T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PSİKOSOSYAL EĞİLİMLER İLE TOPLUMSAL CİNSİYET SİSTEMİNİ MEŞRULAŞTIRMA VE ÇELİŞİK DUYGULU CİNSİYETÇİLİĞİN İLİŞKİSİ

RÜVEYDA KARACA

Danışman : Doç. Dr. Sibel KİBAR
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ömer ERDOĞAN
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Yurdagül KILINÇ

KASTAMONU-2026

TEZ ONAYI

Rüveyda KARACA tarafından hazırlanan "**PSİKOSOSYAL EĞİLİMLER İLE TOPLUMSAL CİNSİYET SİSTEMİNİ MEŞRULAŞTIRMA VE ÇELİŞİK DUYGULU CİNSİYETÇİLİĞİN İLİŞKİSİ**" adlı tez çalışmasının savunma sınavı **16.07.2026** tarihinde yapılmış olup aşağıda verilen jüri tarafından oy birliği ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Doç. Dr. Sibel KİBAR Kastamonu Üniversitesi	.....
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Ömer ERDOĞAN Kastamonu Üniversitesi	.....
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Yurdagül KILINÇ Selçuk Üniversitesi	.....

Jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş olan bu tez Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunca onanmıştır.

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Selahattin Kaymakçı .....

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Rüveyda KARACA

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PSİKOSOSYAL EĞİLİMLER İLE TOPLUMSAL CİNSİYET SİSTEMİNİ MEŞRULAŞTIRMA VE ÇELİŞİK DUYGULU CİNSİYETÇİLİĞİN İLİŞKİSİ

RÜVEYDA KARACA

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. SİBEL KİBAR

Bu araştırmanın amacı toplumsal cinsiyet sisteminin nasıl meşrulaştırıldığını ortaya koymak ve dindarlık, sosyopolitik görüş ve cinsiyete yönelik grup temelli duygulanımın, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimi ile düşmanca ve korumacı cinsiyetçi tutumlar üzerindeki etkisini incelemektir. Bu tezin felsefi ve sosyal psikoloji olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Tezin felsefi zeminini Jon Elster'ın rasyonelleştirme mekanizmaları ile Miranda Fricker'ın hermeneutik adaletsizlik kuramı oluşturmaktadır. Ancak ne Elster ne de Fricker, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin dinî söylemler aracılığıyla nasıl meşrulaştırıldığına ilişkin doğrudan bir açıklama geliştirmektedir. Bu çalışmanın özgün katkısı, Elster'ın ve Fricker'ın yaklaşımlarını bu araştırmanın ampirik verileri ışığında yeniden yorumlayarak dinî anlamlandırma çerçevelerinin toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasındaki olası rolüne dikkat çekmektedir. Cinsiyetçilik yalnızca dışsal baskı mekanizmalarıyla değil, aynı zamanda bireylerin anlam dünyalarında yeniden üretilen meşrulaştırma süreçleri aracılığıyla sürdürülür. Bu doğrultuda araştırmanın ampirik bölümünde dindarlık, sosyopolitik görüş, cinsiyete yönelik grup temelli duygulanım değişkenlerinin toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modeli kullanılarak incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın ampirik bölümünde dindarlık, sosyopolitik görüş, cinsiyete yönelik grup temelli duygulanım, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modeli kullanılarak incelenmiştir. Araştırma verileri 271 katılımcıdan anket yöntemiyle elde edilmiştir. Verilerin analizinde yapısal eşitlik modellemesi uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek amacıyla korumacı ve düşmanca cinsiyetçilik için iki ayrı Yapısal Eşitlik Modellemesi kurulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, dindarlık, sosyopolitik görüş, grup temelli duygulanım değişkenlerinin, toplumsal cinsiyet sistemini ve meşrulaştırmayı pozitif ve anlamlı şekilde yordadığı görülmüştür. Dindarlık, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimi ve sosyopolitik tutumun çelişik duygulu cinsiyetçiliğin hem korumacı hem düşmanca alt boyutlarıyla ilişkili olduğu görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELER: cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik, meşrulaştırma

Temmuz 2026, 71 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOSOCIAL TENDENCIES, GENDER SYSTEM JUSTIFICATION, AND AMBİVALENT SEXISM

RÜVEYDA KARACA

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY
SUPERVISOR: ASSOC. PROF. SİBEL KİBAR

The aim of this research is to reveal how the gender system is legitimized and to examine the effects of religiosity, sociopolitical attitudes, and gender-based group emotions on the tendency to legitimize the gender system and hostile and benevolent sexist attitudes. This thesis has two dimensions: philosophy and social psychology. The philosophical foundation of the thesis is based on Jon Elster's mechanisms of rationalization and Miranda Fricker's theory of hermeneutical injustice. However, neither Elster nor Fricker develops a direct explanation regarding how gender inequalities are legitimized through religious discourses. The original contribution of this study is to reinterpret Elster's and Fricker's approaches in light of the empirical data of this research and to draw attention to the possible role of religious meaning-making frameworks in the legitimization of the gender system. Sexism is maintained not only through external mechanisms of oppression but also through legitimization processes reproduced within individuals' systems of meaning. In this regard, in the empirical part of the research, the relationships among religiosity, sociopolitical attitudes, gender-based group emotions, gender system justification, hostile sexism, and benevolent sexism were examined using structural equation modeling. In this regard, in the empirical part of the research, the relationships among religiosity, sociopolitical attitudes, gender-based group emotions, gender system justification, hostile sexism, and benevolent sexism were examined using structural equation modeling. The research data were obtained through a survey method from 271 participants. Structural equation modeling was applied in the analysis of the data. Two separate Structural Equation Models were established for benevolent and hostile sexism in order to test the relationships among the variables. According to the findings obtained from the research, it was observed that religiosity, sociopolitical attitudes, and group-based emotion variables positively and significantly predicted gender system justification. Religiosity, the tendency to justify the gender system, and sociopolitical attitudes were found to be associated with both the benevolent and hostile subdimensions of ambivalent sexism.

KEYWORDS: sexism, sostile sexism, senevolent sexism, sender system justification

July 2026, 71 Page

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının fikir aşamasından sonuçlanmasına kadar katkıda bulunan, bu zor süreçte yaşadığım tüm sorunlarda anlayışla yanımda olan, akademik titizliği ile her zaman yol gösteren Doç. Dr. Sibel Kibar'a akademik gelişimime güvendiği, takdir ettiği ve her zaman cesaretlendirdiği için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Lisans yıllarımdan bu yana bilimsel bakış açısı ve araştırmacı kimliği kazanmamda etkili en büyük isimlerden olan, bu tez çalışmasında da her ampirik bulguyu titizlikle incelerken sabırla yol gösteren ve bugün tez jürimde bulunan Doç. Dr. Ömer Erdoğan'a teşekkürü borç bilirim.

Tez jürimde yer almayı kabul eden Doç. Dr. Yurdagül Kılınç'a da çalışmamı ayrıntılarıyla ele alarak sunduğu yapıcı geribildirimler ve nazik yaklaşımı için içten teşekkür ediyorum.

Veri toplama sürecinden tezimin bitiş aşamasına kadar çalışmamı ve beni sabırla dinleyen sevgili arkadaşlarım Cerenay Gülbahçe, Khumar Mammad-zada, Orhan Açıkgöz, Hanife Aktaş'a ve biricik kuzenim Fadime Karaca'ya gönülden teşekkür ederim.

Koşulsuz sevgileriyle yanımda olan aileme en derin teşekkürlerimi sunarım. Hayatım boyunca attığım her adımda bana güç veren ve hatıralarının bile yolumu çizmemde büyük etkisi olan rahmetli anneannem yaşadığı süreçte akademik yolculuğumun en kıymetli tanıklarından biriydi. Onun bu çalışmayı görebilmesini çok isterdim. Kendisini sevgi, özlem ve rahmetle anıyorum.

Son teşekkürümü tanıştığımızdan beri hayatımın her aşamasına şahitlik eden ve beni her zaman aileden biri olarak gören Yavuz Akbağ'a etmek istiyorum. Bu tezi yazdığım dönemde neredeyse her gün çalışmamdan bahsederdik. Bir sohbetimizde, benim çalışmalarımda sözünü ettiğim bilim insanları gibi geride kalıcı bir eser bırakmayı ve adının hep anılmasını arzuladığını söylemişti. Ne yazık ki bu çalışmanın tamamlanmasına çok kısa bir süre kala, hayallerini gerçekleştiremeden aramızdan ayrıldı. Bugün onun bu arzusunu doğrudan yerine getirmem mümkün olmasa da tıpkı bu çalışmada olduğu gibi üreteceğim tüm çalışmalarla onun adını yaşatmayı bir borç biliyorum. Bu çalışmayı kıymetli eşi Songül Akbağ'a armağan ediyor; kendisini rahmetle ve özlemle anıyorum.

Rüveyda KARACA

Ankara, 2026

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI ..... **ii**
TAAHHÜTNAME ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
TEŞEKKÜR ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ ..... **viii**
TABLOLAR DİZİNİ ..... Error! Bookmark not defined.
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **x**
1. GİRİŞ **1**
2. TOPLUMSAL CİNSİYET SİSTEMİ VE MEŞRULAŞTIRILMASI **6**
2.1 Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik 8
2.2 Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Yeniden Üretimi ve Statükonun Devamlılığı 11
2.3 Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması 13
2.3.1 Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılmasında Dindarlığın Aracı Rolü 17
2.3.2 Politik Tutumlar ve Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması 20
2.3.3 Cinsiyet Temelli Grup Aidiyeti ve Toplumsal Cinsiyet Sistemini..... Meşrulaştırma 25
3. YÖNTEM **30**
3.1 Araştırmanın Modeli 30
3.2 Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri 30
3.3 Çalışma Grubu 32
3.4 Veri Toplama Araçları 32
3.5 Veri Toplama Süreci 34
3.6 Verilerin Analizi 34
4. BULGULAR **27**
4.1 Betimsel İstatistikler ve Güven Analizleri 36
4.2 Değişkenler Arası Korelasyonlar 37
4.3 Cinsiyete Göre Fark Analizleri 38
4.4 Yapısal Eşitlik Modeli Bulguları 39
4.4.1 Korumacı Cinsiyetçilik Modeli 39
4.4.2 Düşmanca Cinsiyetçilik Modeli 41
4.5 Hipotez Testlerine İlişkin Genel Değerlendirme 43
5. TARTIŞMA **45**
6. SONUÇ VE ÖNERİLER **64**
KAYNAKLAR **69**
EK A Toplumsal Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği 77
EK B Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği 78
EK C Grup Temelli Duygulanım Ölçeği 79
EK D Dindarlık Ölçeği 80
EK E Sosyopolitik Tutum Çizgi Ölçeği 81

EK F Etik Kurul Onay Belgesi 82

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.1. Korumacı Cinsiyetçilik İçin Yapısal Eşitlik Parametre Değerleri 40
Şekil 4.2. Korumacı Cinsiyetçilik İçin Yapısal Eşitlik Parametre Değerleri 42

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 4.1. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler 36
Tablo 4.2. Ölçeklere İlişkin Güvenirlik Katsayıları 37
Tablo 4.3. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları 38
Tablo 4.4. Cinsiyete Göre Araştırma Değişkenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları 39
Tablo 4.5. Korumacı Cinsiyetçilik Modeline İlişkin Uyum İndeksleri 40
Tablo 4.6. Korumacı Cinsiyetçilik Modeline İlişkin Yol Katsayıları.....41
Tablo 4.7. Düşmanca Cinsiyetçilik Modeline İlişkin Uyum İndeksleri 42
Tablo 4.8. Düşmanca Cinsiyetçilik Modeline İlişkin Yol Katsayıları.....43
Tablo 4.9. Korumacı Cinsiyetçilik Modeline İlişkin Uyum İndeksleri 44

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Simgeler

F	: F testi değeri
p	: Anlamlılık düzeyi
M	: Ortalama (Mean)
SS	: Standart sapma
χ^2	: Ki-kare değeri
sd	: Serbestlik derecesi
χ^2/sd	: Ki-kare/serbestlik derecesi oranı
β	: Standartlaştırılmış yol katsayısı (Beta katsayısı)

Kısaltmalar

GFI	: İyilik Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index)
AGFI	: Düzeltilmiş İyilik Uyum İndeksi
CFI	: Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index)
TLI	: Tucker-Lewis İndeksi (Tucker-Lewis Index)
RMSEA	: Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü
PCLOSE	: Yakın Uyum Testi (Test of Close Fit)

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, modern toplumların özellikle kamusal alanlardaki dönüşümlerine rağmen varlığını sürdürmektedir. Günümüzde kadınların da erkeklerin de aynı haklara sahip olması, eşitsizliğin ve eşitsizliği üreten mekanizmaların tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Eşitsizliğin daha örtük, dolaylı ve kültürel normlar aracılığıyla yeniden üretildiği bir yapıyı perdelemektedir. Feminist teori, toplumsal cinsiyetin biyolojik bir belirlenim değil, tarihsel ve toplumsal süreçler içerisinde inşa edilen bir kategori olduğunu ortaya koymaktadır. Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, olunur" önermesi cinsiyet rollerinin ataerkil bir perspektiften kurgulandığını ve bu kurgunun da bireylerin günlük pratikleriyle doğallaştırıldığını ifade etmektedir (Beauvoir, 1993, s. 231). Young'a göre ise bu eşitsizlik doğrudan bir baskı ile işlemez (Young, 2023, s.72). Ayrıca eşitsizlik yalnızca dağıtım üzerinden gerçekleşmez. Eşitsizlik toplumsal yapılarla, bu yapılar içerisinde şekillenen iş bölümüyle ve karar verme yetileriyle yakından ilişkilidir.

Toplumsal cinsiyet sisteminin geleneksel dönemlere göre eğitimin ve farkındalığın artmasına rağmen hala sürüyor olmasının nedenlerinden birinin mevcut statükoyu doğal ve haklı görme eğilimi olan sistemi meşrulaştırma mekanizmaları olduğu düşünülmektedir. Meşrulaştırma, bireylerin maruz kaldıkları veya tanık oldukları eşitsizlikleri rasyonalize ederek bunları haklı ve olağan algılamalarına neden olmaktadır (Jost ve Banaji, 1994). Bu meşrulaştırma sürecinin nasıl işlediğini anlamak için ideoloji kavramına başvurmak açıklayıcıdır. Terry Eagleton'a göre ideolojinin en etkili biçimleri açık bir zorlama içermez; bireylerin kendi toplumsal konumlarını "doğal", "mantıklı" veya "kaçınılmaz" olarak deneyimlemelerini sağlayarak işler (Eagleton, 1991, ss. 5-6). Bu yönüyle ideoloji eleştirisi, yalnızca yanlış inançların düzeltilmesi meselesi değildir; bireylerin kendi arzu ve değerlerini biçimlendiren çerçevenin kendisinin sorgulanmasıdır. Bu içselleştirici işleyiş, Jon Elster'ın "ekşi üzümler" (*sour grapes*) olarak adlandırdığı tercih uyarlaması (*adaptive preference formation*) kavramıyla daha da netleştirilebilir: Bireyler, ulaşamadıkları veya kendilerine sunulmayan seçeneklerin değerini düşürerek, eldeki sınırlı seçeneklere yönelik arzularını buna göre yeniden şekillendirme eğilimindedir (Elster, 1983, ss.

109-112). Bu uyarlama, bilişsel çelişkiyi azaltma ihtiyacından kaynaklanır ve bireyin kendi tercihlerinin dışsal bir kısıtlama tarafından şekillendirildiğinin farkında olmamasına yol açar. Bu süreçte patriyarka, Young'un da ifade ettiği üzere yalnızca dışsal bir baskı doğurmaz; aynı zamanda bireyler tarafından içselleştirilen bir ideolojik yapı olarak işlev görür (Young, 2023, ss. 72-73). Young'ın bedenlenmiş deneyime ilişkin analizi çok önemlidir: Kadın bedeninin toplumsal olarak "sınırlı" ve "kendi hareket kapasitesinden kopuk" biçimde yaşanması, biyolojik bir veri değil, bireyin küçük yaşlardan itibaren bedenine yönelik aldığı toplumsal mesajların bir sonucudur (Young, 2005, ss. 35-37). Kadınların bedenlerini kısıtlamaları, meşrulaştırmanın yalnızca bilişsel değil, bedenlenmiş bir düzeyde de işlediğini göstermektedir. Bireyler, içinde bulundukları toplumsal düzenin öngörülebilirliğine sığınmak veya bilişsel çelişkileri gidermek amacıyla, kendi aleyhlerine olan sistemleri dahi savunma eğilimi gösterebilirler ve bu tüm davranış kalıplarına da nüfuz edebilir.

Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin yakından ilişkili olduğu kavramlardan biri çelişik duygulu cinsiyetçiliktir. Çelişik duygulu cinsiyetçilik, cinsiyetçi tutumların korumacı ve düşmanca olarak ayrılan farklı yönlerini ifade eder. Geleneksel cinsiyetçilik kadını açıkça dışlayan bir düşmanlık üzerine kuruluyken, modern toplumlarda cinsiyetçilik hem düşmanca hem de korumacı boyutları içerecek şekilde karşımıza çıkmaktadır (Glick ve Fiske, 1996, ss. 491-494). Korumacı cinsiyetçilik, kadını narin ve korunmaya muhtaç bir varlık olarak idealize eder ve aslında onu özerklikten yoksun bırakarak cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretir. Bu noktada Martha Nussbaum'un yetiler yaklaşımı (*capabilities approach*) açıklayıcı bir çerçeve sunar: Adaletin ölçütü, bireylerin sahip oldukları kaynaklar veya onlara yönelik öznel tutumlar değil, bireylerin belirli bir insanca yaşamı fiilen gerçekleştirebilme kapasitesidir; bu kapasiteler arasında pratik akıl yürütme ve kendi yaşamının planlamasında özerklik önemli bir yer tutar (Nussbaum, 1999, ss. 41-42). Bu çerçeveden bakıldığında, korumacı cinsiyetçiliğin kadına yönelttiği "değerli ama korunmaya muhtaç" konumlandırma, kadının öznel olarak bu durumdan memnun olup olmadığından bağımsız olarak, onun özerk seçim kapasitesini fiilen sınırlandırdığı için adaletsiz kabul edilebilir. Düşmanca cinsiyetçilik ise cinsiyetçiliğin geleneksel ve klasik bir önyargı taşıyan boyutuyla daha yakından ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet sistemini ele alırken cinsiyetçiliğin bu iki farklı boyutunu ele almak hangi psikososyal

değişkenlerin daha açık önyargıyla hangilerinin ise cinsiyet eşitsizliğini daha görünmez kılan yapıyla ilişkili olduğunu anlayabilmek açısından önem taşımaktadır.

Dindarlık, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasında etkili rol oynayan normatif kaynaklardan biridir. Dini yorumlar ve otoriteler, toplumsal normlara kutsallık atfederek onları sorgulanması güç yapılar hâline getirebilir ve bireylerin gündelik yaşam pratikleri üzerinde güçlü bir etki oluşturabilir. Berger'in (1995) ifade ettiği biçimde dinin *nomos* kurucu işlevi toplumsal düzeni anlamlı ve meşru kılan bir çerçeve sunar (Berger, 1995 s. 431). Bireylere belirli görevler verir ve nasıl davranacaklarına ilişkin sınırlar çizer. Bu görevler dinin öğütleriyle kadın ve erkekler için farklılaşmaktadır. Cinsiyete göre farklılaşan bu görevler tarihsel süreçlerde farklı yorumlanmış olsa da aşkın ve kutsal bir düzenin parçası olarak algılandığında mevcut eşitsizliklerin benimsenmesi kolaylaşabilir.

Miranda Fricker'ın "epistemik adaletsizlik" kavramı bu noktada farklı bir açıdan ışık tutar. Epistemik adaletsizlik kavramı, toplumsal yapılardaki güç ilişkilerini zayıf tarafın tanıklığına ve sözüne güvenilemeyeceğini ve bu nedenle de yaşadığı deneyimlerin, adaletsizliğin anlaşılamayacağı olgusunu anlatır. Epistemik adaletsizlik türlerinden birisi olan "hermeneutik adaletsizlik" dezavantajlı grupların kendi deneyimlerini anlamlandırabilecek ve başkalarına anlatabilecek dilden, kavramlardan yoksun bırakıldığını anlatan kavramdır. Bir başka ifadeyle Fricker, hermeneutik adaletsizlik adını verdiği durumu, bir grubun kendi deneyimini anlamlandırmak için gerekli kavramsal kaynaklara toplumsal olarak eşit biçimde erişememesi olarak tanımlar (Fricker, 2007, ss. 147-148). Fricker bu duruma örnek olarak cinsel taciz kavramını ele alır. Bu kavram yaygın olarak kullanılmadan önce kadınlar yaşadıkları cinsel tacizi başkalarına aktarmakta zorluk yaşıyor ve kendilerine de açıklayamıyorlardı. Bu kavram yaygın bir biçimde kullanılmaya başlandıktan sonra cinsel tacize uğrayan kadınlar yaşadıkları baskıyı bireysel bir sorun olarak görmekten vazgeçmiş ve kendilerini suçlamayı bırakmışlardır (Fricker, 2007, ss. 149-151). Fricker, kadınların yaşadıkları baskıyı anlamlandırmakta ve aktarmakta yeterli kavram setine sahip olmadıklarını söylemektedir ama ben bu çalışmada bu baskıyı görünmez kılan başka kavramların ikame edildiğini düşünmekteyim. Özellikle dini normatif çerçevelerin baskın olduğu bağlamlarda, kadınların kendi deneyimlerini "eşitsizlik"

yerine “sabır” veya “ilahi sınav” gibi kavramlarla anlamlandırmaya yönlendirilmesi, bu hermeneutik adaletsizliğin somut bir örneği olarak okunabilir; birey, kendi durumuna ilişkin alternatif bir yorumlama çerçevesine erişemediği için mevcut meşrulaştırıcı anlam çerçevesini kendi deneyimini ifade etmenin tek imkânı olarak benimseyebilir. Dini kuralların çeşitli yorumları ataerkil kültürel değerlerle iç içe geçtiğinde, kadınlara özellikle annelik ve narin olma, korunmaya ihtiyaç duyma gibi özellikler yükleyerek bu konumları doğal olarak sunabilmektedir. Bu durum özellikle korumacı cinsiyetçilikle benzemektedir.

Dine dayalı kurulan normatif çerçevelerin yanı sıra bireylerin sosyo-politik görüşleri de hem mevcut toplumsal düzenin sürdürülmesinde hem de çelişik duygulu cinsiyetçiliğin alt boyutlarıyla ilişkili önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle sağ ve muhafazakâr ideolojik yönelimler, geleneksel değerleri, toplumsal hiyerarşiyi ve düzeni vurgulayarak mevcut cinsiyet rollerine daha olumlu yaklaşabilmektedir. Bu çerçevede sosyal baskınlık yönelimi ve sağ yetkecilik gibi psikolojik eğilimler, bireylerin grup temelli eşitsizlikleri ve hiyerarşik ilişkileri daha fazla desteklemelerine neden olabilmektedir. Alper ve Yılmaz’ın (2020) belirttiği üzere, bu süreçler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştıran tutumların sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır (Alper ve Yılmaz, 2020 ss. 51-60). Bu noktada sağ veya sol görüşün etkisi doğrudan değil altındaki psikososyal süreçlerle yorumlanmalıdır. Sağ görüş gelenekselci bir yaklaşıma daha yatkın ve sistemin devamı için meşrulaştırma eğilimi gösterirken sol görüş için eşitsizlik toplumsal istikrarsızlıktan daha öncelikli bir problem olabilmektedir. Bu farklı tutumlar cinsiyetçiliğe ve toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimine de etki etmektedir.

Son olarak, bireylerin kendi cinsiyet gruplarına yönelik geliştirdikleri aidiyet duyguları ve bu gruplara ilişkin duygusal değerlendirmeleri, toplumsal cinsiyet sistemini nasıl algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını etkileyebilmektedir. Sosyal kimlik kuramına göre bireyler, ait oldukları grubun norm ve değerlerini içselleştirerek toplumsal cinsiyet rollerini benliklerinin doğal bir parçası olarak deneyimleyebilirler (Tajfel, 1982 s. 2; Turner vd., 1983 ss. 228-235). Sara Ahmed’in duyguların kültürel politikasına ilişkin yaklaşımı bu duygulanımın kaynağını anlamamıza yardım olur. Ahmed’e göre duygular bireysel ve içsel durumlar olarak görülmesine karşın,

öğrenilmiş ve içselleştirilmiş toplumsal pratiklerin bizdeki yansımalarıdır. Dolayısıyla, bireysel görülen bir duygu, kişinin içerisinde yaşadığı kültürden ve toplumsal cinsiyetten bağımsız anlaşılamaz (Ahmed, 2014, ss. 8-11). Bu yaklaşıma göre bir bireyin kendi cinsiyet grubuna yönelik hissettiği olumlu duygu, salt öznel bir tutum değil, o duygunun tarihsel olarak bazı bedenlerle ve normlarla ilişkilendirilmesinin bir sonucudur. Bu çerçevede, bireylerin kendi cinsiyet gruplarına yönelik olumlu duygularının artması, cinsiyete yönelik grup aidiyetini pekiştirmekle beraber toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimiyle de ilişki gösterebilir.

Bu çalışma, dindarlık, sosyo-politik görüş ve cinsiyet temelli grup aidiyetinin toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimi ve çelişik duygulu cinsiyetçilik üzerindeki etkilerini yapısal eşitlik modeli çerçevesinde ampirik bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu ampirik amacın ardında felsefi bir iddia yer almaktadır: Toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması, salt bilişsel bir yanılgı veya dışsal bir baskının pasif kaydı değildir; öznenin kendi tabi kılınmasına aktif olarak katıldığı bir "özne-kuruluş" sürecidir. Başka bir ifadeyle, bu çalışma meşrulaştırmayı yalnızca yanlış inançların bir toplamı olarak değil, bireyin kendi arzularını, duygularını ve aidiyetlerini mevcut toplumsal düzenle uyumlu hâle getirerek özgürlüğünü kendi eliyle sınırladığı bir süreç olarak ele almaktadır. Bu noktada Fricker'ın epistemik adaletsizlik kavramından yola çıkarak eşitsizliğin mağdurların ve bu eşitsizlikten yararlananların epistemik kaynaklardan mahrum olsalar da deneyimlerini bir nevi açıklayan ama aslında o eşitsizliğin üstünü örten kavramlara sahip olduğunu savunuyorum. Ayrıca Elster'ın *Ekşi Üzümler'*de sözünü ettiği rasyonelleştirme mekanizmalarının; öznenin aktif olarak bu sürece katılması, öznenin meşrulaştırmayı yeniden üreten, seçen kişi olarak yorumlanabileceğini düşünüyorum. Bu iddia, klasik ideoloji eleştirisinin bireyi edilgen bir kurban olarak konumlandıran yaklaşımından ayrılır: Meşrulaştırmayı, öznenin kendi tutarlılığını ve tanınma ihtiyacını koruma çabasıyla ürettiği, rasyonelliğe içkin bir sonuç olarak görmeyi önerir.

Araştırmanın kuramsal çerçevesi feminist felsefeden yararlanılarak oluşturulmuş olup toplumsal cinsiyet sistemi, yapısal eşitsizlik ve eşitsizliklerin toplumsal olarak yeniden üretilmesi gibi kavramlar temel alınmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkilerin birlikte

ele alınması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hangi psikososyal süreçler aracılığıyla sürdürüldüğünü daha kapsamlı biçimde anlamaya katkı sağlayacaktır. Araştırmanın psikososyal bulguları da yukarıda belirtilen felsefi iddiaya ampirik bir zemin sunacaktır. Bununla birlikte araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma dindarlığın çelişik duygulu cinsiyetçiliği ve toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimini yordadığını iddia ederken semavi dinlere inanılan bir dindarlığı dikkate almaktadır. İkinci olarak dindarlık çok boyutlu bir olgu olmasına rağmen araştırmada belirli bir ölçek aracılığıyla ölçülmüştür. Bu nedenle bireylerin dinî yaşantılarının tüm boyutlarını kapsadığı söylenemez. Üçüncü olarak araştırmada kullanılan veriler katılımcıların öz bildirimlerine dayanmaktadır. Özellikle dindarlık, politik tutum, cinsiyetçilik ve toplumsal normlara ilişkin sorularda sosyal beğenirlik eğilimi katılımcıların gerçek tutumlarını tam olarak yansıtmamalarına neden olabilir.

Bu giriş bölümünün ardından, tezin ikinci bölümünde toplumsal cinsiyet sistemi, çelişik duygulu cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet sisteminin yeniden üretimi ve meşrulaştırılması ile bu süreçlerde dindarlık, sosyo-politik tutumlar ve cinsiyet temelli grup aidiyetinin rolü kuramsal çerçeve doğrultusunda ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi açıklanmakta; araştırma modeli, amacı ve hipotezleri, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizine ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Dördüncü bölümde araştırmadan elde edilen bulgular betimsel istatistikler, korelasyon analizleri, fark analizleri ve yapısal eşitlik modeli sonuçları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Beşinci bölümde elde edilen bulgular ilgili literatür doğrultusunda tartışılmakta; son bölümde ise araştırmanın genel sonuçları ortaya konularak kuramsal ve uygulamaya yönelik önerilere yer verilmektedir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET SİSTEMİ VE MEŞRULAŞTIRMA DİNAMİKLERİ

Toplumsal cinsiyet, uzun süre biyolojik farklılıkların doğrudan bir uzantısı olarak ele alınmış; kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal roller, bu biyolojik temele dayandırılarak doğal ve değişmez kabul edilmiştir. Ancak feminist hareketlerin ve feminist kuramların gelişimiyle birlikte bu yaklaşım ciddi biçimde sorgulanmıştır. Bu sorgulamayla beraber toplumsal cinsiyetin biyolojik belirlenimden ziyade tarihsel, kültürel ve toplumsal süreçler içinde inşa edildiği ortaya konmuştur. Bu dönüşüm yalnızca betimleyici bir düzeltme değildir. Aynı zamanda doğal olan ile toplumsal olan arasındaki ayrımın kendisinin nasıl ideolojik bir işlev gördüğünü açığa çıkmasını sağlayan eleştirel bir müdahale niteliği taşır. Simone de Beauvoir, bu ayrımın felsefi temelini feminist teoriye kazandıran ilk isimlerden biridir. Beauvoir'e göre kadın olmak biyolojik bir özellik değil, tarihsel ve toplumsal koşullar içinde üstlenilen bir varoluş biçimidir (Beauvoir, 1993, s. 231). Bu yaklaşımını "Kadın doğulmaz, olunur" cümlesiyle ifade etmiş; hatta bu cümlesi, toplumsal cinsiyetin biyolojik değil kültürel bir inşa olduğunu ilan eden feminist teorinin belki de en çok atıfta bulunulan önermesi olmuştur. Kadın, erkek öznenin "öteki" olarak kurduğu bir varlıktır (Beauvoir, 1993, s. 15). Buna göre, toplumsal cinsiyet toplumsal bir inşadır ve eril, ataerkil bir perspektiften inşa edilir. Kısacası, toplumsal cinsiyet rolleri, biyolojik cinsiyetin getirdiklerinin çok ötesindedir.

Bu toplumsal cinsiyet perspektifini temel alan Josephine Donovan (2013), feminist teorinin, kadınların ikincil konumunu doğaya atfeden açıklamaların, aslında belirli tarihsel güç ilişkilerini meşrulaştıran söylemsel kurgular olduğunu gösterdiğini vurgular (Donovan, 2013, ss. 34-44). Bu çerçevede toplumsal cinsiyet, yalnızca bireysel kimliklerin oluşumuna işaret eden bir kategori değil, aynı zamanda bu kimlikleri belirli hiyerarşik ilişkiler içinde konumlandıran ve yeniden üreten bir güç düzeni olarak anlaşılmalıdır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet sistemi sadece rollerin dağılımı ile ilişkili değildir. Bu dağılımın normatif olarak düzenlenmesi ve meşrulaştırılması sürecidir. Liberal feminizmin öncülerinden John Stuart Mill (1988), kadınların tabi kılınmasının hem bireysel gelişimi hem de toplumsal ilerlemeyi

engellediğini ileri sürmüştür. Mill'e göre kadınlara atfedilen özelliklerin ve toplumsal rollerin doğal kabul edilmesi hatalıdır; çünkü bunlar büyük ölçüde tarihsel ve toplumsal koşulların ürünüdür (Mill, 1988, ss. 27-28).

Kadınların günümüzde erkeklerle hukuken eşit haklara sahip olması, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin artık meşrulaştırılmadığı ya da ortadan kalktığı izlenimini doğurabilmektedir. Oysa bu görünüm, eşitsizliklerin yapısal biçimlerde yeniden üretilmeye devam ettiği gerçeğini perdelemektedir. Feminist filozoflar, eşitsizliklerin yalnızca hukuki haklar düzeyinde değil, toplumsal kurumlar, kültürel normlar ve güç ilişkileri aracılığıyla da yeniden üretildiğine dikkat çekmişlerdir. Nancy Fraser'ın vurguladığı gibi, toplumsal adalet meseleleri yalnızca yeniden dağıtımla sınırlı değildir (Fraser, 1997, ss. 11-17). Başka bir deyişle, adalet yalnızca mülkiyetin dağıtımıyla açıklanamaz. Tanınma ve temsil boyutlarını da içerir. Daha açık söylemek gerekirse, ekonomik adaletsizliklerin giderilmesi kadar ötekileştirilme ve kültürel emperyalizm gibi kültürel adaletsizliklerin ve bu adalet sınırlarını belirleyicilerle ilişkili olan temsil boyutu da önem taşımaktadır (Fraser, 1997, ss. 13-16). Fraser'ın tanınma kavramının felsefi kökenine inildiğinde, Axel Honneth'in tanınma kuramı belirleyici bir referans noktası haline gelir. Honneth'e göre özne, kendi kimliğini ancak başkaları tarafından tanınma yoluyla geliştirebilir; tanınmanın eksikliği veya çarpıklığı bireyin kendiyle olan ilişkisini de bozar (Honneth, 1995, ss. 92-94). Honneth, tanınmayı sevgi, hukuki tanınma ve sosyal değer verme olmak üzere üç düzeyde ele alır; bu düzeylerden herhangi birinde yaşanan bir eksiklik veya çarpıklık, bireyin özerk bir özne olarak kendini deneyimleme kapasitesini zedeler (Honneth, 1995, ss. 129-130). Bu yaklaşıma göre günlük hayatta bir bütün olarak görülen adaletsizlik, incelenmesi gerektiğinde ekonomik, kültürel ve politik açıdan detaylı bir analiz gerektirir. Benzer şekilde, Iris Marion Young da toplumsal yapıları bireysel tercihlerden ziyade kurumsal süreçler ve yapısal ilişkiler üzerinden analiz ederek eşitsizliklerin sistematik karakterine dikkat çeker. Young'a göre baskı, kurumsal bağlamdan bağımsız bireysel bir sorun olarak değil, toplumsal pratikler ve normlar aracılığıyla üretilen yapısal bir olgu olarak kavranmalıdır (Young, 2023, s. 41).

Feminist teorinin kültürle ve kurumsal bağlamla ele alınan yönelimi, toplumsal cinsiyet sistemini dışsal bir baskı mekanizmasından ziyade bireylerin gündelik

pratikleri ve inançları aracılığıyla yeniden üretilen bir yapı olarak anlaşılmasını mümkün kılmıştır. Chancer ve Watkins da bu noktada benzer bir vurgu yaparlar. Cinsiyet, ırk ve sınıf eşitsizliklerinin ortak mantığı, bunların bireysel önyargılardan değil, toplumsal örgütlenmenin bütününden kaynaklandığını ortaya koyar (Chancer ve Watkins, 2006, s. 14). Bu yaklaşım, eşitsizliğin sadece bireysel değil, yapısal yönünü de ortaya koyarak mevcut toplumsal düzeni temelden sorgular. Dolayısıyla, kamusal alanda kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip olması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin toplumsal pratiklerde ve kadınların deneyimlerinde silindiğini göstermez. Aksine, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kamusal alanın işleyişinde yasal bir norm olarak duran eşitlik fikrine tezat bir şekilde yaşamın her alanında alttan alta işlemekte ve toplumsal pratikler yoluyla yeniden üretilmektedir.

2.1. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik

Cinsiyetçilik kadınlar ve erkekler arasındaki güç ilişkilerini, görev ve rol dağılımını bir tarafın aleyhine olacak şekilde asimetrik biçimde yapılandıran bir ayrımcılık biçimidir. Tarım devriminden modern çağa kadar olan süreçte soyun devamlılığı, mülkiyet hakkı ve aktarımı, kamusal otorite, siyasal katlım hakları, ekonomik üretim süreçleri günümüze göre nispeten belirgin bir erkek egemenliği altında bulunmuştur. Bu dönemdeki cinsiyetçilik, geleneksel cinsiyetçilik olarak adlandırılabilir ve dönemin belirgin özelliği, ayrımcılığı sürdüren yapıların kurumsallaşmış olmasıdır. Örneğin, Antik Yunan düşüncesinde kadınların toplumsal konumu, siyasal ve hukuki alanın dışında konumlandırılmıştır. Aristoteles'e göre aile (*oikos*) içinde doğal bir hiyerarşi bulunmaktadır ve bu hiyerarşide erkek yönetici, kadın ise yönetilen konumundadır. Bu hiyerarşik düzen, yalnızca aile içi ilişkilerle sınırlı olmayıp toplumsal ve siyasal örgütlenmenin de temel varsayımlarından birini oluşturur. Aristoteles, kadınların doğaları gereği yönetsel yetkinliğe sahip olmadığını ve bu nedenle yurttaşlık kapsamı dışında değerlendirildiklerini ileri sürer. Bu çerçevede siyasal yurttaşlık, özgür erkeklere ait bir statü olarak tanımlanmıştır (Aristoteles, 2018, 1254b). Orta çağ Avrupası'nda kadınların mülkiyet hakları evlilik kurumuna bağlı kılınmıştır. Dahası, hukuk evli kadınları kocalarının otoritesinden bağımsız bir şekilde tanımamıştır. Sonraki yüzyıllarda da bu durum, *"coverture"* sistemi kapsamında evli kadınların mülkiyet edinmesi tamamen kocasının kontrolüne alınmıştır. Bu sistem kadınların

mahkemede temsil edilme hakkını da kısıtlamaktaydı. Bu dönemde birçok toplumda kadınların eğitim alma hakkı bulunmamaktaydı (Kesselring, 2013 akt., Auchmuty, 2016, s. 329). Eğitim ve entelektüel faaliyetler de uzun bir süre erkeklere ait görülerek kadınlar bilim ve sanat alanlarının da dışında kalmıştır.

Sanayi Devrimi sonrasında kadınların iş gücüne belirli bir düzeyde katılımı gerçekleşmiştir ancak kadınlar düşük iş gücü olarak çalıştırılmıştır (Federici, 2004, s. 92; Engels ve Untermann, 2021, s. 218). Üstelik kadınların iş gücüne katılımı artsa da ev içindeki iş yükü büyük oranda aynı kalmıştır. Üretim alanındaki eşitsizlikle birlikte özel alanda da ücretsiz bakım emeği sürmüştür. Bu durum kadınların ekonomik özgürlüğünü sınırlamış, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin devamını sağlamıştır. Geleneksel cinsiyetçilik kadının ve erkeğin biyolojik temellere dayanarak farklı koşullarda, hatta bir hiyerarşi içinde olmasını doğal kabul ederken, günümüzde cinsiyetçilik daha çok örtük ve dolaylı bir biçimde, eşitlik söylemiyle maskelenerek yeniden üretilmektedir. Günümüzde pek çok ülkede kadınların kamusal alandaki kısıtlığı bulunmamakla birlikte hala fiilen bazı iş kollarına (muharip birlikler, inşaat, sanayi, maden işçiliği, ağır teknik servis işleri) erişimleri kısıtlıdır.

Bedensel kuvvet gerektiren işlerle ilgili kısıtlılık biyolojik determinizm üzerinden meşrulaştırmaya devam etmekle birlikte biyolojik faktörlerle savunulamayacak üst düzey yöneticilik, saha mühendisliği, siyaset gibi alanlardaki katılımları hala düşük seviyededir (Eagly vd., 2007, s. 94). Tüm bunlara ek olarak kadınların aynı işlerde aynı pozisyonlardaki erkeklere göre daha az maaş aldığını bildiren çalışmalar da vardır (Blau ve Kahn, 2017, ss. 790-791). Bu durum geleneksel döneme göre görünürlüğü azalsa da cinsiyetçiliğin hala sürdüğünün göstergelerinden biridir.

Tüm bu dönüşümlere rağmen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin tamamen ortadan kalkmadığı görülmektedir. Modern toplumlarda kadınların hukuki haklara erişiminin artması ve kamusal alanda daha görünür hale gelmesi, cinsiyetçiliğin sona erdiği anlamına gelmemektedir. Aksine, cinsiyetçilik doğrudan dışlayıcı ve açık biçimlerinden uzaklaşarak daha örtük, dolaylı ve kimi zaman olumlu görünen tutumlar aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Bu durum, modern cinsiyetçiliğin yalnızca kadınlara yönelik açık düşmanlıkla açıklanamayacağını göstermiş ve cinsiyetçiliğin hem olumsuz hem de olumlu görünen boyutlarını birlikte ele alan kuramsal yaklaşımların geliştirilmesine zemin hazırlamıştır.

Çelişik duygulu cinsiyetçilik kadınlara yönelik cinsiyetçiliğin hem düşmanca hem korumacı boyutlarını ölçmek amacıyla Glick ve Fiske kavramsallaştırılmıştır (Glick ve Fiske, 1996, ss. 491-494). Düşmanca cinsiyetçilik kadınlara yönelik açıkça belirtilen olumsuz tavırla ilgilidir. Glick ve Fiske (2001), düşmanca cinsiyetçiliğin Allport'un önyargı tanımıyla örtüştüğünü ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında düşmanca cinsiyetçilik, kadınlara ilişkin hatalı ve aşırı genelleştirilmiş inançlardan beslenen bir kalıpyargı biçimi olarak değerlendirilebilir (Allport, 1954, s. 9; Glick ve Fiske, 2001, ss. 71–72). Bu boyutta kadınların bir dış grup olarak erkeklerin gücüne meydan okuma, manipülatif olma, erkekleri kontrol etmeye çalışma gibi özelliklerle değerlendirilip değerlendirilmediği ölçülmeye çalışılır.

Korumacı cinsiyetçilik ise erkeklerin kadınlara yönelik olumlu kalıp yargılarına işaret etmektedir. Çelişik duygulu cinsiyetçiliğin bu boyutu kadınları narin, saf, korunmaya muhtaç varlıklar olarak görür (Glick ve Fiske, 2001, s. 72). Korumacı cinsiyetçilikte dikkat çeken faktör, kadının güvenliğinin ve bakımının erkek tarafından üstlenilmesi, her ne kadar kadına ilişkin olumlu görünen duygulardan kaynaklı olsa da cinsiyet gruplarından birinin özerkliğinin tanınmaması ile yapısal asimetriyi doğurmasıdır.

Glick ve Fiske'e (2001) göre korumacı cinsiyetçilik, erkek egemenliğini ve kadının alt statüsünü meşrulaştırmaktadır. Korumacı cinsiyetçiliği üç bileşenle ele alırlar. Bunlar: korumacı ataerkillik, tamamlayıcı cinsiyet farklılaşması ve heteroseksüel yakınlıktır. Korumacı ataerkillik, bir babanın çocuklarına davrandığı gibi davranması demektir. Babanın çocuğuna karşı sergilediği davranış sadece korumak değildir. Aynı zamanda çocuğu himayesinde bulundurur ve üzerinde hakimiyet kurabilir. Korumacı ataerkillikte de erkek kadına himaye ve koruma sağlamakla sorumluyken, bu ona kadın üzerinde hakimiyet kurma hakkı da vermektedir. Koruyucu ataerkillik erkeği baba, kadını çocuk yerine koyarak kadınların tam bir yetişkin olmadığı vurgusunu yapması açısından da problemlidir (Glick ve Fiske, 2001, ss. 71-74).

Tamamlayıcı cinsiyet farklılaşması ise kadın ve erkeğin birbirine zıt ve birbirini tamamlayan özelliklerine ilişkin bir atıf vardır. Sosyal hayatta kadınların erdem, ahlak, ince zevkler gibi konularla ön plana çıktığı varsayılır. Bahsedilen bu kadınsı erdemlerin erkekleri tamamladığı öne sürülür. Benzer şekilde iş bölümünde de erkeklerin rollerin haklılaşması için tamamlayıcı cinsiyet farklılaşmasına başvurularak kadınların ev içi rollerle sınırlandırılmasının onun olumlu özellikleri nedeniyle konfor

sağlanması şeklinde sunulur; bu yolla kadınların yönetim ve analitik düşünme gibi görevlerdeki varsayılan yetersizliği meşrulaştırılırken, erkeklerin kamusal alandaki yapısal gücü haklılaştırılmış olur.

Heteroseksüel yakınlık erkeklerin kadınlara karşı içinde bulundukları kararsız tutumların temelini oluşturur. Üremek ve cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için kadınlara güvenmek zorundadır. Bu nedenle kadınlarla samimi ve yakın ilişkiler geliştirmesi gerekir (Glick ve Fiske, 1996, ss. 491-493). Bu durum, beraberinde kadınlara yönelik bir idealleştirmeyi ve kutsallaştırmayı da getirir. Güç ve statü olarak kendini daha yüksekte konumlandıran erkeklerin, korunması gereken ve dolayısıyla aslında daha düşük bir statüde olan kadınlara geliştirdiği bu idealizasyon büyük bir çelişkiyi doğurur. Sonuç olarak, bu üç bileşenle birlikte korumacı cinsiyetçilik bağlamında kadınlar zayıf ama değerli, erkeklerin yardımseverliği ile korunması gereken varlıklar olarak konumlandırılmaktadır. Erkeklerin kadınlara duyduğu yakınlık, ihtiyaç ve hayranlık duyguları kadınların toplumsal statüsünü eşitlemek yerine, onları idealize edilmiş ancak daha bağımlı bir konuma yerleştiren hiyerarşik bir ilişki biçimini yeniden üretmektedir.

2.2. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Yeniden Üretimi ve Statükonun Devamlılığı

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürekliliği hem kurumsal düzenlemelerle hem de ideolojik ve kültürel süreçlerle yakından ilişkilidir. Bu noktada sistemin nasıl yeniden üretildiği sorusu merkezi bir önem taşır. Feminist literatürde bu yeniden üretim, çoğu zaman gündelik yaşam pratikleri, normlar ve değerler aracılığıyla açıklanır. Bu noktada Terry Eagleton'ın ideoloji kavramına ilişkin analizi belirleyici bir çerçeve sunar. Eagleton'a göre ideolojinin en etkili biçimleri açık bir zorlama içermez; ideoloji, bireylerin kendi toplumsal konumlarını "doğal", "mantıklı" veya "kaçınılmaz" olarak deneyimlemelerini sağlayarak işler (Eagleton, 1991, ss. 5-6). Eagleton'a göre ideoloji eleştirisi, yalnızca yanlış inançların düzeltilmesi meselesi değildir; bireylerin kendi arzu ve değerlerini biçimlendiren çerçevenin kendisinin sorgulanmasıdır (Eagleton, 1991, ss. 1-2). Bu çerçevede aile, eğitim, din ve medya gibi kurumlar yalnızca toplumsal cinsiyet rollerini aktaran yapılar değil, aynı zamanda bu rollerin doğal ve kaçınılmaz olduğu yönündeki inançları pekiştiren ideolojik aygıtlar olarak da işlev görür. Böylelikle toplumsal cinsiyet sistemi, bireylerin dünyayı

algılama ve anlamlandırma biçimlerinde ortaya çıkan örüntüyle birlikte dışsal düzenlemelere katkıda bulunur ve bunların sürdürülmesinde rol oynar.

Hooks, patriyarkanın yalnızca dışsal bir baskı sistemi olmadığını, aynı zamanda bireyler tarafından içselleştirilen ve yeniden üretilen ideolojik bir yapı olduğunu vurgular. Ona göre cinsiyetçi ideoloji, bireylerin kendi boyunduruklarına rıza göstermelerini sağlayacak biçimde içselleştirilir ve böylece sistem hem dışsal zorlamalar hem de bireysel pratikler aracılığıyla sürdürülür (Hooks, 2000, ss. 43-46). Bu rıza gösterme sürecinin nasıl işlediğini felsefi olarak netleştiren bir kavram, Jon Elster'ın—kitabının başlığının da ismi olan—"ekşi üzümler" (*sour grapes*) olarak adlandırdığı tercih uyarlanmasıdır (*adaptive preference formation*). Giriş bölümünde de açıklandığı üzere, Elster'a göre bireyler, ulaşamadıkları "iyi"leri, esasen kendilerinin tercih etmediğini dile getirirler (Elster, 1983, ss. 109-112). Bu, sadece dışarı karşı sundukları bir bahane değildir, içten içe ulaşamadıkları o "değer"i değersizleştirirler. Kısacası, tercihlerini mevcut ve ulaşılabilir seçeneklere uyarlarlar. Bu uyarlama, bilinçli bir aldanma biçiminde gerçekleşmez; bilişsel çelişkiyi azaltma ihtiyacından kaynaklanır ve bireyin kendi tercihlerinin dışsal bir kısıtlama tarafından şekillendirildiğinin farkında olmamasına yol açar. Bununla birlikte Elster, tercih uyarlanmasını yalnızca bireysel bir psikolojik süreç olarak ele almaz. Toplumsal kurumların, normların ve uzun süreli yapısal eşitsizliklerin de benzer uyarlanma mekanizmalarını besleyebileceğini; böylece başlangıçta dışsal zorunluluklardan kaynaklanan tercihlerin zamanla doğal, makul ve hatta arzu edilir olarak deneyimlenebileceğini belirtir (Elster, 1983, ss. 109-133). Elster'ın bu kavramı, Hooks'un tarif ettiği "rızanın içselleştirilmesi" sürecine, bireyin kendi arzu yapısını mevcut imkanlarına, bilinçli bir hesap yapmadan uyarlamasının rasyonel mekanizmasını açıklamaktadır. Bu nedenle burada Elster'ın kavramı, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını tek başına açıklayan bir teori olarak değil; yapısal eşitsizliklerin bireyler tarafından nasıl içselleştirildiğini ve böylece toplumsal meşruiyet kazandığını açıklayan tamamlayıcı bir kavramsal araç olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmanın bağlamında bu düşünürlerin görüşlerinden yararlanılarak, bir kadının kamusal alandan dışlanmasının veya bakım emeğiyle sınırlandırılmasının zamanla

“asıl istediği” veya “doğasına uygun” bir tercih olarak deneyimlenmesi, içselleştirilmiş bir rızadan önce, Elster’ın betimlediği bu tercih uyarlaması mekanizmasının bir sonucu olarak okunabilir. Bu perspektif, bireylerin yalnızca baskıya maruz kalanlar değil, aynı zamanda belirli koşullar altında bu baskıyı sürdüren aktörler olabileceğini ortaya koyar. Benzer şekilde Josephine Donovan, feminist teorinin etik boyutuna dikkat çekerek, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin normatif temellerinin sorgulanması gerektiğini ileri sürer; kadınların ikincil konumu, biyolojik zorunluluk olarak değil, sürekli yeniden kurulan normatif bir düzen olarak ele alınmalıdır (Donovan, 2013, ss. 127-128).

Bu bağlamda toplumsal cinsiyet sistemi, yalnızca dışsal zorlamalara dayanmaz. Aynı zamanda bireylerin sistemi anlamlandırma ve kabul etme biçimleri de toplumsal cinsiyet sisteminin sürdürülmesini açıklamada önemlidir. Young’ın kavramlarıyla ifade etmek gerekirse, baskı “kötü niyetli bireyler”in eylemlerinin değil, kurumsal kuralları ve kültürel normları izleyen pek çok insanın sıradan pratiklerinin ortak sonucudur (Young, 2023, s. 41). Bu durum, eşitsizliklerin yalnızca “var olan” değil, aynı zamanda sürekli olarak “yeniden üretilen” yapılar olduğunu göstermektedir. Bu yeniden üretim süreci, eşitsizliklerin görünmezliğini de beraberinde getirir. Gündelik hayatın olağan akışı içinde tekrar eden pratikler, toplumsal cinsiyet temelli iş bölümünü ve hiyerarşiyi sorgulanamaz hale getirebilir. Bu noktada Nancy Fraser’ın yeniden dağıtım ve tanınma ayrımı, eşitsizliklerin ekonomik ve kültürel değer sistemleri aracılığıyla da sürdürüldüğünü göstermesi açısından önemlidir (Fraser, 1997, ss. 11-17). Benzer şekilde Chancer’ın ve Watkins’ın vurguladığı duygusal ve bilişsel ambivalans, bireylerin eşitsizliği aynı anda hem deneyimleyip hem de belirli ölçülerde yeniden üretebilmelerini açıklamaktadır (Chancer ve Watkins, 2006, s. 11). Bu durum, toplumsal cinsiyet sisteminin sürekliliğinin yalnızca zorlayıcı yapılarla değil, aynı zamanda çelişkili öznel konumlanmalarla da ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet sisteminin devamlılığı, hem makro düzeydeki kurumsal düzenlemelerle hem de mikro düzeydeki gündelik pratikler, duygulanımlar ve bilişsel şemalar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu çok katmanlı yeniden üretim süreci, eşitsizliklerin neden bu denli dirençli olduğunu ve neden yalnızca hukuki ya da ekonomik müdahalelerle ortadan kaldırılamadığını açıklamaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin anlaşılması için yapısal

koşullar kadar bu koşulları anlamlı ve meşru kılan ideolojik süreçlerin de analizi gerekmektedir.

2.3. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması

Meşrulaştırma, bireylerin eşitsiz toplumsal düzenleri doğal, kaçınılmaz ya da haklı olarak algılamasını sağlayan bilişsel ve normatif süreçleri ifade eder. Bu süreçler, yalnızca açık ideolojik söylemlerle değil, aynı zamanda gündelik yaşamın sıradan pratikleri, dilsel kalıplar ve duygulanımsal yönelimler aracılığıyla da işler. Bu nedenle meşrulaştırma, görünür baskı mekanizmalarından çok daha incelikli ve çoğu zaman fark edilmesi güç bir işleyişe sahiptir.

Bu noktada meşrulaştırma süreçlerini daha analitik bir biçimde kavrayabilmek için, bu süreçlerin bilişsel (inançlar ve kabuller), duygulanımsal (hisler, aidiyetler, korkular) ve normatif (değerler ve doğruluk atıfları) boyutlarının birlikte işlediğini belirtmek gerekir. Bireyler eşitsizlikleri yalnızca doğru ya da yanlış olarak değerlendirmezler. Bu eşitsizliklerle belirli duygusal ilişkiler kurar ve bu ilişkiler aracılığıyla onları anlamlı hale getirirler. Bu durum, meşrulaştırmanın salt rasyonel bir kabul süreci değil, aynı zamanda duygusal ve ilişkisel bir yönü olduğunu da ortaya koymaktadır.

Chancer ve Watkins (2006), meşrulaştırmanın sürecinin yalnızca açık ideolojik kabullerden oluşmadığını ve sistemin içindeki bireylerin her zaman alt veya üst statüde bulunmadığını ortaya koyar. Bireyler farklı koşullarda bulundukları statülerin akışkanlığını deneyimler (Chancer ve Watkins, 2006, ss. 13-70). Bir eksende ezilen bir birey başka bir eksende ayrıcalıklı bir konumda bulunabilir. Bu durumun yarattığı çelişki sisteme karşı büyük bir öfke oluştururken, aynı zamanda sistemden kazanılan küçük ayrıcalıkların sürmesi veya kaybedilmemesi için bireyin sistemi korumasına neden olabilir. Bu noktada Jon Elster'ın tercih uyarlaması kavramı yeniden açıklayıcı bir çerçeve sunar: Birey, sistemden kazandığı küçük ayrıcalığın gerçek değerini, o ayrıcalığı kaybetme riskine göre yukarı doğru revize edebilir; bu da Elster'ın ekşi üzümler mekanizmasının tersi olan "tatlı limonlar" (*sweet lemons*) örüntüsüne karşılık gelir. Buna göre, elde tutulan bir kazanç, kaybedilmesi an meselesi olduğunda daha da değerli görünmeye başlar (Elster, 1983, ss. 109-112). Gruplar küçük kazançlar uğruna,

ayrımcılığa ses çıkarmayabilirler. Bu ikilem toplumsal dönüşümlerin önünde büyük bir psikososyal engel olarak görülmekle beraber, grup temelli süreçlerin ve sosyal kimliklerin eşitsizliklerin algılanma ve değerlendirilme biçimleri üzerindeki etkisini de vurgulamaktadır. Bu algılama ve değerlendirilme biçimlerinin dışsal ve zorlayıcı yapılardan ziyade bireylerin bu yapılara yönelik geliştirdikleri çelişkili duygular ve sosyal aidiyetlerinden etkilenmesi, meşrulaştırmanın rasyonel kabullerden ziyade ilişkisel ve psikososyal bağlamda şekillendiğini göstermektedir. Bu çerçevede ambivalans, bireylerin eşitsizlikleri bütünüyle reddetmek yerine, belirli yönlerini sorgularken diğer yönlerini kabul etmelerini mümkün kılan bir ara konum üretir; bu da sistemin radikal biçimde sorgulanmasını engelleyerek sürekliliğine katkıda bulunur.

Meşrulaştırma süreçleri daha geniş bir teorik çerçeveye yerleştirildiğinde, farklı teorik yaklaşımların meşrulaştırmanın farklı düzeylerde nasıl işlediğini ortaya koyduğu görülmektedir. Örneğin Pierre Bourdieu'nün "sembolik şiddet" kavramı, toplumsal düzenin zor kullanımı olmaksızın, bireyler tarafından doğal ve meşru olarak algılanacak biçimde içselleştirilmesini açıklar (Bourdieu, 2001, ss. 1–2). Benzer şekilde Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı, egemen ideolojinin yalnızca zor yoluyla değil, rıza üretimi aracılığıyla da sürdürüldüğünü vurgular (Gramsci, 1971, ss. 12–13). Bu bağlamda hegemonya, yalnızca egemen ideolojinin dayatılması değil, aynı zamanda bireylerin bu ideolojiye aktif ya da pasif biçimde katılım göstermesi sürecidir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yalnızca baskı yoluyla değil, aynı zamanda rıza, içselleştirme ve normatif kabuller aracılığıyla da meşrulaştırılmaktadır.

Öte yandan, Nancy Fraser'ın yeniden dağıtım ve tanınma ayrımı, meşrulaştırmanın normatif boyutunu görünür kılarak, eşitsizliklerin yalnızca ekonomik yapılarla değil, aynı zamanda kültürel değer sistemleri ve tanınma rejimleri aracılığıyla da sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır (Fraser, 1997, ss. 10–12). Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yalnızca maddi koşulların değil, aynı zamanda değerler, normlar ve sembolik anlamların da bir ürünü olduğunu göstermektedir. Yukarıda kısaca açıklanan yaklaşımlar birlikte düşünüldüğünde, meşrulaştırma Gramsci'nin ortaya koyduğu gibi siyasal-ideolojik, Bourdieu'nun ifade ettiği gibi bilişsel, Fraser'ın

feminist bir perspektiften açıkladığı gibi normatif-kültürel temellere sahip bir pratiktir. Bu bütüncül çerçeve, toplumsal cinsiyet sisteminin neden hem düşünsel hem duygusal hem de kurumsal düzeylerde dirençli olduğunu açıklamaktadır.

Bu tespitten hareketle, meşrulaştırma bireylerin dünyayı anlamlandırma biçimleriyle yakından ilişkili çok katmanlı bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu çok katmanlı yapı, toplumsal cinsiyet sisteminin kadınların eğitim ve istihdamına yönelik politikalar, siyasal temsilde kota uygulamaları, doğum iznine yönelik politikalar gibi yapısal müdahalelerle dönüştürülemediğini de açıklamaktadır. Eşitsizlikler yalnızca var oldukları için değil, aynı zamanda anlamlı, doğal ve haklı olarak algılandıkları için de varlıklarını sürdürmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet sisteminin çözümlemesi, meşrulaştırmanın bilişsel, duygusal ve ideolojik süreçlerle birlikte ele alınmasını gerektirir.

2.3.1. Toplumsal Cinsiyet Sisteminin Meşrulaştırılması ve Cinsiyetçi Tutumlarda Dindarlığın Aracı Rolü

Birçok toplumda toplumsal cinsiyet rolleri dini referanslarla temellendirilmekte ve bu durum eşitsizliklerin doğal veya ilahi bir düzenin parçası olarak algılanmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda dindarlık, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasında güçlü bir araç işlevi görebilmektedir. Bu bölümde dinin toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma işlevleri dört düzeyde sınıflandırılmaktadır: (i) normatif otorite üretimi, (ii) bağlamsallık ve uyum sağlama (iii) doğallaştırma ve duygulanımsal güvenlik ve (iv) pratik yeniden üretim mekanizmaları üzerinden analiz edilmektedir.

Öncelikle din, toplumsal normların şekillenmesinde önemli bir rol oynayan kurumsal ve sembolik bir sistemdir. Mensuplarına düşünceleri, tutumları ve davranışları konusunda belirli buyruklar verir. İnsanın nasıl eylemesi gerektiği konusunda çizdiği normatif çerçevenin yanı sıra bunları kutsal ve değiştirilemez kılarak beşeri faaliyetleri kendi konusu yapar. Bu beşeri faaliyetler evlenme, mülkiyet hakları, iktidarın kullanımı gibi geniş bir yelpazeyi kapsar ve bunları gerçekleştiren bireylerden daha değerli bir konumdadır (Berger, 1995, s. 432). Bu düzenlemelere karşı gelmek

hukukun kurallarından farklı olarak aşkın bir güce karşı çıkmak olarak kodlanır ve bunun yaptırımının da ahirette veya yaşamının bir kesitinde kendisini bulacağı şekilde içselleştirdiği görülür. Birçok din, mensuplarına bireysel ve toplumsal yaşama ilişkin normatif bir çerçeve sunmaktadır. Bu çerçeve, ibadetlerden aile yaşamına, evlilikten miras hukukuna kadar uzanan çeşitli alanlarda davranışlara yön veren ilke ve değerler içerebilmektedir. Dindar bireyler açısından bu ilkeler yalnızca toplumsal uzlaşıların ürünü olarak değil, ilahi bir kaynağa dayandığı düşünülen normlar olarak da değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle dinî referanslar, belirli toplumsal düzenlemelerin ve değer yargılarının meşruiyetini destekleyen önemli kaynaklardan biri hâline gelebilmektedir. Berger'in dinin "nomos kurucu" işlevine yaptığı vurgu da dinin toplumsal dünyayı anlamlandıran sembolik bir evren sunduğunu ve mevcut toplumsal düzenin anlamlı ve meşru olarak deneyimlenmesine katkıda bulunabildiğini göstermektedir (Berger, 1995, s. 432). Bu bağlamda çalışmada dinin kendisinden ziyade, dini öğretilerin belirli yorumlanma biçimlerinin ve bireylerin bu yorumları benimseme süreçlerinin toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasındaki olası rolü ele alınmaktadır.

Öte yandan, dinler içerisinde bulundukları bağlamlara duyarlıdır ve toplumsal değişime uyum sağlayabilecek esnekliğe sahiptir çünkü yoruma açıktır. Bu durum başlangıçta dinlerin dogmatik ve değişmez yapısının aslında teoride ve pratikte gösterebildiği farklılıklarla bir çelişki içinde olduğunu düşündürebilir. Ayrıca, kutsal kitaplarda yer alan ifadelerin zaman zaman muğlak olması, zaman zaman da birbiriyle çelişkili görünen hükümler içermesi nedeniyle yoruma açık hale gelmiştir. Dinler, hem farklı coğrafyalarda ve farklı tarihsel dönemlerde farklı yorumlanmış hem de bireysel yorumlamaya da açıktır. Max Weber'in analiz ettiği bu dönüşüm, dinin sabit bir doktrin olmaktan ziyade tarihsel ve toplumsal koşullarla etkileşim içinde yeniden yorumlanabilen bir yapı olduğunu ortaya koyar (Weber, 2012 ss. 13-68). Bu yoruma açıklık, kişilerin yalnızca kendilerini ilgilendiren bireysel anlayışlarının ötesinde fıkıh, tefsir, hadis gibi din bilimlerinin alt disiplinleriyle daha sistematik biçimde ve kurumsal düzeyde de gerçekleşmektedir. Bu koşullar göz önünde bulundurulduğunda, dinin toplumsal yapıyla karşılıklı bir etkileşim içinde olduğu daha açık biçimde anlaşılmaktadır (Okumuş, 2009, ss. 324-325). Bu karşılıklı etkileşim, dinin meşrulaştırıcı gücünü zayıflatmak yerine, farklı toplumsal bağlamlara uyum

sağlayabilen esnek bir meşrulaştırma mekanizması üretmesini mümkün kılar. Kısacası, dinin tarihi koşullarla olan karşılıklı etkileşimi dinin meşrulaştırıcı rolünü ve statükonun devamının sağlanmasında etkin araç olmasını sağlar.

Üçüncü olarak, dinler mevcut toplumsal cinsiyet rollerini doğal ve ilahi kabul eder. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın ve erkeklerin hak, fırsat, kaynak ve toplumsal statüye eşit biçimde erişememesini ifade ederken; toplumsal cinsiyet adaletsizliği, bu eşitsizliklerin hak ihlaline yol açan ve normatif açıdan haksız kabul edilen yönünü ifade etmektedir. Bu çerçevede dinler, söz konusu eşitsizlikleri ilahi düzenin bir parçası olarak sunarak bunların adaletsizlik olarak sorgulanmasını güçleştirebilir ve bireylerin bunları içselleştirmesini kolaylaştırabilir. Özellikle ataerkil kültürün yerleşmiş olduğu hem kamusal hem özel alanda kadının ve erkeğin görevlerinin halihazırda sert bir biçimde çizili olduğu patriyarkal toplumlara gelen semavi dinler; geldiklerinde bu sabit yapıya ilişkin iyiliği veya kötülüğü tartışmalı olan bazı düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemeler elbette ki yukarıdaki paragrafta belirtildiği üzere geldiği toplumun içinde bulunduğu koşullara göredir. Bu nedenle, dinin toplumsal cinsiyet ile ilişkisi düşünüldüğünde, zaten ataerkil toplumlara koyduğu ve kimilerince dinden önce görece hakkaniyetsiz olan farklılıkların biraz olsun iyileşmesini sağlayan yeni ataerkil kuralların toplumsal cinsiyet sistemini oluşturması değil, bunu meşru kılarak sürdürmesi ön plana çıkmalıdır. Patriyarkal toplumsal yapılar, kadınların ikincil konumu, soyun baba üzerinden sürdürülmesi, miras ve mülkiyet haklarındaki cinsiyete dayalı farklılıklar ile kamusal ve ekonomik yaşama katılımın sınırlandırılması gibi uygulamaları meşrulaştırırken zaman zaman dinî referanslardan ve bu referansların belirli yorumlarından yararlanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde dinî metinler farklı toplumsal koşullar altında yeniden yorumlanmış; bu yorumlar kimi zaman mevcut toplumsal cinsiyet düzenini sürdürmeyi destekleyen bir işlev de görebilmiştir. Bu durum, Iris Marion Young'ın yapısal adaletsizlik yaklaşımıyla uyumlu biçimde, eşitsizliklerin tekil aktörlerin niyetlerinden bağımsız olarak kurumsal süreçler içinde yeniden üretildiğini göstermektedir. Bu çerçevede din, eşitsizliği yaratan değil, onu stabilize eden ve süreklilik kazandıran bir yapı olarak işlev görmektedir.

Dinlerin iki cinse vermiş olduğu görevlerin meşrulaştırılmasında etkili olan şey dinin aşkın ve kutsal oluşudur. Başka bir deyişle, dinin toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmadaki payı modern yaşamla çelişir görünen düzenlemelerin dahi ilahi bir hikmetin parçası olduğu varsayımıyla yeniden yorumlanabilmesinde ortaya çıkar. Bu bağlamda din, sistem meşrulaştırma eğilimini yalnızca destekleyen değil, aynı zamanda onu metafizik bir güvenceye bağlayarak güçlendiren bir çerçeve sunar. Benzer şekilde bireylerin dünyadaki adaletsizlikleri anlamlandırmak amacıyla Tanrı'nın mutlak adaletine ve ahlaki düzenin nihai olarak sağlanacağına yönelik inanç geliştirdikleri görülmektedir (Weber, 2012 ss. 214-215). Din farklı toplumsal statülerin içinde bulundukları durumları gerekçelendirir. Sistemi meşrulaştırmada adil dünya inancının etkisini merkezi bir konumda tartışılır (Jost ve Banaji, 1994, ss. 15-16). Teoriye göre bireyler belirsizlikten kaçma ve düzene kavuşma eğilimini ifade eden bilişsel kapanma ihtiyacı gereği adaletsizliklerin doğurduğu rahatsızlık hissini gidermek için sistemin kendiliğinden dengeye ulaştığı, iyilerin ödüllendirildiği kötülerin cezalandırıldığı veya herkesin hakkını aldığı şeklinde bir savunma mekanizmasına başvururlar. Bu noktada Miranda Fricker'ın epistemik adaletsizlik kavramı, dinin bu meşrulaştırıcı işlevine farklı bir açıdan ışık tutar. Bu çalışmada ise Fricker'ın bu yaklaşımından hareketle farklı bir yorum önerilmektedir. Buna göre bazı toplumsal bağlamlarda söz konusu kavramsal boşluk yalnızca bir eksiklik olarak kalmamakta; belirli dinî yorumlar aracılığıyla "sabır", "fedakârlık", "imtihan" veya "tevekkül" gibi kavramlarla doldurulabilmektedir. Böylece bireyler yaşadıkları toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri, bunları sorgulamaya imkân veren kavramlarla değil, mevcut düzeni anlamlı ve meşru kılan alternatif kavramsal çerçeveler aracılığıyla yorumlayabilmektedir. Bu yorum, Fricker'ın hermeneutik adaletsizlik analizini dinî meşrulaştırma süreçleri bağlamında genişletmeye yönelik kuramsal bir öneri niteliğindedir. Burada birey, kendi durumuna ilişkin alternatif bir yorumlama çerçevesine erişemediği için mevcut meşrulaştırıcı anlam çerçevesini, kendi deneyimini ifade etmenin tek imkânı olarak benimseyebilir. Kısacası, bu çalışmada Fricker'ın hermeneutik adaletsizlik kavramı dindarlık aracılığıyla meşrulaştırma süreçleri bağlamında yeniden yorumlanmaktadır. Dinî yorumlar, Fricker'ın sözünü ettiği hermeneutik boşluğu dolduran anlam repertuarlarından biri hâline gelebilir.

Dördüncü olarak, bir kurum olarak din pratikleriyle var olur. Bu pratikler o dinine mensupları arasında grup kohezyonunu artırırken, toplumsal birliği sağlar ve mevcut toplumsal yapıyı da yeniden üretmeye yardımcı olur. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında ele alındığında, semavi dinlerin kutsal kitaplarında kadınların ve erkeklerin dini pratikleri ve ödevleri farklılaşabilmektedir. Örneğin, semavi dinlerde kadınların kamusal alandaki görünürlüğüne belirli kurallar getirilmiştir. Bu kurallar iffetlerini korumak namına evlerinde oturmalarını, dışarıda bulundukları hallerde örtünmelerini ve dikkat çekmemelerini öğütlemektedir. Semavi dinler, kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik ilişkinin daha belirgin biçimde kurulduğu normatif düzenlemeler ve pratikler içermektedir. Bu görev dağılımı kadınlar açısından kolaylaştırıcı görünse de dinin kadın ve erkeklerin sorumluluklarını kadını kamusal alandan özel alana itecek şekilde farklılaştırması söz konusu olabilmektedir ve bu durum da toplumsal cinsiyet sisteminin sürdürülmesinde rol oynamaktadır. Kadın ve erkeğe verilen bu farklı rollerin onların tabiatlarına uygun olduğu iddiası ve kadını koruduğuna yönelik yorumları koruyucu cinsiyetçilik için önemli bir göstergedir. Ayrıca, anneliğe atfedilen kutsallık ve annelik ödevleri kadınların toplumsal konumlarını ve değerlerini annelik pratikleri üzerinden tanımlanmasına neden olur. Sonuç olarak dini pratiklerin patriyarkal pratiklerle uyumlu bir şekilde icra edilmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de yeniden üretmeye hizmet eder. Özel alan ve kamusal alanın kadınlar ve erkekler arasında paylaştırılması kadınların görevlerini kolaylaştırıcı olarak sunulmaktadır. Başta da belirtildiği gibi bu iş bölümü doğal ve ilahi olarak gerekçelendirilmektedir.

Bu noktada dinin meşrulaştırıcı etkisinin yalnızca inanan bireylerle sınırlı olmadığı daha geniş bir toplumsal etki alanına sahip olduğu vurgulanmalıdır. Bir toplumda dini normlar, yalnızca bu normları otorite olarak kabul eden bireyler için değil, o toplumsal bağlam içinde yaşayan herkes için belirli bir anlam ufku ve normatif çerçeve üretir (Taylor, 2011, ss. 37-40). Bu durum, dine inanmayan ya da dini otorite olarak görmeyen bireylerin dahi, dolaylı biçimde bu normatif düzenin etkisi altında kalmasına yol açar. Başka bir deyişle, dinin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini meşrulaştırıcı işlevi, bireysel inanç düzeyinden bağımsız olarak, kültürel ve kurumsal düzeyde işlemeye devam eder. Bireyler, belirli normların kaynağını sorgulamasalar bile, bu normları içselleştirip yeniden üretebilirler. Dolayısıyla dini normları otorite

olarak kabul etmeyen bireyler dahi, bu normların şekillendirdiği toplumsal yapı içinde yaşadıkları ölçüde, onların doğallaştırıcı etkisine maruz kalmaktadır.

Peter L. Berger'in "nomos" kavramı bu durumu açıklamak açısından önemlidir. Berger'e göre din, yalnızca inananlar için değil, tüm toplum için anlamlı bir gerçeklik düzeni kurar ve bu düzen zamanla nesnelleşerek gündelik hayatın doğal bir parçası haline gelir (Berger, 1995, ss. 431-432). Bu nesnelleşme süreci, dini kökenli normların seküler bağlamlarda dahi "doğal" ve "kendiliğinden" kabul edilmesine zemin hazırlar. Benzer şekilde Pierre Bourdieu'nün "doxa" kavramı, belirli toplumsal düzenlerin sorgulanmaksızın kabul edilen, görünmez normlar haline gelmesini açıklar (Bourdieu, 2001, ss. 1-9). Bu bağlamda dini referanslardan türeyen toplumsal cinsiyet normları, bireyler tarafından bilinçli olarak benimsenmese dahi, sorgulanmadan kabul edilen bir gerçeklik olarak varlığını sürdürebilir.

Bu çerçevede din, yalnızca inananların benimsediği bir normatif sistem değil, aynı zamanda toplumsal kurumlar, gündelik pratikler ve kültürel anlamlar aracılığıyla yeniden üretilen bir yapı olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin meşrulaştırılmasında geniş bir etki alanı yaratır. Sonuç olarak, bir birey dini normları otorite olarak kabul etmese dahi, bu normların toplumsal düzeyde yarattığı anlam dünyasından tamamen bağımsız kalamaz. Din, toplumsal cinsiyet sistemini yalnızca doğrudan inanç üzerinden değil, dolaylı olarak kültürel içselleştirme, gündelik pratikler ve yapısal ilişkiler aracılığıyla da meşrulaştırır. Bu durum, meşrulaştırma süreçlerinin yalnızca bilinçli kabullerle değil, çoğu zaman farkında olunmadan işleyen derin yapısal ve kültürel mekanizmalarla sürdürüldüğünü göstermektedir.

2.3.2. Sosyo-Politik Tutumlar, Cinsiyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma

Sosyo-politik tutumlar çoğunlukla bilinçli ideolojik tercihler olarak görülür ancak aslında gündelik pratikler ve kurumsal düzenlemeler gibi çok çeşitli durumlar sosyo-politik tutumlara eşlik eder. Politik görüşlerin sınıflandırılmasında en yaygın başvurulan kavramsal çerçeve, bireylerin ve siyasal aktörlerin ideolojik yönelimlerini

sağ ve sol ekseni üzerinde değerlendiren yaklaşımdır. Sağ ve sol kavramları, kökenini 1789 Fransız Devrimi sırasında Ulusal Meclis'teki oturma düzeninden almakla birlikte, günümüzde yalnızca tarihsel bir ayrımı değil, siyasal ideolojileri sınıflandırmada kullanılan analitik bir çerçeveyi ifade etmektedir (Heywood, 2014, s. 324). Klasik yaklaşımda sol, toplumsal ve ekonomik eşitliğin artırılmasını, devletin sosyal adaletin sağlanmasında daha etkin rol üstlenmesini ve toplumsal değişimi destekleyen politikaları savunurken; sağ, bireysel özgürlük, özel mülkiyet, serbest piyasa ekonomisi ve geleneksel toplumsal kurumların korunmasına daha fazla vurgu yapmaktadır (Heywood, 2014, ss. 73-88). Bununla birlikte, sağ ve sol evrensel olarak sabit içeriklere sahip kategoriler değildir. Her ülkenin tarihsel deneyimi, siyasal kültürü, parti sistemi ve toplumsal çatışma dinamikleri, bu kavramların içeriğini yeniden şekillendirmektedir. Bu nedenle bir ülkede merkez sol olarak değerlendirilen bir siyasal aktör veya politika, farklı bir ülkede merkez sağ ya da liberal olarak sınıflandırılabilmektedir (Bobbio, 1996, ss. 58-59). Bu bağlamda sağ ve sol ayrımı, siyasal tutum ve ideolojileri anlamada önemli bir analitik araç sunmakla birlikte, bu kategorilerin anlamının içinde bulundukları tarihsel ve toplumsal bağlamdan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği görülmektedir.

Young'ın yapısal adaletsizlik yaklaşımı, bireylerin sosyo-politik tutumlarının bireysel tercihlerden farklı olarak geniş kurumsal ve yapısal süreçler içinde şekillendiğini ortaya koyar. Bu bakış açısına göre, mevcut bir eşitsizlikten daha fazla etkilenen kişilerin eşitlik, adalet, devlet müdahalesi gibi konulara daha duyarlı hale gelmesi ve bu doğrultuda bir politik tutum sergilemesi beklenebilir. Ancak bireyler, içinde bulundukları yapısal ilişkiler nedeniyle eşitsizliklerin yeniden üretimine çoğu zaman farkında olmadan katkıda bulunurlar (Young, 2023, ss. 95–97). Martha Nussbaum'un yetiler yaklaşımı (*capabilities approach*), bireylerin sosyo-politik tutumları ile fiili eşitsizlikler arasındaki bu örtüşmezliği değerlendirmek için tamamlayıcı bir ölçüt sunar. Nussbaum'a göre adaletin ölçütü, bireylerin sahip oldukları kaynaklar veya onlara yönelik öznel tutumlar değil, bireylerin belirli bir insanca yaşamı fiilen gerçekleştirebilme kapasitesidir; bu kapasiteler arasında pratik akıl yürütme ve kendi yaşamının planlamada özerklik önemli bir yer tutar (Nussbaum, 1999, ss. 41-42). Bu ölçüte göre, bir bireyin belirli bir sosyo-politik tutumu sübjektif olarak tutarlı veya meşru bulması, o tutumun yetiler düzeyinde yarattığı kısıtlamayı ortadan kaldırmaz.

Bu durum bireylerin sistemin sürmesine ilişkin çıkarı olmamasına, hatta sistemden zarar görmesine rağmen sistemi sürdürme eğiliminin bulunması ile de paralellik gösterir. Bireylerin bu eğilimleri pek çok faktöre dayanmaktadır. Örneğin, bir tehdit algısı karşısında verilen tepki politik yönelimiyle ilişkilendirilmektedir. Sosyal psikoloji çalışmaları sağ görüşün, tehditleri daha belirgin algılama ve buna ilişkin tetikte olmaya, farklılıklara ve belirsizliklere karşı daha mesafeli davranmaya yönelik tutum geliştirmeye daha yüksek eğilimi olduğunu göstermektedir. Sol görüş ise farklılıklara ve yeniliklere daha yüksek düzeyde tolerans ile karakterizedir. Bu aynı zamanda iki görüşün ekonomik, siyasi ve sosyal alandaki istikrarsızlığa karşı hassasiyet konusunda farklı pencerelerden baktığını düşündürmektedir (Jost, 2006 ss. 661-667; Alper ve Yılmaz, 2020 s.7).

Politik tutum sağ ve sol ekseninde incelendiğinde, ekonomik ve toplumsal yapıya ilişkin görüşler farklı değerlendirilmelidir. Sağ politik tutumda ekonomik alanda devletin düzenleyici ve sınırlı bir rolü olması gerektiği savunulurken, ekonomide piyasa mekanizması ve mülkiyet hakkı ön plana çıkarılır. Sol politik tutum ise temel olarak devletin kamusal alanda daha aktif bir rol üstlenmesini ister. Görece eşitlikçi, dönüşümcü ve eleştirel bir yaklaşıma sahiptir; sosyal politikalar, yeniden dağıtım, kamusal hizmetler ve emek hakları daha belirgindir. Toplumsal düzenlemelerde ise sağ görüş din, aile, gelenek ve hiyerarşiyi daha merkezi bir konuma alırken sol görüş geleneksel cinsiyet rollerini, sınıf yapılarını, aile kurumu içindeki kültürel yapılanmayı sorgulama eğilimindedir. Fraser, bireylerin ekonomik eşitsizliklere karşı eleştirel bir tutum benimserken, kültürel tanınma meselelerinde daha muhafazakâr pozisyonlar alabileceğini belirtir (Fraser, 1997, ss. 18–20). Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bazı bağlamlarda sorgulanırken diğer bağlamlarda yeniden üretilebilmesini açıklamaktadır. Ekonomik ve toplumsal yapıya ilişkin farklı paradigmaları benimsemiş olmak bireylerin sosyopolitik tutumlarını belirlerken, kendilerini eksenin neresinde konumlandıracakları konusunda zorlanabilecekleri ve hatalı bir cevap verecekleri endişesini doğurabilmektedir. Dahası, ideolojilerin Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle beraber geçerliliklerinin bulunmadığını bildiren görüşler de mevcuttur; ancak ampirik çalışmalar insanların kendilerini sol-sağ skalasında kolayca konumlandırabildiklerini göstermektedir (Jost, 2006 s. 651; Alper ve Yılmaz, 2020, s. 2).

Bireylerin eşitsizliklere ilişkin yaklaşımlarını etkileyen sosyo-politik tutumların sistemin meşrulaştırılmasıyla ilişkili olduğu bilinmektedir. Daha muhafazakâr ve hiyerarşi yanlısı tutumların, meşrulaştırma eğilimi gösterdiği literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır (Jost vd., 2004, s. 900; Dirilen-Gümüş, 2011, ss. 2608-2609). Bu durum sağ görüşün toplumsal anlamda gelenekçiliğin bozulmasından endişe duymasıyla paralellik gösterir. Herhangi bir geleneksel anlayışın bozulmasından meydana gelen boşluk bir yenilikle dolacaktır ve iki görüşün bu yeniliğe karşı tutumlarındaki fark toplumsal cinsiyet sisteminin sürdürülmesi konusunda da kendini ortaya koyacaktır. Bu bağlamda muhafazakâr ideolojiler, düzen, istikrar ve gelenek bağlamı üzerinden düşünüldüğünde, mevcut toplumsal hiyerarşilerin korunmasını teşvik ederek sistem meşrulaştırma eğilimleriyle örtüşmektedir. Jost ve arkadaşlarının çalışmaları da politik muhafazakârlığın belirsizlikten kaçınma, tehdit algısı ve düzen ihtiyacı gibi psikolojik motivasyonlarla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Jost vd., 2004, s. 284).

Benzer şekilde, sosyal baskınlık yönelimi kuramı da bireylerin grup temelli hiyerarşilere ne ölçüde destek verdiğini açıklamaktadır. Sosyal baskınlık yönelimi en temel ifadeyle ötekinden üstün olma ve dış grup üzerinde üstünlük sağlama arzusuna yönelik bir eğilimi ifade eder. Yüksek sosyal baskınlık yönelimine sahip bireyler, toplumsal eşitsizlikleri daha fazla meşru görme eğilimindedir ve bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürdürülmesinde önemli bir rol oynar (Pratto vd., 1994, ss. 742-748). Bu perspektif, toplumsal cinsiyet sisteminin yalnızca kültürel normlarla değil, aynı zamanda bireylerin hiyerarşik düzenlere yönelik genel eğilimleriyle de ilişkili olabileceğini göstermektedir. Bu tartışma, sağ ve sol ideolojik yönelimler arasındaki farklar üzerinden ele alındığında sosyal baskınlık kuramının sağ yönelimli ideolojilerin genellikle gelenek, düzen ve toplumsal istikrar vurgusu üzerinden mevcut hiyerarşilerin korunmasını desteklemesi, sol yönelimli ideolojilerin ise eşitlik, adalet ve dönüşüm vurgusu üzerinden bu hiyerarşileri sorgulama eğilimini açıklamaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin meşrulaştırılması, sağ ideolojik konumlanmalarda daha güçlü ve tutarlı bir eğilim olarak ortaya çıkmaktadır. Sağ ideolojik tutumlar, toplumsal cinsiyet rollerini tarihsel süreklilik, kültürel değerler ve toplumsal işlevsellik üzerinden doğal ve gerekli olarak çerçeveleyebilirken; sol ideolojik tutumlar bu rollerin tarihsel olarak inşa edildiğini ve dönüştürülebilir

olduğunu vurgular (Jost vd., 2004 ss. 900-903; Jost, 2006, ss. 654-660; Butler, 2008, ss. 42-194).

Sosyo-politik tutumun meşrulaştırma ile ilişkisine paralel açıklamalar sunan tek yaklaşım sosyal baskınlık yönelimi değildir. Sağ yetkeciliğin de kişilik özelliği mi yoksa sosyo-politik bir tutum mu bildirdiğine dair bir uzlaşı olmasa da politik bir tutum bildirdiğine yönelik görüş ağır basmaktadır ve muhafazakar bir görüşün sistemi meşrulaştırmasıyla ilgili dinamiklerin anlaşılmasına aracılık etmektedir (Duckitt, 2001, s. 43; Asbrock vd., 2010, ss. 326-327). Sağ yetkecilik ile muhafazakarlık bazı kaynaklarda (Altemeyer, 1996, ss. 46-47) farklı psikolojik ve ideolojik mekanizmalara işaret etse de bu çalışmada bu iki kavram birbirinin yerine kullanılmıştır. Ayrıca sağ yetkecilik muhafazakarlığın en temel yordayıcısıdır (Duckitt, 2001, ss. 46-53; Duckitt vd., 2010, ss. 687-688). Muhafazakarlıkla benzer şekilde sağ yetkecilik de geleneğin korunması, toplumsal düzenin sürekliliği ve hızlı değişime karşı temkinli olma eğilimiyle ilişkilidir. Sağ yetkecilik çerçevesinden bakıldığında da sosyopolitik tutumlarda sağ eksende olduğu gibi toplumsal cinsiyet rolleri, "alışılmış olanın sürdürülmesi" üzerinden meşrulaştırılır; kadın ve erkek rollerinin farklılaşması doğal, işlevsel ya da toplumsal düzen için gerekli olarak yorumlanır. Sağ yetkecilik de otoriteye itaat, normlara güçlü bağlılık ve norm ihlallerine yönelik cezalandırıcı tutumlarla karakterizedir (Altemeyer, 1996, s. 11). Bu bakış açısı da gelenekselciliğe ek olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin korunması gereken bir düzenin parçası olarak savunulup meşrulaştırıldığını gösterir. Bu düzeni sorgulayan bireyler ise toplumsal tehdit olarak algılanabilir. Muhafazakâr ve sağ yetkeci bireyler eşitsizlikleri daha çok normatif süreklilik ve toplumsal istikrar üzerinden gerekçelendirirler ve bu eşitsizlikleri ahlaki bir zorunluluk ve otoriteye bağlılık çerçevesinde savunma eğilimindedir. Nitekim Duckitt'in çift süreç modeli, sağ yetkeciliğin daha çok toplumsal düzen kaygısıyla, sosyal baskınlık yöneliminin ise rekabet ve hiyerarşi tercihiyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyo-politik tutumların meşrulaştırma süreçlerindeki rolü, yalnızca açık ideolojik kabullerle sınırlı olmamakla birlikte duygusal ve bilişsel yönelimlerle de kendini göstermektedir. Bu noktada Chancer ve Watkins'in vurguladığı ambivalans kavramı yeniden değinilmelidir. Bireyler, bir yandan eşitlikçi değerleri benimseyebilirken,

diğer yandan bilişsel ve duygusal ihtiyaçları nedeniyle bu eşitsizlikleri destekleyebilirler (Chancer ve Watkins, 2006, ss. 125-126). Bireyler bilişsel olarak eşitsizliğin farkında olsalar bile sistemin kompleks yapısı bilişsel düzeyde bir gerilim yaratırsa sistemin sunduklarını baş edilemez bulabilir. Ayrıca mevcut düzenin öngörülebilirliğine sığınmak da bilişsel düzeyde bir yönelime örnektir. Öte yandan, tehlikeli dünya algısına karşı bir güvenlik ihtiyacı nedeniyle sistemin sürdürülmesine aracılık etmek de duygusal bir sürecin örneğidir. Bu çelişkili yönelimler, sosyo-politik tutumların meşrulaştırma üzerindeki etkisini bilişsel ve duygusal dinamikler aracılığıyla açıklamaktadır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürdürülmesi, yalnızca ideolojik bağlılıklarla değil, bu bağlılıkların içinde şekillendiği çok katmanlı sosyo-politik ve psikolojik süreçlerle birlikte ele alınmalıdır.

Sosyopolitik tutumların meşrulaştırma eğilimleriyle ilişkisini açıklamak üzere, sağ yönelimlerin yalnızca mevcut düzeni koruma eğilimiyle sınırlı olmayan daha derin psikososyal mekanizmalarla bağlantılı olduğu ileri sürülebilir. Bu bağlamda, Sosyal Baskınlık Teorisi çerçevesinde tanımlanan hiyerarşi ve grup temelli eşitsizliklerin sürdürülmesine yönelik yönelimler ile Sağ Kanat Yetkecilik kapsamında ele alınan otoriteye bağlılık ve gelenekselcilik gibi eğilimler, sağ görüş ile meşrulaştırma arasındaki ilişkinin literatürde öne çıkan paralel açıklama hatlarını oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, sağ yönelimleri değişime kapalı bir tutum olarak konumlandırmayı değil mevcut toplumsal düzenin normatif ve yapısal temellerinin nasıl rasyonelleştirildiğini ve sürdürüldüğünü yukarıda verilen kuramsal çerçevelerle açıklamayı amaçlamaktadır.

2.3.3. Cinsiyete Yönelik Grup Temelli Duygular ve Meşrulaştırma

Bu çalışmada ortaya konulan hipotezlerden biri toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasının bireylerin cinsiyetlerini bir grup olarak algıladıkları takdirde bu gruba yönelik duydukları aidiyetten etkilenip etkilenmediğine yöneliktir. Toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasında bireylerin kendilerini belirli gruplara ait olarak tanımlama biçimleri önemli bir rol oynamaktadır. Cinsiyet, en erken edinilen ve en görünür sosyal kategorilerdendir. Bu sebeple, bireylerin kendilerini ve başkalarını anlamlandırmak üzere referans aldıkları bir noktadır.

Sosyal kimlik kuramına göre bireylerin kendilerini tanımlamasında kişisel özellikleriyle birlikte ait oldukları sosyal gruplar da büyük rol oynar (Tajfel ve Turner, 1979, ss. 40–42). Birçok sosyal durumda kendilerini kişisel özelliklerinden önce ait oldukları grubun kimliği ile değerlendirirler. Bireylerin kendilerini bir sosyal kimlik içinde konumlandırması aynı zamanda "biz" ve "onlar" ayrımını bir başka deyişle "iç grup" ve "dış grup" kavramlarını doğurur. Bu süreç, bireylerin benzer ve farklı özelliklerinin baz alındığı bir kategorizasyonla başlar. Bireyler içinde yaşadıkları dünya kadar kendileri hakkında da bilgi sahibi olmak isterler (Tajfel ve Turner, 1979 ss. 40-42; Hogg ve Abrams, 1988, s. 327). Kategorizasyon yalnızca grup aidiyeti kazanarak onaylanma ve sosyal kabul görme ihtiyaçlarını gidermez, aynı zamanda kendini ve çevreyi tanımaya yönelik epistemik ihtiyaçları da giderir (Tajfel ve Turner, 1979 ss. 42-43). Bireyin temel ihtiyaçlarından biri olan olumlu benlik algısını da önemli ölçüde destekler. Bu noktada komünüteryan bir düşünür olan Charles Taylor'ın kimliği tanımlaması benliği bir kimlikle birlikte anlamamıza yardımcı olur: "Kimliğim, hangi şeyin iyi, değerli veya yapılması gereken olduğunu belirlemeye çalışırken başvurduğum ufku sağlayan bağlılıklar ve özdeşleşmeler tarafından tanımlanır" (Taylor, 2012, s. 27). Taylor kimliği içerisinde bulunduğumuz ahlaki uzam olarak kavramsallaştırır. Yönelimlerimiz de bu ahlaki uzam içerisinden doğar. İyi yaşam düşüncemiz ahlaki ufkumuzla sınırlıdır (Taylor, 2012, ss. 35-36). Kendini sınıflandırma kuramı da benzer şekilde bireylerin ait oldukları grupların ve sosyal kimliklerinin belirli nitelikleri üzerinden kendi benlik kurgularını oluşturarak benliklerini tanımladığını öne sürer (Hogg ve Grieve, 1999, ss. 80-81). Bu noktada Iris Marion Young'ın bedenlenmiş deneyime ilişkin analizi, sosyal kimliğin yalnızca bilişsel bir kategori olmadığını göstermesi bakımından tamamlayıcıdır: kadın bedeninin toplumsal olarak "sınırlı" ve "kendi hareket kapasitesinden kopuk" biçimde yaşanması, biyolojik bir veri değil, bireyin küçük yaşlardan itibaren bedenine yönelik aldığı toplumsal mesajların bir sonucudur (Young, 2005, ss. 35-37). Bu yaklaşım, cinsiyete dayalı grup aidiyetinin yalnızca "biz" ve "onlar" ayrımı düzeyinde değil, bedenlenmiş ve gündelik bir deneyim düzeyinde de işlediğini göstermektedir. Cinsiyet kategorisi kimlik üzerinden bir grup aidiyeti kazanmanın en temel örneklerinden biridir. Kadın ve erkek olarak yapılan bu ikili sınıflandırma, iki cinsiyet arasındaki farklılıkları tanımlarken aynı zamanda birbirlerine göre konumlanmalarını da belirler. Bu perspektiften bakıldığında, cinsiyet kategorisi önemli bir sınıflandırma aracı

olmakla beraber, aynı zamanda bireyin kendi varlığını anlayabileceği ahlaki bir düzlem de sunar. Ait olunan grubun değerleri, içselleştirilerek eylemlere ve tutumlara yön verir.

Yukarıda bahsedilen sosyal kimlik oluşumu, kategorizasyon ve kendini sınıflandırma süreçlerinin sonucunda oluşan iç grup ve dış grup benlik ihtiyaçlarını düzenlemek için belli tutumların geliştirilmesinde önemli rol oynar. İç grup bireyin kendini ait hissettiği, bir üyelik edindiği ve bu üyeliğe duygusal bir değer atfettiği sosyal bir kategoridir (Tajfel, 1982, s. 24). Bir topluluğun iç grup olarak belirginleşmesi üyeliğe dair bir farkındalığa, olumlu veya olumsuz bir değer yüklemesine ve duygusal yatırıma bağlıdır.

Cinsiyet odaklı düşünüldüğünde bireyin cinsiyet kimliğine ilişkin değerlendirmeleri cinsiyetini bir sosyal grup ve kendini bir üye olarak konumlandırdığında ait olduğu bu grupla yani bu kimlikle ve bu kimliğe sahip diğer üyelerle kurduğu özdeşimi etkileyebilir. Sara Ahmed'in duygu kültürel politikasına ilişkin yaklaşımı, bu özdeşimin duygusal boyutunu anlamada önemli bir kaynak sunar. Ahmed'e göre duygular bireylerin içsel ve özel durumları değildir; nesneler, bedenler ve simgeler arasında dolaşarak onları belirli biçimlerde birbirine "yapıştıran" toplumsal pratiklerdir (Ahmed, 2014, ss. 8-11). Bu yaklaşıma göre bir bireyin kendi cinsiyet grubuna yönelik hissettiği olumlu duygu, salt öznel bir tutum değil, o duygunun tarihsel olarak hangi bedenlere ve normlara "yapıştırıldığının" bir sonucudur. Bireyler genellikle ait oldukları grubun dış gruptan olumlu bir biçimde ayrışmasını ister (Billig ve Tajfel, 1973, s. 49; Tajfel, 1982 ss. 14-24). Çünkü bu durum kişinin öz saygısını da etkiler. Bireyin hissettiği grup aidiyeti yükseldikçe kendine ilişkin değerlendirmelerini grubuna ilişkin değerlendirmeler üzerinden gerçekleştirir. Üstelik bireyler rasyonel çıkarları olmasa bile kaynakları dağıtırken kendi gruplarını kayırma eğilimi göstermektedir (Tajfel ve Billig, 1973, s. 29). İç grup lehine geliştirilen bu yanlılık, iç grup kayırmacılığı şeklinde kavramsallaşmıştır (Tajfel ve Turner, 1979 ss. 96-97). Dış grubun olumsuzlanmasıyla birlikte işleyerek grup temelli eşitsizliklerin sürdürülmesine katkıda bulunur ve olumlu benlik algısına yönelik bir ihtiyaçtan doğar (Tajfel, 1982 ss. 22-24; Turner vd., 1983, ss. 229-236).

İç grup ve dış grup arasındaki ayrımın mutlaka bir çatışmadan kaynaklanması gerekmez. Rastgele bir sınıflandırma veya bir etiket bile bu ayrımı başlatmak için yeterlidir (Tajfel, 1978 s. 1192). İç grupta olduğu gibi dış grubu algılarken de bireysel farkları göz ardı edilme eğilimindedir ve dış grup da çoğunlukla homojen algılanır (Tajfel, 1982, s. 13). Bireyler olumlu bir benlik algısı geliştirmek için her ne kadar iç grubu kayırma eğiliminde olsalar da hiçbir benlik ihtiyaçlarını karşılamayan dış grup tarafgirliği de görülebilmektedir. Bu tutum iç gruba ilişkin olumsuz stereotiplerle ilişkilendirilmiştir (Jost ve Hunyady, 2002 ss. 112-119). Öte yandan eşitsizliğin sonucundan zarar gören bir grubun önyargı tehdidinden kaçınma nedeniyle de dış grup tarafgirliğine başvurması mümkündür. Olumsuz sonuçlarla karşılaştığımızda bunun nedeninin dışsal olduğu koşulda olaylar üzerindeki kontrolümüzün azaldığını hissedebiliriz (Ruggiero ve Major, 1998, ss. 822-836). Bu neden olumsuz bir durumun nedenini kendimize atfederek bu durumla başa çıkmaya çalışır. Adil dünya inancı da bu duruma eşlik eder.

Toplumsal cinsiyet bağlamında düşünüldüğünde iç grup ve dış grup yanlılığının altındaki bu psikososyal süreçler kadın ve erkek kimliği ile özdeşleştirilen değerlerin iki cins arasında sadece bir fark üretmekle kalmayıp aynı zamanda bu farkları ve bunlardan doğan birtakım rollerin meşrulaşmasına yol açar. Cinsiyet temelli grup aidiyetinin meşrulaştırıcı etkisi bireyin içinde bulunduğu grubu karşı gruba göre nasıl konumlandırdığıyla ilişkili olduğu kadar bu grubun normlarını ne kadar içselleştirdiğiyle de ilişkilidir. Bu içselleştirme toplumsal cinsiyet rollerinin dışsal bir zorunluluk olma boyutunun ikinci plana atılmasına ve bu rollerin bireylerin kimlikleriyle doğrudan uyumlu bir sistem olarak algılanmasına yol açar. Bu içselleştirme süreci, Jon Elster'ın tercih uyarlaması kavramıyla da örtüşür: birey, grubunun normlarını dışsal bir zorunluluk olarak değil, kendi tercihi olarak deneyimlediğinde, bu normlara uyumun maliyetini azaltmış ve sınırlı seçenekler içindeki arzularını mevcut koşullara uyarlamış olur (Elster, 1983, ss. 109-112). Charles Taylor da bu içselleştirme durumunu "anlam ufku" kavramıyla açıklar. Ona göre bireyin anlam dünyası içinde bulunduğu toplumun günlük pratikleriyle, anlatılarıyla ve değerleriyle biçimlenir (Taylor, 1991, ss. 33-40). Bu şekilde toplumsal cinsiyet normları bireyin kimlik inşasının bir parçası haline gelir, günlük yaşamın bir pratiği olarak meşrulaştırılır. Öte yandan Taylor'ın *Özgünlüğün Etiği* (1991) adlı

eserinde bu sorunun farklı bir boyutunu da ele alır. Taylor'a göre özgünlük ideali, bireyin dışsal baskılardan bağımsız biçimde kendi sesini bulması olarak anlaşılsa da, bu yönelim ancak toplumsal ve kültürel olarak ortaklaşa oluşturulmuş çerçeveler içinde anlamlı hale gelebilir (Taylor, 1991, ss. 40–41). Toplumsal cinsiyet normlarının baskısı altında şekillenen bir kadın kimliği ise dışarıdan dayatılmış bir kurgu olsa toplumun genel kabulleri içselleştirilerek bizzat bireyin öz-ifadesi gibi deneyimlenebilir. Bu durum, cinsiyete dayalı tahakkümün özellikle etkili ve dirençli bir biçim almasını açıklar.

Sonuç olarak, cinsiyet temelli grup aidiyeti, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasında çok katmanlı bir rol oynamaktadır. Sosyal kategorileştirme süreçleri, grup içi bağlılıklar, normların içselleştirilmesi ve sistem meşrulaştırma eğilimleri birlikte işleyerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin doğal, kaçınılmaz ve haklı olarak algılanmasına katkıda bulunur. Özellikle dış grup tarafgirliği toplumsal cinsiyet sisteminin dayattığı rollerden olumsuz etkilenen bireylerin neden bu sistemi sürdürmeye hatta meşrulaştırmaya devam ettiğini açıklamaktadır.

Bununla birlikte mevcut çalışmada cinsiyet temelli grup aidiyeti yalnızca kategorik bir üyelik olarak ele alınmamış, bireylerin ait oldukları cinsiyet grubuna yönelik duygusal değerlendirmeleri üzerinden incelenmiştir. Çünkü sosyal kimliğin davranış ve tutumlar üzerindeki etkisi yalnızca bireyin kendisini bir grubun üyesi olarak tanımlamasıyla değil, aynı zamanda bu üyeliğe yüklediği duygusal anlam ve değerle ilişkilidir (Tajfel, 1982 ss. 23-24; Turner vd., 1983 s. 239). Bu doğrultuda çalışmada bireylerin kendi cinsiyet gruplarına yönelik olumlu ya da olumsuz duygularının, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimiyle ilişkili olup olmadığı değerlendirilmiştir. Böylece toplumsal cinsiyet sisteminin sürdürülmesinde yalnızca grup üyeliğinin değil, grup üyeliğine eşlik eden duygusal yatırımın da rol oynayabileceği varsayılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, amacı ve hipotezleri, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve veri analizine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, dindarlık, sosyopolitik görüş, cinsiyete yönelik grup temelli duygulanım, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve cinsiyetçi tutumlar arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır ve nicel, ilişkisel, kesitsel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırmada değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkilerin birlikte değerlendirilmesi amacıyla yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır.

Araştırmanın temel bağımsız değişkenleri dindarlık ve sosyopolitik görüştür. Cinsiyete yönelik grup temelli duygulanım ve toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma değişkenleri, araştırma modelinde ara değişkenler olarak ele alınmıştır. Cinsiyetçi tutumlar ise düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik olmak üzere iki ayrı bağımlı değişken üzerinden incelenmiştir. Bu doğrultuda düşmanca cinsiyetçiliği ve korumacı cinsiyetçiliği yordayan değişkenleri incelemek amacıyla iki ayrı yapısal eşitlik modeli kurulmuştur. Ayrıca cinsiyet değişkeni, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve cinsiyetçi tutumlar üzerindeki etkisini kontrol etmek amacıyla modele gözlenen değişken olarak dahil edilmiştir.

Yapısal eşitlik modellemesi, birden fazla bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkilerin eş zamanlı olarak incelenmesine olanak tanıması nedeniyle bu araştırma için uygun görülmüştür. Bu yöntem, doğrudan etkilerin yanı sıra dolaylı etkilerin de sınanabilmesine imkân verdiğinden, dindarlık, sosyopolitik görüş, grup temelli duygulanım, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve cinsiyetçi tutumlar arasındaki çok boyutlu ilişkilerin değerlendirilmesinde kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu araştırmanın temel amacı, dindarlık, sosyopolitik görüş ve cinsiyete yönelik grup temelli duygulanımın toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimi ile düşmanca

ve korumacı cinsiyetçi tutumlar üzerindeki etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda dindarlığın sosyopolitik görüş, grup temelli duygulanım, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve cinsiyetçi tutumlarla ilişkisi; sosyopolitik görüşün toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve cinsiyetçi tutumlar üzerindeki etkisi; grup temelli duygulanımın toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma üzerindeki etkisi ve toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmanın düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik üzerindeki etkisi sınanmıştır. Araştırma, bu değişkenler arasındaki ilişkileri yalnızca ampirik düzeyde ortaya koymayı değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet sisteminin bireyler tarafından hangi epistemik, normatif ve duygulanımsal mekanizmalar aracılığıyla meşrulaştırıldığını açıklamayı hedeflemektedir. Bu yönüyle çalışma, toplumsal cinsiyet sisteminin yeniden üretimini yalnızca yapısal ya da ekonomik süreçlerle değil, bireylerin anlam dünyaları ve meşrulaştırma pratikleri üzerinden de ele alan felsefi bir çerçeve önermektedir. Bu çalışma, toplumsal cinsiyet sisteminin yalnızca varlığını değil, neden haklı, doğal ve meşru olarak algılanabildiğini açıklamayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle araştırmanın temel felsefi iddiası, toplumsal cinsiyet sisteminin yalnızca hukuki, ekonomik ya da kurumsal yapılar tarafından değil; bireylerin inançları, değerleri, duygulanımları ve anlamlandırma süreçleri aracılığıyla da meşrulaştırıldığıdır. Araştırmanın ampirik modeli, bu felsefi iddiayı sınamaya yönelik olarak oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H1: Dindarlık ile sosyopolitik görüş arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Dindarlık, cinsiyete yönelik grup temelli duygulanımı pozitif yönde anlamlı biçimde yordamaktadır.

H3: Dindarlık, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı pozitif yönde anlamlı biçimde yordamaktadır.

H4: Dindarlık, düşmanca cinsiyetçiliği pozitif yönde anlamlı biçimde yordamaktadır.

H5: Dindarlık, korumacı cinsiyetçiliği pozitif yönde anlamlı biçimde yordamaktadır.

H6: Cinsiyete yönelik grup temelli duygulanım, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı pozitif yönde anlamlı biçimde yordamaktadır.

H7: Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçiliği pozitif yönde anlamlı biçimde yordamaktadır.

H8: Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma, korumacı cinsiyetçiliği pozitif yönde anlamlı biçimde yordamaktadır.

H9: Sosyopolitik görüş, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı anlamlı biçimde yordamaktadır.

H10: Sosyopolitik görüş, düşmanca cinsiyetçiliği anlamlı biçimde yordamaktadır.

H11: Sosyopolitik görüş, korumacı cinsiyetçiliği anlamlı biçimde yordamaktadır.

H12: Cinsiyet, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı anlamlı biçimde yordamaktadır.

H13: Cinsiyet, düşmanca cinsiyetçiliği anlamlı biçimde yordamaktadır.

H14: Cinsiyet, korumacı cinsiyetçiliği anlamlı biçimde yordamaktadır.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 271 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ile 69 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 30,91'dir (SS = 11,07). Katılımcıların 157'si kadın (%57,9), 114'ü erkektir (%42,1). Eğitim düzeyi açısından katılımcıların 6'sı ortaokul (%2,2), 31'i lise (%11,4), 24'ü ön lisans (%8,9), 165'i lisans (%60,9), 23'ü yüksek lisans (%8,5) ve 22'si doktora (%8,1) mezunudur. Çalışma durumu açısından 134 katılımcı çalıştığını (%49,6), 136 katılımcı ise çalışmadığını (%50,4) belirtmiştir. Gelir düzeyi bilgisi veren katılımcıların 46'sı düşük (%17,3), 200'ü orta (%75,2) ve 20'si yüksek (%7,5) gelir düzeyindedir. Medeni durum açısından katılımcıların 98'i evli (%36,4), 167'si bekâr (%62,1) ve 4'ü boşanmıştır (%1,5).

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu; dindarlık düzeylerini, sosyopolitik görüşlerini, toplumsal cinsiyet sistemini

meşrulaştırma eğilimlerini, cinsiyetçi tutumlarını ve cinsiyete yönelik grup temelli duygulanımlarını ölçmek amacıyla çeşitli ölçme araçları kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir düzeyi ve medeni durum bilgilerine ilişkin sorular yer almaktadır. Cinsiyet değişkeni araştırmanın yapısal eşitlik modeline iki kategorili gözlenen değişken olarak dahil edilmiştir.

Toplumsal Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği: Toplumsal Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği, bireylerin toplumsal cinsiyet düzenini ne ölçüde meşru ve haklı gördüklerini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Ölçek Jost ve Kay (2005) tarafından geliştirilmiş, Türkçeye uyarlama ve kullanım süreci daha sonra farklı çalışmalarla sürdürülmüştür. Ölçek 8 maddeden oluşmaktadır. Maddeler 9'lu Likert tipi derecelendirme üzerinden yanıtlanmaktadır. Ölçekte 1 "kesinlikle katılmıyorum", 9 ise "kesinlikle katılıyorum" anlamına gelmektedir. Ölçeğin 3. ve 7. maddeleri ters kodlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ,684 olarak hesaplanmıştır.

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Katılımcıların cinsiyetçi tutumlarını ölçmek amacıyla Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilmiş ve Türkçeye Sakallı (2002) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Her bir alt boyutta 11 madde bulunmaktadır. Ölçek toplam 22 maddeden oluşmakta ve 6'lı Likert tipi derecelendirme ile yanıtlanmaktadır. Yanıtlar 1 "tamamen karşıyım" ve 6 "tamamen katılıyorum" aralığında kodlanmaktadır. Alt boyutlardan alınan yüksek puanlar ilgili cinsiyetçilik boyutunun daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada düşmanca cinsiyetçilik alt boyutunun Cronbach alfa katsayısı ,802; korumacı cinsiyetçilik alt boyutunun Cronbach alfa katsayısı ise ,822 olarak bulunmuştur.

Dindarlık Ölçeği: Katılımcıların dindarlık düzeylerini ölçmek amacıyla Glock ve Stark (1966) tarafından geliştirilen ve Gülmez (2014) tarafından Türkçeye uyarlanan Dindarlık Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 24 maddeden oluşmaktadır. Maddeler 5'li Likert tipi derecelendirme ile yanıtlanmaktadır. Yanıt seçenekleri 1 "kesinlikle

katılmıyorum" ve 5 "tamamen katılıyorum" aralığında kodlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar dindarlık düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ,965 olarak hesaplanmıştır.

Sosyopolitik Görüş Ölçeği: Katılımcıların sosyopolitik görüşlerini belirlemek amacıyla 7 dereceli bir çizgi ölçek kullanılmıştır. Katılımcılardan politik tutumlarını sağ-sol ekseninde değerlendirmeleri ve kendilerini bu eksen üzerinde uygun gördükleri noktada konumlandırmaları istenmiştir. Ölçekte 1 "sol", 7 ise "sağ" politik yönelime karşılık gelecek şekilde kodlanmıştır. Buna göre ölçekten alınan puanın yükselmesi katılımcının kendisini sağ politik konuma daha yakın değerlendirdiğini, puanın düşmesi ise sol politik konuma daha yakın değerlendirdiğini göstermektedir. Araştırma modelinde sosyopolitik görüş değişkeni gözlenen değişken olarak kullanılmıştır.

Cinsiyete Yönelik Grup Temelli Duygulanım Anketi: Katılımcıların kendi cinsiyet gruplarına yönelik duygulanımlarını belirlemek amacıyla cinsiyete yönelik grup temelli duygulanım anketi kullanılmıştır. Katılımcılardan kendilerini cinsiyet gruplarının bir üyesi olarak düşündüklerinde, verilen olumlu ve olumsuz duyguları ne düzeyde hissettiklerini altı puan üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Grup temelli duygulanım puanı, olumlu ve olumsuz duygulara verilen yanıtlar üzerinden hesaplanmıştır. Katılımcıların gruplarına ilişkin negatif duygular ve pozitif duygulara ilişkin puanları ayrı ayrı toplanmış ve pozitif duygu puanlarından negatif duygu puanları çıkarılmıştır. Elde edilen puanların yükselmesi katılımcıların gruplarına yönelik olumlu yaklaşımları olarak değerlendirilmiştir.

3.5. Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri gönüllü katılımcılardan anket yöntemiyle toplanmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiştir. Katılımcılardan kimlik bilgisi istenmemiş, elde edilen veriler yalnızca bilimsel amaçla kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde katılımcılar kişisel bilgi formunu ve araştırmada kullanılan ölçekleri yanıtlamıştır.

3.6. Verilerin Analizi

Araştırma verileri istatistik paket programları aracılığıyla analiz edilmiştir. Öncelikle veri seti eksik veri ve geçerli yanıt sayıları açısından incelenmiştir. Ardından araştırma değişkenlerine ilişkin betimsel istatistikler hesaplanmış; ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerler raporlanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık düzeylerini belirlemek amacıyla Cronbach alfa güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır.

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Cinsiyete göre dindarlık, sosyopolitik görüş, düşmanca cinsiyetçilik, korumacı cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve grup temelli duygulanım puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır.

Araştırma hipotezlerini sınamak amacıyla yapısal eşitlik modellemesi yapılmıştır. Korumacı cinsiyetçilik ve düşmanca cinsiyetçilik için iki ayrı yapısal model kurulmuştur. Her iki modelde dindarlık, sosyopolitik görüş, grup temelli duygulanım, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve cinsiyet değişkenleri modele dahil edilmiştir. Model uyumunu değerlendirmek amacıyla χ^2/sd, GFI, AGFI, CFI, TLI ve RMSEA değerleri dikkate alınmıştır. Yol katsayılarının değerlendirilmesinde standartlaştırılmış beta katsayıları, standart hata, kritik oran ve anlamlılık değerleri raporlanmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < ,05$ olarak kabul edilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın temel değişkenlerine ilişkin betimsel istatistikler, ölçme araçlarının güvenirlik katsayıları, değişkenler arası korelasyonlar, cinsiyete göre fark analizleri ve araştırma hipotezlerini sınamak amacıyla kurulan yapısal eşitlik modellerine ilişkin bulgular sunulmuştur.

Araştırmaya 271 katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcıların yaşları 18 ile 69 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 30,91'dir (SS = 11,07). Katılımcıların 157'si kadın (%57,9), 114'ü erkektir (%42,1). Eğitim düzeyi açısından katılımcıların çoğunluğunu lisans mezunları oluşturmaktadır (n = 165, %60,9). Bunun yanında katılımcıların 31'i lise (%11,4), 24'ü ön lisans (%8,9), 23'ü yüksek lisans (%8,5), 22'si doktora (%8,1) ve 6'sı ortaokul mezunudur (%2,2). Çalışma durumu açısından 134 katılımcı çalıştığını (%49,6), 136 katılımcı ise çalışmadığını (%50,4) belirtmiştir. Gelir düzeyi incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun orta gelir düzeyinde yer aldığı görülmektedir (n = 200, %75,2). Katılımcıların 46'sı düşük gelir düzeyinde (%17,3), 20'si ise yüksek gelir düzeyindedir (%7,5). Medeni durum açısından katılımcıların 167'si bekâr (%62,1), 98'i evli (%36,4) ve 4'ü boşanmıştır (%1,5).

4.1. Betimsel İstatistikler ve Güvenirlik Analizleri

Araştırmada yer alan değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre katılımcıların dindarlık puan ortalaması 91,53 (*SS* = 20,78), sosyopolitik görüş puan ortalaması 3,86 (*SS* = 1,49), düşmanca cinsiyetçilik puan ortalaması 38,47 (*SS* = 12,71), korumacı cinsiyetçilik puan ortalaması 39,97 (*SS* = 11,34), toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma puan ortalaması 24,84 (*SS* = 8,13) ve grup temelli duygulanım puan ortalaması 12,06 (*SS* = 3,71) olarak bulunmuştur.

Tablo 4.1. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişken	*N*	Minimum	Maksimum	*M*	*SS*
Dindarlık	271	24	120	91,53	20,78
Sosyopolitik görüş	271	1	7	3,86	1,49

Tablo 4.1'in devamı

Düşmanca cinsiyetçilik	271	11	66	38,47	12,71
Korumacı cinsiyetçilik	271	11	63	39,97	11,34
Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma	271	8	50	24,84	8,13
Grup temelli duygulanım	271	3	18	12,06	3,71

Not. M = ortalama; *SS* = standart sapma.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları Cronbach alfa katsayısı ile incelenmiştir. Güvenirlik analizine ilişkin sonuçlar Tablo 2'de sunulmuştur. Dindarlık ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı oldukça yüksek bulunmuştur (α = ,965). Düşmanca cinsiyetçilik (α = ,802) ve korumacı cinsiyetçilik (α = ,822) alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları iyi düzeydedir. Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ölçeğinin güvenirlik katsayısı ise sınırda kabul edilebilir düzeydedir (α = ,684).

Tablo 4.2. Ölçeklere İlişkin Güvenirlik Katsayıları

Ölçek	Madde sayısı	Cronbach α
Dindarlık	24	,965
Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma	8	,684
Düşmanca cinsiyetçilik	11	,802
Korumacı cinsiyetçilik	11	,822

4.2. Değişkenler Arası Korelasyonlar

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Korelasyon sonuçları Tablo 4.2'de sunulmuştur. Bulgulara göre dindarlık ile sosyopolitik görüş arasında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r(269) = ,436$, $p < ,001$. Dindarlık ayrıca düşmanca cinsiyetçilik, $r(269) = ,265$, $p < ,001$; korumacı cinsiyetçilik, $r(269) = ,370$, $p < ,001$; toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma, $r(269) = ,354$, $p < ,001$ ve grup temelli duygulanım, $r(269) = ,334$, $p < ,001$ ile pozitif yönde anlamlı ilişkilidir.

Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ile düşmanca cinsiyetçilik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r(269) = ,371$, $p < ,001$. Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ile korumacı cinsiyetçilik arasındaki ilişki ise daha düşük

düzeyde olmakla birlikte anlamlıdır, $r(269) = ,139$, $p = ,022$. Düşmanca cinsiyetçilik ile korumacı cinsiyetçilik arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır, $r(269) = ,409$, $p < ,001$.

Tablo 4.3. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

Değişken	1	2	3	4	5	6
1. Dindarlık	—					
2. Sosyopolitik görüş	,436**	—				
3. Düşmanca cinsiyetçilik	,265**	,269**	—			
4. Korumacı cinsiyetçilik	,370**	,214**	,409**	—		
5.Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma	,354**	,321**	,371**	,139*	—	
6. Grup temelli duygulanım	,334**	,159**	,268**	,160**	,358**	—

4.3. Cinsiyete Göre Fark Analizleri

Araştırma değişkenlerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur. Bulgulara göre dindarlık puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemektedir, $F_{(1, 269)} = 1,302$, $p = ,255$. Benzer şekilde sosyopolitik görüş, $F_{(1, 269)} = 1,835$, $p = ,177$; korumacı cinsiyetçilik, $F_{(1, 269)} = ,053$, $p = ,818$ ve grup temelli duygulanım, $F_{(1, 269)} = 3,022$, $p = ,083$ puanları da cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemiştir.

Buna karşılık düşmanca cinsiyetçilik puanları cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaşmaktadır, $F_{(1, 269)} = 68,257$, $p < ,001$. Erkek katılımcıların düşmanca cinsiyetçilik puan ortalaması ($M = 45,17$, $SS = 10,43$), kadın katılımcıların puan ortalamasından ($M = 33,61$, $SS = 12,01$) anlamlı düzeyde yüksektir. Benzer şekilde toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma puanları da cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir, $F_{(1, 269)} = 35,194$, $p < ,001$. Erkek katılımcıların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma puan ortalaması ($M = 28,08$, $SS = 7,39$), kadın katılımcıların puan ortalamasından ($M = 22,49$, $SS = 7,84$) anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 4.4. Cinsiyete Göre Araştırma Değişkenlerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	*n*	*M*	*SS*	$F_{(1, 269)}$	*p*	R^2
Dindarlık	Kadın	157	92,76	20,67	1,302	,255	,005
	Erkek	114	89,84	20,91			
Sosyopolitik görüş	Kadın	157	3,75	1,46	1,835	,177	,007
	Erkek	114	4,00	1,53			
Düşmanca cinsiyetçilik	Kadın	157	33,61	12,01	68,257	< ,001	,202
	Erkek	114	45,17	10,43			
Korumacı cinsiyetçilik	Kadın	157	40,10	11,74	,053	,818	,000
	Erkek	114	39,78	10,81			
Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma	Kadın	157	22,49	7,84	35,194	< ,001	,116
	Erkek	114	28,08	7,39			
Grup temelli duygulanım	Kadın	157	11,73	3,66	3,022	,083	,011
	Erkek	114	12,52	3,76			

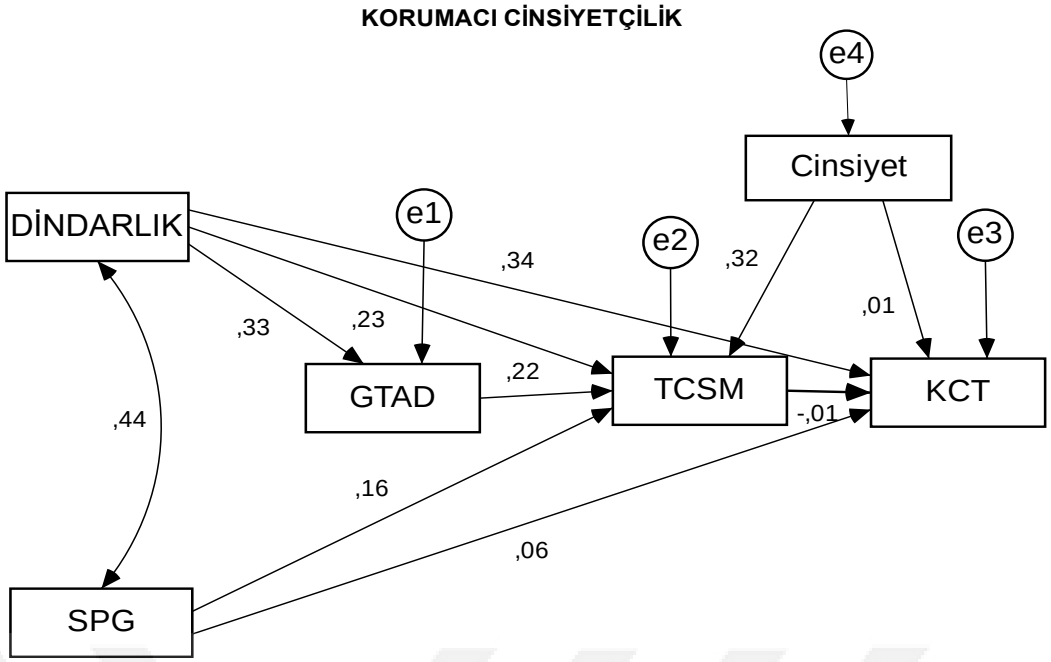
Not. M = ortalama; *SS* = standart sapma.

4.4. Yapısal Eşitlik Modeli Bulguları

Araştırma hipotezlerini sınamak amacıyla iki ayrı yapısal eşitlik modeli kurulmuştur. Birinci modelde korumacı cinsiyetçilik; ikinci modelde ise düşmanca cinsiyetçilik bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Her iki modelde dindarlık, sosyopolitik görüş, grup temelli duygulanım, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve cinsiyet değişkenleri modele dahil edilmiştir. Cinsiyet değişkeni modele gözlenen değişken olarak eklenmiştir.

4.4.1. Korumacı Cinsiyetçilik Modeli

Korumacı cinsiyetçiliği yordayan değişkenleri incelemek amacıyla kurulan yapısal eşitlik modeline ilişkin uyum indeksleri Tablo 5'te sunulmuştur. Modelin uyum değerleri $\chi^2(5) = 11{,}168$, $p = ,048$, $\chi^2/sd = 2{,}234$, GFI = ,986, AGFI = ,943, CFI = ,973, TLI = ,920 ve RMSEA = ,068 olarak bulunmuştur. Bu değerler modelin genel olarak kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiğine işaret etmektedir.

Şekil 4.1. Korumacı Cinsiyetçilik İçin Yapısal Eşitlik Parametre Değerleri

Tablo 4.5. Korumacı Cinsiyetçilik Modeline İlişkin Uyum İndeksleri

Uyum indeksi	Değer	Yorum
χ^2	11,168	—
sd	5	—
p	,048	—
χ^2/sd	2,234	Kabul edilebilir
GFI	,986	İyi uyum
AGFI	,943	İyi uyum
CFI	,973	İyi uyum
TLI	,920	Kabul edilebilir/iyi uyum
RMSEA	,068	Kabul edilebilir uyum
PCLOSE	,243	Kabul edilebilir

Korumacı cinsiyetçilik modeline ilişkin standartlaştırılmış yol katsayıları Tablo 6'da sunulmuştur. Bulgulara göre dindarlık, grup temelli duygulanımı pozitif yönde ve anlamlı biçimde yordamaktadır (β = ,334, p < ,001). Dindarlık (β = ,234, p < ,001), sosyopolitik görüş (β = ,159, p = ,005), grup temelli duygulanım (β = ,223, p < ,001) ve cinsiyet (β = ,322, p < ,001) toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı pozitif yönde ve anlamlı biçimde yordamaktadır.

Korumacı cinsiyetçilik üzerinde ise yalnızca dindarlığın anlamlı bir doğrudan etkisi olduğu görülmüştür (β = ,345, *p* < ,001). Sosyopolitik görüş (β = ,065, *p* = ,309), toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma (β = -,006, *p* = ,926) ve cinsiyet (β = ,007, *p* = ,912) korumacı cinsiyetçiliği anlamlı biçimde yordamamıştır.

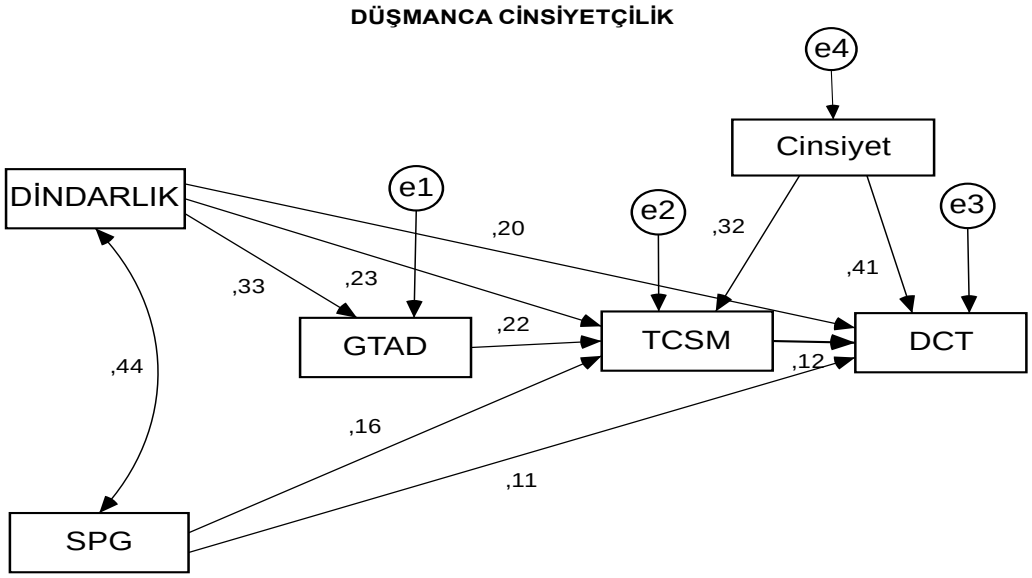
Tablo 4.6. Korumacı Cinsiyetçilik Modeline İlişkin Yol Katsayıları

Yol	B	SH	CR	β	*p*	Sonuç
Dindarlık → Grup temelli duygulanım	,060	,010	5,817	,334	< ,001	Anlamlı
Dindarlık → TCSM	,091	,023	3,981	,234	< ,001	Anlamlı
Sosyopolitik görüş → TCSM	,861	,303	2,840	,159	,005	Anlamlı
Grup temelli duygulanım → TCSM	,485	,116	4,169	,223	< ,001	Anlamlı
Cinsiyet → TCSM	5,256	,824	6,381	,322	< ,001	Anlamlı
Dindarlık → Korumacı cinsiyetçilik	,188	,036	5,229	,345	< ,001	Anlamlı
Sosyopolitik görüş → Korumacı cinsiyetçilik	,491	,483	1,017	,065	,309	Anlamsız
TCSM → Korumacı cinsiyetçilik	-,009	,093	-,092	-,006	,926	Anlamsız
Cinsiyet → Korumacı cinsiyetçilik	,153	1,382	,111	,007	,912	Anlamsız

Not. B = standartlaştırılmamış katsayı; SH = standart hata; CR = kritik oran; β = standartlaştırılmış katsayı; TCSM = toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma.

4.4.2. Düşmanca Cinsiyetçilik Modeli

Düşmanca cinsiyetçiliği yordayan değişkenleri incelemek amacıyla kurulan yapısal eşitlik modeline ilişkin uyum indeksleri Tablo 7'de sunulmuştur. Modelin uyum değerleri $\chi^2(5) = 15{,}047$, $p = ,010$, $\chi^2/sd = 3{,}009$, GFI = ,982, AGFI = ,924, CFI = ,966, TLI = ,898 ve RMSEA = ,086 olarak bulunmuştur. Bu değerler modelin genel olarak kabul edilebilir olmakla birlikte sınırda bir uyum gösterdiğine işaret etmektedir. Özellikle χ^2/sd ve RMSEA değerleri dikkate alındığında modelin uyumunun korumacı cinsiyetçilik modeline göre daha zayıf olduğu söylenebilir.

Şekil 4.2. Düşmanca Cinsiyet İçin Yapısal Eşitlik Parametre Değerleri

Tablo 4.7. Düşmanca Cinsiyetçilik Modeline İlişkin Uyum İndeksleri

Uyum indeksi	Değer	Yorum
χ^2	15,047	-
sd	5	-
p	,010	-
χ^2/sd	3,00	Sınırda/kabul edilebilir
GFI	,982	İyi uyum
AGFI	,924	İyi uyum
CFI	,966	İyi uyum
TLI	,898	Sınırda
RMSEA	,086	Sınırda/zayıf uyum
PCLOSE	,097	Kabul edilebilirliğe yakın

Düşmanca cinsiyetçilik modeline ilişkin standartlaştırılmış yol katsayıları Tablo 8'de sunulmuştur. Bulgulara göre dindarlık, grup temelli duygulanımı pozitif yönde ve anlamlı biçimde yordamaktadır (β = ,334, p < ,001). Dindarlık (β = ,234, p < ,001), sosyopolitik görüş (β = ,159, p = ,005), grup temelli duygulanım (β = ,223, p < ,001) ve cinsiyet (β = ,322, p < ,001) toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı anlamlı biçimde yordamaktadır.

Düşmanca cinsiyetçilik üzerinde dindarlığın (β = ,203, *p* < ,001), toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmanın (β = ,123, *p* = ,036) ve cinsiyetin (β = ,412, *p* < ,001) anlamlı doğrudan etkileri bulunmuştur. Buna karşılık sosyopolitik görüşün düşmanca cinsiyetçilik üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir (β = ,107, *p* = ,060). Bulgular, düşmanca cinsiyetçilik modelinde en güçlü doğrudan yordayıcının cinsiyet olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.8. Düşmanca Cinsiyetçilik Modeline İlişkin Yol Katsayıları

Yol	B	SH	CR	β	*p*	Sonuç
Dindarlık → Grup temelli duygulanım	,060	,010	5,817	,334	< ,001	Anlamlı
Dindarlık → TCSM	,091	,023	3,981	,234	< ,001	Anlamlı
Sosyopolitik görüş → TCSM	,861	,303	2,840	,159	,005	Anlamlı
Grup temelli duygulanım → TCSM	,485	,116	4,169	,223	< ,001	Anlamlı
Cinsiyet → TCSM	5,256	,824	6,381	,322	< ,001	Anlamlı
Dindarlık → Düşmanca cinsiyetçilik	,124	,036	3,445	,203	< ,001	Anlamlı
Sosyopolitik görüş → Düşmanca cinsiyetçilik	,911	,484	1,883	,107	,060	Anlamsız
TCSM → Düşmanca cinsiyetçilik	,194	,093	2,097	,123	,036	Anlamlı
Cinsiyet → Düşmanca cinsiyetçilik	10,610	1,384	7,668	,412	< ,001	Anlamlı

Not. B = standartlaştırılmamış katsayı; SH = standart hata; CR = kritik oran; β = standartlaştırılmış katsayı; TCSM = toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma.

4.5. Hipotez Testlerine İlişkin Genel Değerlendirme

Araştırma hipotezlerinin yapısal eşitlik modeli sonuçlarına göre değerlendirilmesi Tablo 9'da sunulmuştur. Bulgular genel olarak dindarlığın grup temelli duygulanım, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik üzerinde anlamlı etkileri olduğunu göstermektedir. Sosyopolitik görüş toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı anlamlı biçimde yordarken, düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliği doğrudan anlamlı biçimde yordamamıştır. Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma düşmanca cinsiyetçiliği anlamlı biçimde yordarken, korumacı

cinsiyetçiliği yordamamıştır. Cinsiyet ise toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve düşmanca cinsiyetçilik üzerinde anlamlı bir yordayıcı iken, korumacı cinsiyetçilik üzerinde anlamlı bir yordayıcı değildir.

Tablo 4.9. Hipotez Testlerine İlişkin Sonuçlar

Hipotez	Yol	Sonuç
H1	Dindarlık ile sosyopolitik görüş	Desteklendi
H2	Dindarlık → Grup temelli	Desteklendi
H3	Dindarlık → TCSM	Desteklendi
H4	Dindarlık → Düşmanca	Desteklendi
H5	Dindarlık → Korumacı	Desteklendi
H6	Grup temelli duygulanım →	Desteklendi
H7	TCSM → Düşmanca cinsiyetçilik	Desteklendi
H8	TCSM → Korumacı cinsiyetçilik	Desteklenmedi
H9	Sosyopolitik görüş → TCSM	Desteklendi
H10	Sosyopolitik görüş → Düşmanca	Desteklendi
H11	Sosyopolitik görüş → Korumacı	Desteklendi
H12	Cinsiyet → TCSM	Anlamlı
H13	Cinsiyet → Düşmanca	Anlamlı
H14	Cinsiyet → Korumacı cinsiyetçilik	Anlamlı değil

Not. TCSM = toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma.

Genel olarak değerlendirildiğinde, korumacı cinsiyetçilik modelinde dindarlığın temel doğrudan yordayıcı olduğu görülmüştür. Düşmanca cinsiyetçilik modelinde ise en güçlü doğrudan yordayıcı cinsiyettir. Bunun yanında dindarlık ve toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma da düşmanca cinsiyetçiliği anlamlı biçimde yordamaktadır. Bu bulgular, düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin farklı psikososyal değişkenlerle ilişkili olduğunu göstermektedir.

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada dindarlık, sosyopolitik tutum, cinsiyete yönelik grup temelli duygulanım, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimi ile çelişik duygulu cinsiyetçilik arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre çelişik duygulu cinsiyetçiliğin iki farklı boyutu olan düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik üzerinde farklı psikososyal değişkenler etkiye sahiptir ve bu değişkenler arasındaki ilişki tek tip bir örüntü göstermemektedir.

İncelenen değişkenlerden dindarlığın cinsiyete yönelik grup temelli duygulanım, cinsiyet sistemini meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilikle anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Sosyopolitik tutum ise toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimini anlamlı şekilde yordarken, korumacı cinsiyetçilik ve düşmanca cinsiyetçilik ile arasında ilişki bulunamamıştır. Araştırmaya değişken olarak cinsiyet eklendiğinde, düşmanca cinsiyetçiliğin ve toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin cinsiyete göre farklılaştığı, ancak korumacı cinsiyetçilik söz konusu olduğunda cinsiyet değişkeninin etkisiz olduğu görülmüştür.

Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimi ve cinsiyetçi tutumlar üzerinde etkisi incelenen psikososyal değişkenlerin cinsiyetçiliğin farklı boyutlarıyla ilişkili bulunması, toplumsal cinsiyetin yalnızca bireysel tutumlarla açıklanamayacağına işaret etmektedir. Belirli inanışlar, davranış örüntüleri ve hayat görüşleri çerçevesinde toplanan bireylerin cinsiyetçi tutumların farklı alt boyutlarıyla ilişkili olması Young'ın da belirttiği gibi eşitsizliklerin veya baskının bireylerin kültürel normlar etrafında şekillendirdikleri pratiklerle hatta farkında olmadan sürdürdükleri eylemlerin ürünü olabileceğini göstermektedir (Young, 2023, s. 41). Bu çalışmada toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin cinsiyetçi tutumları yordayıp yordamadığına bakılmakla beraber aynı zamanda diğer psikososyal değişkenlerin de meşrulaştırma üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buradaki amaç, söz konusu kadınlığa ve erkekliğe ilişkin rollerin nasıl algılandığından çok, bu rollerin hangi normatif kabullerle meşru ve doğal sayıldığını ortaya koymaktır. Beauvoir'ın kadınlığı doğal bir öz değil, tarihsel ve toplumsal olarak kurulmuş bir konum olarak ele alması bu

noktada önemlidir (Beauvoir, 1993, s. 231). Kadının erkek özne karşısında öteki olarak kurulduğu, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yalnızca biyolojik farklılıklara değil, iktidar ve anlamlandırma süreçlerine dayandığı noktada, kadınlık ve erkeklik rollerinin dini referanslar, politik yönelimler, duygusal aidiyetler ve sistem meşrulaştırıcı kabuller aracılığıyla daha kabul edilebilir hâle geldiği düşünülmektedir.

Literatürde dindarlık ile muhafazakâr sosyopolitik tutumlar arasında sıklıkla pozitif yönde bir ilişki bulunduğu bildirilmektedir. Bu nedenle dindarlık düzeyi arttıkça bireylerin sağ siyasal görüşe yönelme eğilimi gösterebileceği öngörülebilir. Bununla birlikte bu ilişkinin evrensel olmadığı; içinde bulunulan kültürel bağlam, dinî yorum farklılıkları ve bireysel özellikler gibi çeşitli değişkenler tarafından biçimlendiği de vurgulanmaktadır. Yapılan bir çalışmada spiritüel (manevi) kimlik ile muhafazakârlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, dindar kimlik ile muhafazakârlık arasında anlamlı bir ilişki saptanmış; dindarlık düzeyi arttıkça politik muhafazakârlığın da arttığı gösterilmiştir (Lockhart vd., 2020, s. 8). Ayrıca araştırmacılar maneviyatın sosyal baskınlık yönelimi ile negatif, dindarlığın ise sağ kanat yetkecilik ile pozitif bir ilişki içinde olduğunu bildirmişlerdir. Bu sonuçlar dindarlığın spiritüel yaklaşımlara göre daha normatif ve gelenekselci olmasıyla ilişkilendirilebilir (Altemeyer, 1996 ss. 148-161). Çalışmanın bir diğer bulgusu yüksek düzey siyasi farkındalığın spiritüel yaklaşımların sosyal baskınlık yönelimini azaltmasında etkili olduğu yönündedir. Ancak bu çalışmada siyasi farkındalığın dindarlık ve sağ kanat yetkecilik arasındaki ilişkiyi etkilemediği bulunmuştur. Bununla birlikte, mevcut bulgular Malka vd. (2011)'in dindarlık ile politik muhafazakârlık arasındaki ilişkinin politik ilgi aracılığıyla ortaya çıktığını ileri süren modelini tam olarak desteklememektedir. İlgili çalışma dindarlığın politik muhafazakarlık ile ilişkili olmakla beraber bu ilişkinin kişinin politikayla yüksek düzeyde ilgilenmesi aracılığıyla olduğunu dindarlığın doğrudan muhafazakarlık üretmediğini bildirmektedir (Malka vd., 2011, ss. 276-281). Bu iki çalışmanın ortaya koyduğu fark iki toplumun farklı kolektivist düzeyleriyle ilişkilendirilebilir. Lockart vd. (2020) çalışmalarını Yeni Zelanda'dan seçtikleri bir örneklemle yürütürken Malka vd. (2011)'in çalışmalarının örneklemi New York'tan alınmıştır. Batı'daki din anlayışı özellikle Protestanlık etkisiyle büyük ölçüde bireyselci bir çizgide ilerlemekle beraber kolektivist toplumlarda dindarlığın daha topluluk odaklı olduğu vurgulanmaktadır. Kolektivist toplumlarda din, bireyin

kimliğinden ziyade ailesinin ve toplumunun da kimliğinin bir parçasıdır (Cohen vd., 2016, s. 1238). Dolayısıyla kolektivist toplumlarda dinin sosyal uyumu ve politik görüşü daha doğrudan etkilemesi mümkün görülmektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalarda dindarlığın siyasal davranış üzerindeki etkisine odaklanılmış olup dindarlık düzeyi arttıkça siyasal yelpazede sağ ve muhafazakar partilere olan eğilimin arttığı görülmektedir (Turan vd., 2015 s. 115; Sesli ve Köroğlu, 2024, s. 105).

Sosyopolitik tutumun ekonomik eşitsizlik, yeniden dağıtım, piyasaya devlet müdahalesi gibi kavramlarla ilişkili olan ekonomik boyutu ve toplumsal cinsiyet rolleri, din, geleneksel değerler, bireysel özgürlükler ile ilişkili olan kültürel boyutu bir ayrışma gösterebilmektedir. Yapılan bir çalışmada dindarlığın ekonomik muhafazakarlık ve kültürel muhafazakarlık arasındaki ilişkisi incelenmiş, dindarlık ile ekonomik muhafazakarlık arasında ilişki bulunamazken dindarlık ile kültürel muhafazakarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Duriez, 2003, s.7). Türkiye'de yapılan bir çalışmada da benzer sonuçlar tespit edilmiş olup dindarlık ve sosyal muhafazakarlık arasında pozitif bir ilişki bulurken dindarlık ve ekonomik muhafazakarlık arasında negatif korelasyon bulunmuştur (Sarıbay ve Yılmaz, 2018). Bu çalışma Fraser'ın (2003) ekonomik eşitsizliklere ve kültürel meselelere dair farklı politik tutumlar takınılabileceği görüşüne de paraleldir (Fraser, 2003, s. 206). Bu tez çalışmasında dindarlık düzeyi arttıkça sosyopolitik yönelimin daha muhafazakâr/sağ bir eksene yaklaştığı, bu bulgunun da yukarıda verilen literatürdeki diğer çalışmalarla paralel olduğu görülmektedir.

Dinî öğretiler ve bunların toplumsal bağlamlarda geliştirilen yorumları, kadınlık ve erkekliğe ilişkin rol, davranış örüntüsü ve ahlaki beklentilere dair normatif çerçeveler sunabilmekte; bu durum bireylerin cinsiyet kategorilerine ilişkin sosyal kimliklerini biçimlendirebilmektedir. Özellikle geleneksel dini yapılarda kadınlık ve erkeklik belirli değerler, sorumluluklar ve toplumsal konumlarla ilişkilendirilmektedir. Bu durum bireylerin kendi cinsiyet gruplarıyla özdeşleşirken cinsiyet gruplarına yönelik olumlu duygular geliştirmelerini de açıklayabilir. Kendini sınıflandırma kuramı da bireylerin ait oldukları grupların norm ve özelliklerini içselleştirerek benliklerini bu kategoriler üzerinden şekillendirdiklerini öne sürmektedir (Turner vd., 1983, s. 229). Bu noktada Sara Ahmed'in "duygu ekonomisi" kavramı bulguya farklı bir okuma

katar: Ahmed'e göre belirli duygular zaman içinde belirli nesnelere, bedenlere ve sembollere "yapışarak" dolaşıma girer ve bu dolaşım, duygunun sanki o nesneye içkin bir özellikmiş gibi deneyimlenmesine yol açar (Ahmed, 2014, s. 194). Dindarlık bağlamında, kadınlık kategorisine belirli dinî yorumlar ve söylemler aracılığıyla atfedilen "fedakârlık", "şefkat" ve "kutsallık" gibi değerler, bireyin kendi cinsiyet grubuna yönelik olumlu duygularının oluşumunda etkili olabilmektedir. Bu durumda grup temelli duygulanım, yalnızca bireyin kendi grubunu olumlu değerlendirmesinin bir sonucu olarak değil, tarihsel süreç içerisinde belirli dinî yorumlar ve kültürel pratikler aracılığıyla inşa edilmiş anlam çerçevelerinin içselleştirilmesinin de bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan dindarlığın grup temelli duygulanımı yordaması, bireyin kendi grubunu yalnızca "sevmesi" anlamına gelmemekte; aynı zamanda kendi grubuna ilişkin tarihsel olarak üretilmiş ve dinî referanslarla desteklenmiş anlam dünyasını benimsemesiyle de ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, belirli dinî normların birey tarafından benimsenme ve yorumlanma biçiminin, cinsiyet kimliğinin anlamlandırılmasını etkileyerek grup temelli duyguların güçlenmesine katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Kısacası, toplumsal cinsiyet normları, kültür ve dinî yorumlar karşılıklı etkileşim içinde belirli anlam dünyaları üretmekte; dindar bireyler de bu anlam dünyaları içinde kadınlık ve erkekliği yorumlamaktadır.

Taylor'ın (2012) kimliği "ahlaki ufuk" içerisinde konumlandıran yaklaşımı da bu bulguyu açıklamada işlevsel görünmektedir. Taylor'a göre bireyler kimliklerini toplumsal olarak paylaşılan değerler ve anlam dünyaları içerisinde inşa etmektedir (Taylor, 2012, ss. 19-50). Dini referansların kadınlık ve erkeklik kategorilerine yönelik anlam üretmesi, bireylerin kendi cinsiyet gruplarını değer taşıyan bir sosyal kimlik olarak deneyimlemelerine yol açabilir. Bu doğrultuda mevcut çalışmada elde edilen bulgu, dindarlığın bireylerin kendi cinsiyet gruplarına yönelik olumlu duygusal değerlendirmelerini ve grup temelli duygusal bağlılıklarını artırabileceğini göstermektedir.

Dindarlığın toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma, düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçilik ile de ilişkili olması dikkat çeken bir diğer bulgudur. Bu sonuç, dini yönelimin bu çalışmada yalnızca kişisel inanç düzeyinde kalmadığını; aile, ahlak, gelenek, otorite ve cinsiyet rolleriyle ilgili daha geniş bir anlam çerçevesiyle birlikte

işlediğini düşündürmektedir. Bu nedenle dindarlık, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tek başına açıklayan bir neden olarak değil; mevcut rolleri daha anlaşılır, meşru ve değerli kılabilen normatif kaynaklardan biri olarak ele alınmalıdır.

Dindarlığın toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayla ilişkili bulunması, feminist felsefe açısından özellikle anlamlıdır çünkü patriyarka yalnızca açık baskı, yasaklama ya da hukuki dışlama biçiminde işlememektedir. Kadınlık ve erkekliğe yüklenen ahlaki, kültürel ve sembolik anlamlar aracılığıyla da süreklilik kazanır. Hooks'un vurguladığı gibi feminizm, cinsiyetçiliğe, cinsiyetçi sömürüye ve baskıya son verme mücadelesidir. Bu nedenle feminist eleştiri, yalnızca erkek egemenliğini değil, kadınlar ve erkekler tarafından içselleştirilen cinsiyetçi düşünme biçimlerini de sorgular (Hooks, 2000, ss. 24-26). Bu açıdan bakıldığında, dini normlar kadınlık ve erkeklik rollerini yalnızca tanımlamakla kalmaz. Bu rolleri ahlaki bakımdan değerli, gerekli ve korunması gereken roller olarak da sunabilir.

Dindar bireyler açısından dini refeanslar, toplumsal cinsiyet rollerine aşkın bir meşruiyet zemini sağlayabilir. Kadınların annelik, bakım, iffet, fedakârlık ve aile içi sorumluluklarla; erkeklerin ise otorite, koruma, geçim sağlama ve kamusal temsil ile ilişkilendirilmesi kültürel alışkanlıklar olmanın yanı sıra ahlaki ya da kutsal görevler olarak da anlamlandırılabilir. Bu nedenle dini referanslar, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini doğrudan üreten tek faktör olarak yorumlanmamalıdır. Bu çalışmanın benimsediği kuramsal çerçeve açısından, belirli dinî yorumlar yalnızca normatif bir çerçeve sunmakla kalmamakta; aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli hiyerarşik ilişkilerin doğal, anlamlı ve kabul edilebilir olarak değerlendirilmesine katkıda bulunan meşrulaştırıcı kaynaklar olarak da işlev görebilmektedir.

Dindarlık, bireylerin cinsiyet normlarını benimseyip bunları uygulamalarında etkili olmakla beraber cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını da etkiler. Literatürde dindarlık ve toplumsal cinsiyet tutumları arasındaki ilişki, çelişik duygulu cinsiyetçilik ve sistemi meşrulaştırma mekanizmaları üzerinden çok sayıda ampirik çalışmaya konu olmuştur. Araştırmalar, dinin bireylere dünyayı anlamlandırmak için sunduğu referans çerçevesinin mevcut cinsiyet sistemini meşrulaştırma ve geleneksel rolleri koruma işlevi görebildiğini ortaya koymaktadır.

Yapılan araştırmalarda dindarlık ile korumacı cinsiyetçilik arasında dindarlık ve düşmanca cinsiyetçilik arasındaki ilişkiden daha yüksek korelasyon olduğu görülmekle birlikte analizlere sosyal-ideolojik tutumlar eklendiğinde dindarlığın cinsiyetçi tutum üzerindeki etkinin azaldığı, ideolojik tutumun cinsiyetçiliği daha iyi yordadığı bulunmuştur (Maltby vd., 2010, ss. 615-616; Mikolajczak ve Pietrzak, 2014, s. 389; Van Assche vd., 2019 s. 197). Bu durum cinsiyetçilik gibi bir değişkenin ilişkisini incelerken birden fazla değişkenin bu tutumu anlamaya yönelik bilgi sunacağını göstermektedir. Ayrıca verilen çalışmalarda dindarlığın cinsiyetçi tutumlar üzerindeki etkisi incelenirken kadınlar ve erkekler arasında bir farklılaşma olmadığı da bildirilmiştir. Bu tez çalışmasında dindarlığın korumacı cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimini yordadığı bulunmuştur. Bu bulgu literatürdeki diğer ampirik çalışmaları destekler niteliktedir. Literatürde dindarlığın özellikle korumacı cinsiyetçilikle ilişkili bulunduğu birçok araştırma vardır. Korumacı cinsiyetçilik kadınların erkekler tarafından korunması, hayranlık duyulması veya sevilmesi gerektiğine yönelik bir tutumdur. Bazı dinî yorumlar ve bunların kurumsal düzeydeki yansımaları, aileyi toplumsal düzenin sürdürülmesinde merkezi bir konuma yerleştirebilmektedir. Bu bağlamda annelik, kadınlara atfedilen önemli toplumsal ve ahlaki rollerden biri olarak sunulabilmekte; bu durum kadınlık ve erkekliğe ilişkin rol beklentilerinin yeniden üretilmesine katkıda bulunabilmektedir.

Bireyler içselleştirdikleri toplumsal değerler ile iç gruplarına olduğu kadar dış gruplarına yönelik bir yanlılık da geliştirebilirler. Özellikle korumacı cinsiyetçilik söz konusu olduğunda dini yönelimler ve dünya görüşünün etkisiyle erkeklerin kadınların koruyucusu rolünü üstlenerek, kadınların da bu durum kendi iyiliklerine olduğunu düşünerek toplumsal cinsiyet sistemini sürdürmeleri beklendik bir durumdur. Bu noktada Martha Nussbaum'un yetiler yaklaşımı, korumacı cinsiyetçiliğin "kadınların da bu durumu kendi iyiliklerine bulması" şeklindeki öznel kabulüne karşı eleştirel bir mesafe sunar. Nussbaum, kadınların geleneksel ve bağımlı rolleri öznel olarak tercih ettiklerini bildirmelerinin, bu tercihin adaletin ölçütü olarak alınmasını haklı çıkarmadığını savunur; çünkü bu tercihler büyük ölçüde adaletsiz koşullar, bilgiye erişimin kısıtlanması ve alternatif yaşam biçimlerinin deneyimlenmemiş olması altında şekillenmiş "uyarlanmış tercihler" olabilir (Nussbaum, 2000, ss. 114-117).

Nussbaum'a göre adaletin ölçütü, kişinin öznel olarak memnun olup olmadığı değil, insanca bir yaşamı oluşturan temel yetilere—özerklik, pratik akıl yürütme, siyasal katılım gibi—fiilen erişip erişemediğidir (Nussbaum, 1999, ss. 41-42). Bu çerçeveden bakıldığında, kadının korumacı cinsiyetçiliği "kendi iyiliği" olarak deneyimlemesi, bu tutumun yetiler düzeyinde yarattığı kısıtlamayı (kamusal katılımdan, bağımsız karar alma kapasitesinden dışlanma) ortadan kaldırmaz; tam tersine, bu deneyimin kendisi sorgulanması gereken bir veridir.

Literatürde dindarlığın düşmanca cinsiyetçilikten çok korumacı cinsiyetçilikle ilişkili bulunması kadınlara yönelik açık olumsuzluk ve tehdit beklentisi içeren düşmanca cinsiyetçiliğin dindarlıkla açıklanamayacağını göstermektedir. Bununla beraber düşmanca cinsiyetçiliği açıklamada yetkecilik, sosyal baskınlık yönelimi, meşrulaştırma eğilimi gibi farklı psikososyal dinamikleri incelemeye ihtiyaç olabileceğine işaret etmektedir. Bu bağlamda dindarlığın korumacı cinsiyetçilikle olduğu gibi düşmanca cinsiyetçilikle de ilişkili bulunmuş olması dindarlığın yalnızca kadınları geleneksel roller içerisinde idealize eden tutumlarla değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarına yönelik tehdit algısıyla ilişkili daha sert ve dışlayıcı tutumlarla da bağlantılı olabileceğini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet sistemi aile içi iş bölümü, kamusal alandaki temsil, bakım emeğinin dağılımı, ekonomik roller ve otorite ilişkileri gibi çeşitli toplumsal düzenlemeler aracılığıyla sürdürülmektedir. Bireylerin dindarlık düzeyleri ile korumacı ve düşmanca cinsiyetçi tutumlar arasında ilişkili olduğu çalışmalara paralel olarak, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayla da ilişkili olduğunu gösteren bulgular vardır. Hristiyan bir örneklemle yapılan bir çalışmada dindarlık ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki ilişkiye Tanrı'nın erkek olarak tasvir edilmesinin kritik bir rol oynadığı öne sürülmüştür. Araştırma Tanrı'yı erkek olarak tasvir etmenin cinsiyetçiliğin hem düşmanca hem korumacı alt boyutlarıyla pozitif korelasyon gösterdiğini ortaya koymuştur (Howard, 2020, ss. 8-9). Ayrıca aynı çalışmada eril Tanrı tasvirinin mevcut cinsiyet sistemini sürdürme eğilimiyle de ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna ek olarak, katılımcılara Tanrı'yı erkek olarak tasvir etmeleriyle ilgili bir yönlendirmede bulunulduğu koşulda da dişi düşünmeye yönlendirilenlere kıyasla toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma puanlarının

anlamlı şekilde yüksek çıktığı bildirilmiştir. Bu durum Tanrı'dan bahsederken kullanılan dilin toplumsal eşitliğe, dahası toplumsal cinsiyet sistemine olan bakışı da etkilediğini göstermektedir. Bu tür bir değişikliğin, erkekliğin tanrısallıkla olan güçlü bağını zayıflatarak toplumsal eşitliğe katkı sağlayabileceği ileri sürülmektedir (Howard, 2020, s. 13). Bireylerin zihnindeki Tanrı tasvirinin erkek olduğu durumda cinsiyete yönelik tutumların bu tasvirden etkilenmesi norm koyucu gücün erkek olması sebebiyle erkeklerin kadınlar üzerinde güç ve yönetme hakkı bulunmasıyla ilişkilendirilmiş görülmektedir. Araştırmacıların da belirttiği üzere bu bulgu Tanrı'ya ilişkin geleneksel öğretilerden istemsizce de olsa gelen bu eril atıfın din eğitimi sayesinde kesilerek cinsiyet eşitsizliğini giderme konusunda bir adım atılabileceği için önemlidir.

Bu çalışmada dindarlığın toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimini anlamlı biçimde yordadığı görülmüştür. Literatürdeki bilgiler de dindarlık düzeyi ve sistem meşrulaştırma ilişkisi olarak ele alındığında, bu hipotezi destekler niteliktedir. Yoksulluk gibi cinsiyet temelli adaletsizlikler, bazı dini yorumlarda ilahi bir sınav veya kader olarak nitelendirilerek bireylerin teslimiyet göstermesine ve mevcut düzeni eleştirmek yerine kabullenmesine yol açar (Çağlayan, 2016, s. 771). Böylelikle eşitsizlikten etkilenen dezavantajlı gruplar da statükonun sürdürülmesinde rol oynayabilmektedir. Sabır dinin öğütlediği değerlerden biridir. Ancak bu durum statükoyu koruma sürecinde bireyleri eşitsizliğe yönelik bir değişim talebinden vazgeçiren bir aracıya dönüşebilir. Bir adaletsizliğe karşı sabır gösterme erdemi, adil dünya inancında olduğu gibi bireyi adaletsizliğin doğurduğu bilişsel rahatsızlıktan korur. Bu durum ise sistemin sürdürülmesine neden olabilmektedir (Jost ve Banaji, 1994, ss. 14-15). Bu süreç, özellikle dezavantajlı grupların kendi mağduriyetlerini sistemin bekası için rasyonalize etmelerine yol açabileceğinin bir göstergesidir.

Bu noktada Miranda Fricker'ın epistemik adaletsizlik kavramı, bireylerin yaşadıkları deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını tartışmak açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Fricker'a göre, belirli toplumsal grupların yaşadıkları deneyimleri kavramsallaştırmalarını sağlayacak ortak yorumlama kaynaklarının üretimine eşit biçimde katılamamaları, bu deneyimleri anlamlandırmakta güçlük yaratır (Fricker, 2007, ss. 147-148). Bu çalışmada ise Fricker'ın kavramından hareketle

farklı bir yorum önerilmektedir. Buna göre bazı toplumsal bağlamlarda bireyler, toplumsal cinsiyet temelli deneyimlerini yalnızca “eşitsizlik” ya da “adaletsizlik” kavramlarıyla değil, aynı zamanda “sabır”, “imtihan”, "tevekkül" veya “fedakârlık” gibi dinî kavramlar aracılığıyla da anlamlandırabilmektedir. Bu durum, Fricker'ın tanımladığı anlamda zorunlu olarak bir hermeneutik adaletsizlik örneği değildir. Ancak dinî kavramsal çerçevenin belirli koşullarda alternatif eleştirel yorumların önüne geçmesi veya onları ikincil hâle getirmesi, mevcut toplumsal düzenin meşrulaştırılmasına katkıda bulunan bir anlamlandırma mekanizması olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle araştırmada dindarlığın meşrulaştırmayı yordaması, yalnızca bireysel inançların bir sonucu olarak değil, dinî anlamlandırma çerçevelerinin toplumsal cinsiyet deneyimlerini yorumlama üzerindeki olası etkisi bağlamında ele alınmaktadır.

Bu ilişkiyi anlamada teodisenin bilginin sınırına işaret eden boyutu da dindarlık düzeyi ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki yordayıcı ilişkiyi açıklayabilir. Teodise, dünyadaki kötülük, acı ve eşitsizliklerin mutlak adil ve kudretli bir Tanrı inancıyla nasıl uzlaştırıldığını açıklamaya çalışan dinsel-felsefi bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Weber, 2012, ss. 214-215). Bu yaklaşım, yaşanan adaletsizliklerin insan aklının bütünüyle kavrayamayacağı ilahi bir planın parçası olduğu düşüncesini destekleyebilmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler de ilahi düzenin bir parçası veya birey için bir sınanma alanı olarak yorumlanabildiğinde, bireylerin mevcut sistemi sorgulamak yerine kabullenme eğilimleri artabilmektedir (Shaffer, 2008, s. 789). Bu durum, dindarlık düzeyi ile toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması arasındaki yordayıcı ilişkinin açıklayıcı unsurlarından biri olabilir.

Bu noktada Butler’ın toplumsal cinsiyet performativitesi yaklaşımı açıklayıcıdır. Butler, toplumsal cinsiyetin öznenin içinde taşıdığı sabit bir kimlik değil, tekrar eden normatif pratikler aracılığıyla üretilen bir düzenleme olduğunu ileri sürer. Ona göre toplumsal cinsiyet, içsel bir özün dışavurumu olmaktan çok, tekrarlar yoluyla doğal görünüm kazanan bir inşa sürecidir (Butler, 2008, ss. 231-232). Kadın ve erkek bedenine ilişkin örtünme normları, mahremiyet anlayışları, aile içindeki görev dağılımları, annelik ve babalığa yüklenen anlamlar ya da kadınlık ve erkekliğe ilişkin

ahlaki beklentiler, toplumsal cinsiyetin gündelik yaşam içinde tekrar tekrar performe edilmesine katkıda bulunabilir. Bu tekrarlar zamanla yalnızca alışkanlık haline gelmez aynı zamanda doğal, doğru ve olması gereken davranış biçimleri olarak algılanmaya başlanır. Böylece toplumsal cinsiyet normları, açık bir zorlamaya ihtiyaç duyulmaksızın gündelik yaşam pratikleri içerisinde içselleştirilir.

Sosyal psikoloji literatürü de bu yorumu desteklemektedir. Sistem meşrulaştırma kuramı, bireylerin mevcut toplumsal düzeni istikrarlı, haklı ve gerekli görme eğilimine dikkat çeker (Jost ve Banaji, 1994, ss. 2–3; Jost vd., 2004, s. 881). Dindarlık, bu anlamda bireylere yalnızca metafizik bir anlam çerçevesi değil, aynı zamanda toplumsal düzenin neden böyle olduğuna ilişkin normatif bir açıklama da sunabilir. Dini dünya görüşleri, toplumsal rollerin rastlantısal ya da tarihsel olarak kurulmuş değil, daha yüksek bir düzenin parçası olduğu fikrini güçlendirdiğinde, sistem, meşrulaştırıcı bir işlev görebilir. Bu yaklaşım, bireylerin yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda değil, aynı zamanda mevcut sistemin yarattığı bilişsel, duygusal ve ideolojik ihtiyaçlar doğrultusunda da toplumsal düzeni destekleyebileceğini öne sürer. Özellikle belirsizlikten kaçınma, bilişsel tutarlılık ihtiyacı ve düzen arayışı gibi psikolojik motivasyonlar, mevcut yapının "doğal" ve "meşru" olarak algılanmasına katkıda bulunabilmektedir.

Sosyopolitik görüşün toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayı anlamlı biçimde yordaması da bu çerçevede önemlidir. Bu tez çalışmasında sosyopolitik tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçiliğin alt boyutları yapılan doğrudan korelasyon analizinde ilişkili bulunmuştur. Bu durum sosyopolitik tutumun hem korumacı hem düşmanca cinsiyetçilikle etkisine işaret etmektedir. Muhafazakâr politik yönelimler düzen, gelenek, otorite, istikrar ve hiyerarşinin korunmasına daha fazla değer verebilir. Jost ve arkadaşlarının motivasyonel sosyal biliş yaklaşımı, politik muhafazakârlığın belirsizlik ve tehdit yönetimiyle ilişkili olabileceğini tartışır (Jost vd., 2004, ss. 900, 910-911). Bu nedenle sosyopolitik görüşün toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayla ilişkili olması beklenebilir. Literatürde sosyopolitik tutumların, özellikle muhafazakârlık, sağ ideolojik yönelim, sağ kanat yetkeciliği ve sosyal baskınlık yönelimleri aracılığıyla çelişik duygulu cinsiyetçilik ile ilişkili olduğu gösterilmiştir. Sağ ideolojik yönelimlerin geleneksel toplumsal düzenin korunmasına

ve hiyerarşik ilişkilerin meşrulaştırılmasına daha yatkın olması nedeniyle hem düşmanca hem de korumacı cinsiyetçilikle pozitif ilişkili olduğu belirtilmektedir. Özellikle korumacı cinsiyetçilik, kadınlara yönelik olumlu bir tutum gibi görünmesine rağmen kadınların geleneksel bakım verici ve bağımlı roller içerisinde konumlandırılmasını desteklediğinden, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir. İspanya'da yapılan bir çalışmada kadına yönelik cinsiyetçiliğin bittiği inancı aşırı sağ partiye oy vermenin güçlü bir yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir (Anduzia ve Rico, 2024, ss. 480-483). Kadınların ve erkeklerin kanun önünde eşit olması gerekçesiyle bir eşitsizliğin söz konusu olmadığına yönelik inanç modern cinsiyetçilik olarak kavramsallaştırılmış ve aşırı sağ partiye oy verme niyetini en çok yordayan değişkenlerden biri olduğu bildirilmiştir. Bu durum kadın hakları taleplerinin haksız bir avantaj yarattığı inancı ile paralellik gösteren modern cinsiyetçiliğin feminizme karşı doğurduğu tepkinin politik aidiyetlerle birlikte radikal sağa yönelimi etkileyebileceğini düşündürmektedir.

Bir başka çalışmada ise toplumsal istikrar algısı manipüle edilerek katılımcıların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmaya yönelip yönelmediklerine bakılmış ve istikrarın belirginleştiği yani şartların değişmeyeceğine ilişkin olarak katılımcıların manipüle edildiği koşulda muhafazakarlar ile beraber liberallerin de cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminde olduğu bildirilmiştir (Laurin vd., 2013, ss. 250-252). Bu bulgu, Elster'ın tercih uyarlaması kavramının siyasi kimlikten bağımsız, durumsal bir mekanizma olduğunu gösteren çarpıcı bir örnektir. Elster'a göre tercih uyarlaması, belirli bir ideolojiye mensup olmanın bir sonucu değil, bir seçeneğin erişilemez veya değiştirilemez olarak algılanmasının doğrudan bir sonucudur (Elster, 1983, ss. 117-118). Yalnız burada Elster'ın *Ekşi Üzümler*'deki tespitlerinin bireysel psikolojik (ve kolektif) gerekçelendirmeleri anlattığını not düşmek gerekir. Elster bu çalışmasında henüz toplumsal ve kurumsal yapıların arkasında işleyen süreçleri açıklamaya girişmemiştir. Elster son dönem çalışmalarında rasyonel süreçlerin esasen duygusal ve hatta evrimsel arka planları olduğunu iddia etmektedir. Ancak duygular konusu bu çalışmanın kapsamı dışında bırakıldığından Elster'ın sonraki çalışmalarına bu çalışmada yer verilmemiştir.

Ayrıca Laurin ve arkadaşlarının bulgusu, liberallerin de değişimin imkânsız göründüğü bir koşulda mevcut düzeni meşrulaştırmaya yönelmesi, meşrulaştırmanın ideolojik bir bağlılıktan önce, seçeneklerin kapalı olduğu algısına karşı geliştirilen rasyonel bir uyum stratejisi olduğunu göstermektedir; birey "değişmeyecekse, en azından anlamlı olsun" şeklinde bir akıl yürütmeyle, değiştiremediği bir durumun değerini yukarı doğru revize eder. Dolayısıyla, politik tutumların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırırken bireylerin ideal toplum anlayışlarının yanı sıra mevcut koşulların da etkili olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'de yapılan politik yönelim, toplumsal cinsiyet sistemi meşrulaştırması ve çelişik duygulu cinsiyetçilik arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar, geleneksel dini yönelimin kadınlara yönelik korumacı ve geleneksel rolleri destekleyen tutumlarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Dirilen-Gümüş (2011), toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma puanlarının sağ-muhafazakar erkeklerde en yüksek, sol görüşlü kadınlarda ise en düşük olduğunu bildirmiştir. Kadın cinayetlerine yönelik yapılan bir çalışmada ise erkeklerin muhafazakarlık düzeyleri arttıkça kurbanı suçlama eğilimleri arttığı, katili suçlama eğilimleri ise azaldığı gösterilmiştir (Üzümçeker ve Akfırat, 2018, s. 29).

Ancak bu çalışmada sosyopolitik görüşün düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliği doğrudan yordamaması, politik yönelimin cinsiyetçi tutumlara etkisinin doğrudan değil, daha çok sistem meşrulaştırma gibi ara mekanizmalar üzerinden işlediğini düşündürmektedir. Başka bir ifadeyle, sosyopolitik görüş cinsiyetçi tutumları tek başına açıklayan bir değişken olmaktan çok, mevcut toplumsal cinsiyet düzenine yönelik genel meşruiyetini besleyen ideolojik bir yönelim olarak yorumlanabilir.

Sosyopolitik yönelim ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunsa da, cinsiyetçi tutumları açıklayan değişkenin doğrudan politik konumlanmadan ziyade dini ve normatif çerçeveler olması, toplumsal cinsiyet rollerinin politik kimlikten daha derin kültürel ve ahlaki referanslarla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca politik yönelim günümüzde daha çok ekonomik, ulusal ya da ideolojik meseleler üzerinden şekillenebilirken, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar aile, gelenek ve dini normlar gibi daha gündelik ve kültürel mekanizmalar üzerinden sürdürülüyor olabilir.

Araştırma bulgularında grup temelli duyguların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olması, meşrulaştırma süreçlerinin yalnızca bilişsel ve ideolojik kabullerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireylerin aidiyet duydukları gruplarla kurdukları duygusal ilişkiler aracılığıyla da sürdürüldüğünü düşündürmektedir. Bu bulgu, sosyal kimlik yaklaşımının bireylerin toplumsal dünyayı yalnızca bireysel çıkarlar doğrultusunda değil, ait oldukları grupların norm ve değerleri çerçevesinde anlamlandırdıklarına ilişkin vurgusuyla uyumludur. Bireyler, aidiyet duydukları grupların sürekliliğini ve olumlu imajını koruma eğilimi doğrultusunda, grup normlarıyla uyumlu tutumlar geliştirebilirler. Buna paralel olarak mevcut toplumsal düzeni daha meşru algılayabilirler.

Bu durum aynı zamanda Jost ve Banaji'nin sistem meşrulaştırma yaklaşımıyla yakından ilişkilidir. Sistemi meşrulaştırma kuramında yer aldığı şekliyle bireylerin toplumsal düzenin yarattığı belirsizlik ve çatışmayı azaltmak amacıyla mevcut sistemi haklı ve anlamlı görmeye yönelik gösterdikleri eğilim grup temelli duygulanımın bu süreçte etkili olması gibi bireylerin yalnızca rasyonel değerlendirmelerle değil, aidiyet, bağlılık ve grup dayanışması gibi duygusal süreçlerle de sistemi savunabildiklerini açıklamaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyet normlarının grup kimlikleriyle iç içe geçtiği kültürel bağlamlarda, grup aidiyetini koruma motivasyonu geleneksel toplumsal cinsiyet düzenlerinin sorgulanmasını zorlaştırabilmektedir.

Bunun yanı sıra bulgu, literatürde ambivalans ve ilişkisel bağlılıklarla da paralellik göstermektedir (Chancer ve Watkins, 2006, ss. 74-75). Bireyler, belirli yönleriyle eşitsizlikleri eleştirseler bile, aidiyet duydukları grubun değerleriyle çatışmamak adına mevcut toplumsal düzenle duygusal bir uyum ilişkisi geliştirebilirler. Böylece toplumsal cinsiyet sistemi bireylerin grup aidiyetleriyle kurdukları duygusal bağlar aracılığıyla da yeniden üretilmiş olur. Bu açıdan bakıldığında iç grubu ile aidiyet duygusu yüksek bireylerin grup statüleri dezavantaj getirse bile neden sistemi meşru görmeye devam ettikleri daha kolay anlaşılmaktadır.

Grup temelli duygulanımın toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmayla ilişkili olması, bireylerin kendi cinsiyet gruplarına yönelik duygusal bağlılıklarının mevcut rolleri doğal, gerekli ve anlamlı görmelerine katkıda bulunabileceğini

düşündürmektedir. Öte yandan bireyler kendilerini yalnızca bireysel özellikleriyle değil, ait oldukları gruplar üzerinden de tanımlarlar (Tajfel, 1974, ss. 65–68; Tajfel, 1982, ss. 20–24). Cinsiyet grubu bu kimlik kaynaklarından biridir. Bireyin kendi cinsiyet grubuna yönelik olumlu ya da güçlü duygusal bağlılığı, o grubun toplumsal konumunu ve bu konumu düzenleyen normları daha kabul edilebilir görmesine yol açabilir. Bu durum, özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin kimlik, ahlak ve aidiyetle iç içe geçtiği bağlamlarda daha belirgin hale gelebilir. Bu noktada Fraser'ın tanınma yaklaşımı da açıklayıcıdır. Fraser'a göre adalet yalnızca kaynakların yeniden dağıtılmasıyla ilgili değildir; aynı zamanda bireylerin ve grupların toplumsal olarak nasıl tanındığıyla da ilgilidir (Fraser, 1997, s. 12). Ancak her tanınma biçimi eşitlikçi değildir. Kadınların "fedakâr anne", "ahlaki bakımdan üstün varlık", "korunması gereken kişi" ya da "ailenin manevi merkezi" olarak tanınması ilk bakışta olumlu görünebilir; ancak bu tanınma biçimi kadınları özerk bireyler olarak değil, belirli roller içinde değerli varlıklar olarak konumlandırıyorsa, hiyerarşik bir tanınma biçimine dönüşebilir. Axel Honneth'in saygısızlık (*Mißachtung*) kavramı, bu hiyerarşik tanınmanın neden gerçek bir tanınma sayılamayacağını netleştirir. Honneth'e göre saygısızlık yalnızca tanınmanın yokluğu değildir; tanınmanın kişinin özerk bir özne olarak kendiyle olan ilişkisini zedeleyecek biçimde çarpıtılmasıdır (Honneth, 1995, ss. 131-132). Bu ayrım önemlidir, çünkü korumacı cinsiyetçilik bir "tanınmama" değil, tam tersine yoğun bir tanınma sunar: Kadın görülür, değerlidir, korunur. Ama bu tanınma, kişinin sosyal değer verme alanındaki katkı kapasitesini değil, yalnızca bakım ve korunmaya muhtaç olma özelliğini yeniden üretir. Bu nedenle korumacı cinsiyetçilik, Honneth'in çerçevesinde, tanınmanın eksikliği değil, tanınmanın yanlış nesneye—özerkliğe değil, bağımlılığa—yönlendirilmiş bir biçimi olarak okunabilir. Bu nedenle grup temelli duygulanımın meşrulaştırıcı etkisi yalnızca psikolojik bir aidiyet duygusu olarak değil, aynı zamanda normatif bir tanınma rejimi olarak da değerlendirilmelidir.

Bu açıdan araştırmanın bu bulgusu, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmanın yalnızca bilişsel bir mesele değil grup aidiyetlerine yüklenen anlamlar üzerinden de kurulan bir bağlılık ile ilişkili bir durum olabileceğini düşündürmektedir. Bireyler mevcut düzeni yalnızca doğru buldukları için değil, bu düzen içinde kendilerini anlamlandırdıkları, değerli hissettikleri ya da grup aidiyetlerini sürdürdükleri için de

destekleyebilirler. Bu sonuç, feminist felsefenin normatif yapı analizleri ile sosyal psikolojinin grup aidiyeti ve duygulanım analizlerinin birlikte kullanılmasının önemini göstermektedir.

Araştırmanın dikkat çekici bulgularından biri, düşmanca cinsiyetçiliğin cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaşmasıdır. Erkek katılımcıların düşmanca cinsiyetçilik puanları kadın katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Benzer biçimde erkek katılımcıların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma puanları da kadın katılımcılardan anlamlı biçimde yüksektir. Bu bulgu, düşmanca cinsiyetçiliğin toplumsal cinsiyet hiyerarşisinden görece avantaj sağlayan grup tarafından daha fazla benimsenebileceğini şeklinde yorumlanabilir.

Düşmanca cinsiyetçilik, kadınların erkek egemenliğine meydan okuduğu, geleneksel rolleri tehdit ettiği ya da erkeklerin toplumsal konumunu zayıflattığı varsayımına dayanır. Glick ve Fiske, düşmanca cinsiyetçiliği kadınlara yönelik açık antipati ve kadınların erkekler üzerinde güç kazanmaya çalıştığı inancıyla ilişkili bir tutum olarak tanımlar (Glick ve Fiske, 1996, ss. 491–493; Glick ve Fiske, 2001, s. 109). Bu nedenle düşmanca cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet sistemindeki hiyerarşinin korumacı cinsiyetçiliğe göre daha açık bir savunusu olarak görülebilir. Erkek katılımcılarda düşmanca cinsiyetçiliğin daha yüksek olması, mevcut toplumsal düzenin sağladığı ayrıcalıkların korunmasıyla ilişkili olabilir.

Patriyarkanın kadını ikincil veya öteki olarak konumlandırması erkek öznelliğinin, toplumsal ayrıcalığın ve kamusal otoritenin tarihsel olarak birbirine bağlanıyor olması, erkek öznenin aynı zamanda evrensel ve nötr insanlık konumu gibi sunulduğunu da gösterir (Beauvoir, 2010, s. 16). Düşmanca cinsiyetçilik, kadınların bu "öteki" konumundan çıkma, kamusal alanda eşit özne olma ya da geleneksel rolleri sorgulama girişimlerine karşı geliştirilen bir direnç biçimi olarak yorumlanabilir. Bu bağlamda erkek katılımcıların düşmanca cinsiyetçilik puanlarının kadın katılımcılara oranla daha yüksek çıkması; eşitlik fikrinin grup kohezyonuna yönelik açık bir tehdit algısıyla ilişkili olabileceği kadar erkekliğin doğası gereği olduğuna inanılan evrensel insanlık konumuna yönelik bir karşı çıkış olarak değerlendirilmesiyle de ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Güncel sosyal psikoloji literatürü de bu yorumu desteklemektedir. Fisher'ın çalışması, düşmanca cinsiyetçiliğin yalnızca kadınlara yönelik olumsuz bir tutum olmadığını, aynı zamanda erkeklerin bağımlılık, destek alma ve ilişkisel kırılganlık deneyimleriyle de ilişkili olduğunu göstermektedir (Fisher, 2023, 118–136). Araştırmanın bulgularına göre düşmanca cinsiyetçiliği daha fazla benimseyen erkekler, romantik ilişkilerinde partnerlerinden daha az destek almakta ve aldıkları desteği daha düşük düzeyde algılamaktadır. Bu durum, düşmanca cinsiyetçiliğin kadınlara yönelik olumsuz değerlendirmelerin ötesinde, erkeklerin yakın ilişkilerde bağımlılık ve kırılganlık karşısında geliştirdikleri savunmacı tutumlarla da bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir. Benzer şekilde, erkeklerin geleneksel ayrıcalıklarını kaybettikleri yönündeki algıların özellikle aşağı doğru toplumsal hareketlilik yaşayan erkeklerde düşmanca cinsiyetçilikle ilişkilenebileceğini gösteren çalışmalar, düşmanca cinsiyetçiliğin bireysel önyargıyla beraber statü kaybı ve erkeklik tehdidiyle ilişkili bir sistem savunusu olarak da işleyebileceğini düşündürmektedir (Kim, 2025, ss. 18–19).

Korumacı cinsiyetçiliğin cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaşmaması ayrıca önemlidir. Bu sonuç, korumacı cinsiyetçiliğin yalnızca erkekler tarafından benimsenen bir egemenlik söylemi olmadığını, kadınlar tarafından da içselleştirilebilen yaygın bir kültürel norm olduğunu düşündürmektedir. Hooks'un patriyarka analizinde vurguladığı gibi, cinsiyetçi ideoloji yalnızca erkekler tarafından taşınmaz; kadınlar da bu ideolojinin normları içinde sosyalleşebilir, bu normları içselleştirebilir ve yeniden üretebilirler (Hooks, 2000, ss. 7–11). Bu bağlamda korumacı cinsiyetçilik, kadınların kendilerini değersiz değil, aksine özel, korunmaya değer ya da ahlaki bakımdan üstün hissetmelerini sağlayarak kadınlar tarafından da kolayca içselleştirilebilir.

Chisango ve arkadaşları, korumacı cinsiyetçiliğin toplumsal olarak daha fazla onaylandığını ve bu nedenle kamusal bağlamlarda daha görünür biçimde ifade edilebildiğini; düşmanca cinsiyetçiliğin ise toplumsal olarak daha fazla kınandığı için özel bağlamlarda daha belirgin hale gelebildiğini göstermektedir (Chisango vd., 2015, ss. 363–364). Bu bulgu, korumacı cinsiyetçiliğin daha dirençli ve toplumsal olarak daha kolay kabul gören bir cinsiyetçilik biçimi olduğunu ortaya koymaktadır. Korumacı cinsiyetçilik, açık eşitsizlik ya da saldırganlık söylemleri aracılığıyla değil,

toplumsal olarak olumlu değerlendirilen koruma, nezaket ve değer atfetme pratikleri üzerinden mevcut toplumsal cinsiyet düzeninin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Benzer biçimde Ramos ve arkadaşları hem düşmanca hem de korumacı cinsiyetçi ifadelerin kadınları erkeklerden daha az yetkin gösterdiğini ancak korumacı cinsiyetçiliğin kadınları daha sıcak, şefkatli ve ahlaki olarak olumlu bir konumda sunduğunu göstermiştir (Ramos vd., 2018, ss. 159–161). Bu bulgular, kadınların olumlu bir dille ve görünürde olumlu özelliklerle tanımlanmasının, onların eşit, yetkin ve özerk özne olarak algılanmalarını engelleyebileceği dikkate alındığında, Fraser'ın yanlış tanınma kavramı ile ilişkilendirilebilir (Fraser, 1997, ss. 14-48).

Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmanın düşmanca cinsiyetçiliği anlamlı biçimde yordaması mevcut toplumsal cinsiyet düzenini meşru gören bireylerin, bu düzeni tehdit ettiği düşünülen eşitlik taleplerine karşı daha olumsuz tutumlar geliştirebileceğini göstermektedir. Sistem meşrulaştırma kuramı açısından, statükoyu haklılaştıran stereotipler bireysel ya da grup çıkarına aykırı olsa bile mevcut düzenin doğal ve meşru görünmesini sağlayabilir (Jost ve Banaji, 1994, ss. 15–16). Bu açıdan düşmanca cinsiyetçilik, sistem meşrulaştırıcı inançların daha açık, hiyerarşik ve cezalandırıcı biçimi olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde yapılan bir çalışmada, evlilikte kadına yönelik fiziksel şiddeti haklı görme eğiliminin düşmanca cinsiyetçilik ve köktendinci dini yönelim ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Buna karşın toplumsal cinsiyet sistemi meşrulaştırmasının şiddet tutumlarını yordamada anlamlı ve özgün bir katkısının olmadığı ve kadınlara yönelik korumacı cinsiyetçiliğin şiddete karşı daha olumsuz tutumlarla ilişkili olduğu saptanmıştır (Ercan, 2009, ss. 70-72). Heesacker ve Connelly'nin (2012) yaptığı çalışmada ise düşmanca cinsiyetçi tutumların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ile ilişkili olmadığı bildirilmiş bu sonuç düşmanca cinsiyetçiliğin kadınlara karşı açıkça saldırgan olmasıyla ilişkilendirilmiştir (Connelly ve Heesacker, 2012, ss. 434-436). Bir başka çalışmada çelişik duygulu cinsiyetçiliğin toplumsal cinsiyet sistemi üzerindeki etkisi incelenmiş olup eşitsizliğin düşük, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kültürel bir unsur olarak algılandığı toplumlarda, tamamlayıcı yani düşmanca ve koruyucu cinsiyetçiliği benimseyen bireylerin yaşam doyumunun yalnızca düşmanca cinsiyetçilik kalıplarını benimseyenlere göre yüksek olduğu

bulunmuştur. Eşitsizliğin daha belirgin olduğu ülkelerde ise eşitsizliği meşrulaştırmak için yalnızca düşmanca cinsiyetçilik tutumlarının bile yeterli olduğu gösterilmiştir (Napier vd., 2010, s. 415). Eşitsizliğin daha belirgin olduğu toplumlarda toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını yalnızca düşmanca tutumlar ile ilişkili bulmuş olup, hem korumacı hem de düşmanca cinsiyet tutumlarını ilişkili bulan başka çalışmalar da mevcuttur (Glick vd., 2000 s. 765; Napier vd., 2010, ss. 414-415). Dolayısıyla literatürdeki farklı bulgular, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma ile cinsiyetçi tutumlar arasındaki ilişkinin bağlamsal koşullara ve eşitsizliğin düzeyine göre değiştiğini, kimi toplumlarda meşrulaştırma eğilimi ile ilişki incelenirken yalnızca düşmanca cinsiyetçiliğin etkisi görülürken kimi toplumlarda korumacı ve düşmanca boyutların birlikte işlediğini göstermektedir.

Sistemi meşrulaştırma kuramının ortaya koyduğu üzere bireylerin içinde yaşadıkları toplumsal düzen eşitsizlik içerse bile, onu doğal, istikrarlı ve haklı bir düzen olarak algılaması grupların ayrıcalıklı konumlarının sürdürülmesine yönelik duydukları istekle ve belirsizlik, tehdit gibi durumlar karşısında psikolojik bir tutarlılık arayışıyla paraleldir (Jost ve Banaji, 1994, ss. 2–3; Jost vd., 2004, s. 881). Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimini düşmanca cinsiyetçiliği yordaması meşrulaştırmanın her iki motivasyonuyla da açıklanabilir. Erkek olmanın toplumsal alanda daha özgür hareket etme ve hem kamusal hem özel alanda yönetici konumuyla daha çok özdeşleştiği düşünüldüğünde toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılması erkeğin ayrıcalıklı konumunun sürdürülmesine yönelik bir isteği belirtir ve özellikle kadınları eşitlik isteğini erkeğin bu ayrıcalıklı konumu karşısında tehdit olarak gösteren düşmanca cinsiyetçilikle ilişkilendirilmesi daha mümkündür. Benzer şekilde geleneksel bir yapının sürmesi ve bunun yerini alması beklenen bir tehdit faktörü ve belirsizlik nedeniyle toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırıldığı düşünüldüğünde de, bu durum mevcut düzeni sarsabilecek değişim taleplerinin tehdit olarak algılanmasına ve bu tehdide karşı kadınlara yönelik daha olumsuz, dışlayıcı ve hiyerarşik tutumların güçlenmesine zemin hazırlayabilir. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmanın özellikle düşmanca cinsiyetçilikle ilişkili bulunması, statükoyu haklılaştıran inançların kadınlara yönelik daha açık hiyerarşik tutumlarla birleşebildiğini düşündürmektedir.

Bu tez çalışması kapsamında toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmanın korumacı cinsiyetçi tutumla anlamlı bir ilişki göstermediği bulunmuştur. Elde edilen bu bulgu, korumacı cinsiyetçiliğin daha çok kadınları olumlu ancak geleneksel roller içerisinde konumlandıran paternalistik bir yapı taşırken, düşmanca cinsiyetçiliğin kadınların güç ve statü taleplerine yönelik daha doğrudan bir önyargı içermesi göz önünde bulundurulduğunda toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin özellikle eşitlik ve statü düzenine yönelik tehdit algısıyla daha doğrudan ilişkili olan düşmanca cinsiyetçilikle örtüşmesini daha anlaşılır hale getirmektedir. Başka bir ifadeyle, sistemi meşru gören bireyler kadınları "korunması gereken ama belirli sınırlar içinde kabul edilen" bir grup olarak değil, daha çok mevcut hiyerarşik düzeni zorlayan bir tehdit unsuru olarak değerlendirme eğilimi gösterebilmekte; bu da düşmanca cinsiyetçi tutumların ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Buna karşılık korumacı cinsiyetçiliğin daha çok geleneksel rollerin sürdürülmesine dayalı "olumlu" ve paternalistik bir çerçeve sunması, sistem meşrulaştırma ile olan ilişkisini zayıflatmış olabilir.

Meşrulaştırmanın düşmanca cinsiyetçilikle ilişkili olup korumacı cinsiyetçilikle ilişkili olmaması, Jon Elster'ın "karakter planlaması" (*character planning*) ile "yan ürün olarak ortaya çıkan durumlar" (*states that are essentially by-products*) ayrımı üzerinden de okunabilir. Elster'a göre bazı psikolojik durumlar doğrudan amaçlanarak üretilemez; yalnızca başka bir eylemin yan ürünü olarak ortaya çıkabilirler (Elster, 1983, ss. 43-52). Korumacı cinsiyetçilik, kadına yönelik "değer verme" ve "koruma" pratiklerinin bir yan ürünü olarak deneyimlenir; birey bunu doğrudan bir hiyerarşi kurma niyetiyle benimsemez. Dolayısıyla, bu tutumun "mevcut düzeni meşru görme" ile bilişsel düzeyde bağlantısı zayıf kalabilir. Düşmanca cinsiyetçilik ise daha çok doğrudan, amaçlı bir sistem savunusu biçimindedir; birey, eşitlik taleplerini doğrudan bir tehdit olarak kodlar ve bu kodlama, mevcut düzenin meşruluğuna dair açık bir inançla doğrudan örtüşür. Bu açıdan, meşrulaştırmanın düşmanca cinsiyetçilikle ilişkili çıkması, düşmanca cinsiyetçiliğin -korumacı cinsiyetçilikten farklı olarak- bilinçli bir sistem savunusu stratejisinin parçası olarak işlediğini düşündürür. Bununla birlikte çalışmada kullanılan regresyon modeli toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmanın cinsiyetçilik tutumlarını yordayıcı rolüne odaklandığından, elde edilen bulguların literatürdeki korelasyonel veya kültürlerarası çalışmalarla doğrudan

karşılaştırılması sınırlı olabilir. Ayrıca örnekleme uygulanan ölçeklerin iç tutarlılık katsayılarının yüksek olması, dindarlık, cinsiyetçilik ve meşrulaştırma gibi daha değişken tutum örüntülerinin beklendiği yapılarda örneklemin bu değişkenler etrafında görece homojen veya kutuplaşmış bir görünüm sergilemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, toplumsal cinsiyet sisteminin yalnızca tek bir ideolojik veya bireysel değişkenle açıklanamayacağını, bunun yerine dindarlık, sosyopolitik yönelim, grup temelli duygulanım ve sistemi meşrulaştırma gibi çok katmanlı psikososyal süreçlerin etkileşimi içinde anlaşılması gerektiğini göstermektedir. Bu çok katmanlılık, çalışmanın başında öne sürülen felsefi iddiayı destekler niteliktedir: Meşrulaştırma, bireyin edilgen biçimde maruz kaldığı bir yanılsama değildir. Özne, dindarlık, sosyopolitik aidiyet ve grup duygulanımı gibi farklı kaynaklardan beslenen ve meşrulaştırmayı aktif olarak üreten de bir varlıktır. Bulgular, düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin ortak bir toplumsal düzeni desteklese de farklı bilişsel, duygusal ve ideolojik yollarla işlediğini ortaya koyarak çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramını ampirik olarak desteklemektedir. Bu nedenle cinsiyet eşitsizliğini anlamaya yönelik çalışmalar yalnızca açık önyargıların yanı sıra, meşrulaştırıcı mekanizmalara da eğilmelidir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, toplumsal cinsiyet sisteminin meşrulaştırılmasını salt bilişsel bir yanılgı veya dışsal bir baskının pasif kaydı olarak değil, bireyin kendi arzularını, aidiyetlerini ve duygusal bağlılıklarını mevcut toplumsal düzenle aktif olarak uyumlandırdığı bir özne-kuruluş süreci olarak ele almıştır. Katılımcıların ideolojik konumlanmalarını sağ-sol skalası üzerinden değerlendirmek yerine, sosyopolitik tutumları ekonomik, kültürel, otoriterlik ve özgürlükçülük gibi farklı alt boyutlarıyla ele alan kapsamlı ölçüm araçları geliştirmek bu tür çalışmalarda değişkeni ölçerken hassasiyeti artırarak araştırmanın güvenirliğine katkı sağlayabilir. Hassas nitelikteki konular incelenirken sosyal beğenirlik hatasını en aza indirmek için öz-bildirim ölçeklerinin yanı sıra örtük ölçüm yöntemleri, senaryo analizleri veya gözleme dayalı veri toplama teknikleri tercih edilmelidir. Bu noktada nicel analizleri tamamlayacak şekilde fenomenolojik analiz yapmak bunun için de nitel yöntemler kullanmak yararlı olabilir. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken bir öneri, nicel analizleri tamamlayacak fenomenolojik bir araştırma tasarımının potansiyelidir. Bu çalışmanın ortaya koyduğu örüntüler— dindarlığın meşrulaştırmayı nasıl ürettiği, korumacı cinsiyetçiliğin cinsiyetten bağımsız biçimde içselleştirilmesi, grup duygusunun sistemi sürdürmedeki rolü— nicel ölçümlerle ortaya konabilmekle birlikte, bu mekanizmaların öznel deneyim düzeyinde nasıl işlediği ancak derinlemesine görüşmeler, anlatı analizleri ya da eleştirel söylem çözümlemeleri gibi nitel yöntemlerle görünür kılınabilir. Böyle bir tasarım, tezin felsefi iddiasına —meşrulaştırmanın özne tarafından aktif olarak üretildiğine— doğrudan ampirik bir karşılık sunma imkânı taşımaktadır.

Ampirik bulgular, bu felsefi iddiayı çok katmanlı psikososyal mekanizmalar aracılığıyla destekler niteliktedir. Araştırma kapsamında test edilen iki ayrı yapısal modelden elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Dindarlık değişkeni, araştırmanın istikrarlı ve güçlü psikososyal yordayıcılarından biri olarak öne çıkmıştır. Dindarlık, hem grup temelli duygulanımı hem de toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimini pozitif yönde anlamlı biçimde yordamıştır. Bu bulgu dindarlık arttıkça bireylerin cinsiyetlerine ilişkin daha olumlu duygular

taşıdığını ve cinsiyet gruplarıyla daha çok özdeşleştiğini gösterebilir. Dindarlık arttıkça toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin de artması benzer şekilde cinsiyet grubumuza ilişkin hem dinin normatif öğelerini içselleştirdiğimizde daha olumlu duygular taşıdığımızı ve mevcut sistemi daha meşru algıladığımızı düşündürmektedir. Bu ilişki, Fricker'ın hermeneutik adaletsizlik kavramı çerçevesinde yorumlandığında, dini anlam dünyasının hâkim olduğu bağlamlarda bireylerin kendi deneyimlerini "eşitsizlik" olarak adlandıracak kavramsal kaynaklara erişmekte güçlük çektiğini; ellerindeki yorumlama araçlarının halihazırda dinsel çerçeve tarafından doldurulmuş olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca bireylerin kendi cinsiyet gruplarına yönelik hissettikleri olumlu duygular arttıkça sistem meşrulaştırma eğilimini pozitif yönde anlamlı şekilde artmıştır. Sosyal kimlik inşasının ve iç grup normlarının içselleştirilmesinin, mevcut eşitsiz sistemleri doğal algılamaya zemin hazırladığı görülmektedir.

Daha da önemlisi dindarlık, korumacı cinsiyetçilik modelinde doğrudan en güçlü yordayıcıyken; düşmanca cinsiyetçiliği de anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Bu durum, dini değer ve inançların cinsiyete dayalı rol beklentileriyle ilişkili olabileceğine işaret etmektedir. Ancak koruyucu cinsiyetçilik ile daha yüksek düzeyde bir ilişki göstermesi dikkat çekicidir. Buradan hareketle dinin kadınlara yönelik daha açık bir önyargı içeren cinsiyetçilikten ziyade kadınları yüceltme ve koruma üzerinden daha örtük bir cinsiyetçi tutum olan korumacı cinsiyetçilikle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu bulguda Nussbaum'ın yetiler yaklaşımının uyarısı somutlanmaktadır: dini çerçevenin kadını "korunmaya değer ve değerli" olarak tanımlaması, kadının bu durumdan öznel olarak memnun olmasına yol açabilir; ancak bu memnuniyet, kadının özerklik, kamusal katılım ve kendi yaşamını planlama kapasitesi gibi temel yetiler üzerindeki kısıtlamayı ortadan kaldırmaz. Din, bu anlamda kadınları yüceltme ve koruma görünümü altında örtük bir cinsiyetçi tutumu, yani korumacı cinsiyetçiliği, diğer cinsiyetçilik biçimlerine kıyasla daha güçlü biçimde yeniden üretmektedir.

Katılımcıların sağ-sol eksenindeki sosyopolitik konumlanmaları, toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimini pozitif yönde anlamlı şekilde etkilemektedir. Eksen sağa kaydıkça, statükoyu ve toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimi artmaktadır. Ancak sosyopolitik görüş hem düşmanca hem de korumacı cinsiyetçi

tutumlar üzerinde doğrudan anlamlı bir etki üretmemiştir. Bu bulgunun literatürle çeliştiği görülmüştür. Bu noktada politik yönelimin cinsiyetçi tutumlar üzerindeki etkisine toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin aracılık ettiği düşünülebilir. Elster'ın tercih uyarlaması kavramı bu bulguyu farklı bir açıdan zenginleştirir: Değişimin imkânsız veya son derece maliyetli göründüğü koşullarda bireylerin mevcut düzenin değerini yukarı doğru revize etmesi, salt muhafazakâr bir ideolojik bağlılığın değil, durumsal bir rasyonelliğin ürünü olabilir. Nitekim hem sağ hem de sol görüşlü katılımcıların "değişmez" bir koşul algısı altında meşrulaştırmaya yöneldiğini gösteren bulgular, meşrulaştırmanın ideolojiden bağımsız olarak işleyen bu mekanizmasını desteklemektedir. Buna ek olarak sosyopolitik tutumun sağ ve sol eksende öz bildirime dayalı biçimde kısıtlı bir ölçekle ölçülmesinin de sonuçları etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir.

Sistem meşrulaştırma eğilimi, düşmanca cinsiyetçiliği doğrudan ve pozitif yönde anlamlı biçimde yordarken, korumacı cinsiyetçilik üzerinde doğrudan anlamlı bir etki göstermemiştir. Bu durum, asimetrik cinsiyet hiyerarşisini zihinsel düzeyde haklılaştıran bireylerin, bu hiyerarşiye tehdit oluşturan kadın rollerine karşı daha açık bir önyargı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu asimetriyi anlamlandırmak için Elster'ın "karakter planlaması" ile "yan ürün olarak ortaya çıkan durumlar" kavramlarına başvurmak açıklayıcıdır: Düşmanca cinsiyetçilik, eşitsizliği açıkça haklılaştıran ve eşitlik taleplerini doğrudan tehdit olarak kodlayan bir sistem savunusu olarak işler; bu nedenle meşrulaştırma ile bilişsel düzeyde doğrudan örtüşür. Korumacı cinsiyetçilik ise "değer verme" ve "koruma" pratiklerinin bir yan ürünü olarak deneyimlendiğinden, bireyin bu tutumu benimsemesi için mevcut düzeni bilinçli olarak savunmasına gerek kalmaz. Bu nedenle korumacı cinsiyetçilik meşrulaştırma ile doğrudan bir bilişsel bağ kurmaz; ancak bu tutumu fiilen ve sessizce sürdürür. Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğiliminin korumacı cinsiyetçilikle de ilişkili çalışmalar bulunsa da bu çalışmada ilişkisiz çıkması sistemi meşrulaştıran kişilerin sistemin getirmiş olduğu halihazırdaki eşitsizlikleri daha fazla kabul etmiş olması ve bu eşitsizlikleri haklılaştırmasının örtük bir cinsiyetçilikten ziyade daha açık ve görünür olan düşmanca cinsiyetçiliği daha belirgin hale getirmesiyle ilişkilendirilebilir.

Araştırmada cinsiyet değişkeni gözlenen bir değişken olarak analize dahil edilmiş ve çarpıcı çıktılar elde edilmiştir. Erkek katılımcıların toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırma eğilimi ve düşmanca cinsiyetçilik puanları, kadın katılımcılara kıyasla anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Yapısal Eşitlik Modeli sonuçlarında da cinsiyet, düşmanca cinsiyetçilik modelinin en güçlü doğrudan yordayıcısı olarak saptanmıştır. Buna karşın, korumacı cinsiyetçilik düzeyinde kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu bulgu, tezin felsefi iddiası açısından belki de en çarpıcı olanıdır. Meşrulaştırmanın "edilgen bir yanılgı değil, aktif bir özne-kuruluş süreci" olduğu iddiası, tam da burada ampirik karşılığını bulmaktadır: Kadın katılımcıların korumacı cinsiyetçilik puanları erkeklerden farklılaşmamaktadır; yani sistemden fiilen daha fazla zarar gören grup, bu sistemin en örtük ve en olumlu görünen biçimini aynı yoğunlukta içselleştirmiş ve yeniden üretmektedir. Honneth'in saygısızlık (*Mißachtung*) kavramı bu durumu açıklamada işlevseldir: Korumacı cinsiyetçilik, kadına tanınan bir değerin yokluğu değil, o değerin özerkliğe değil bağımlılığa yönlendirilmiş bir çarpıtmasıdır. Kadın bu tanınma biçimini reddedecek bir referans çerçevesine erişemediğinde—ki Fricker'ın hermeneutik adaletsizlik kavramı tam olarak bu durumu tarif eder— sistemi meşrulaştırma, dışarıdan dayatılmış değil, bizzat özne tarafından üretilmiş bir tutum olarak deneyimlenmektedir.

Bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde, tezin savunduğu felsefi iddiaya ampirik bir destek sağlanmaktadır: Toplumsal cinsiyet sistemini meşrulaştırmak, bireyin bu sisteme yönelik açık bir rıza bildirmesini gerektirmez. Din aracılığıyla şekillenen anlam dünyaları, sosyopolitik konumlanmanın ürettiği düzene duyulan gereksinim, cinsiyet grubuna yüklenen duygusal değer ve erişilemeyen kavramsal alternatifler; bunların her biri, öznenin kendi tabi kılınmasına katılımını farklı bir güzergahtan, çoğu zaman farkında olmadan üretmektedir.

Bu çalışmada uygulanan nicel analizler ve istatistiksel modellemeler, gelecekte benzer dinamikleri inceleyecek araştırmalar için metodolojik bir altyapı sunmaktadır. Araştırma modelinin sınırlılıkları ve test edilen hipotezlerin çıktıları göz önünde bulundurularak, gelecek çalışmaların teknik niteliğini ve genellenebilirliğini artırmak adına örneklem çeşitliliğinin sağlanması öneri olarak sunulabilir. Ayrıca incelenen değişkenlerin zaman içinde pek çok faktöre bağlı olarak değişebileceği göz önünde

bulundurularak benzer değişkenlerle yürütülecek boylamsal çalışmalar da literatüre büyük katkı sunabilir.

KAYNAKLAR

Ahmed, S. (2014). The cultural politics of emotion (2. baskı). Edinburgh University Press.

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.

Alper, S., & Yılmaz, O. (2020). *Sağcılığın ve solculuğun psikolojisi: Farklı dünyaların insanları*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Harvard University Press.

Anduiza, E., & Rico, G. (2024). Sexism and the far-right vote: The individual dynamics of gender backlash. *American Journal of Political Science*, *68*(2), 478-493.

Asbrock, F., Sibley, C. G., & Duckitt, J. (2010). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation and the dimensions of generalized prejudice: A longitudinal test. *European Journal of Personality*, *24*(4), 324-340.

Aristoteles, *Politika*, (Çev.: Özgüç Orhan), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2018.

Auchmuty, R. (2016). Married Women and the Law: Coverture in England and the Common Law World ed. by Tim Stretton and Krista J. Kesselring. *University of Toronto Quarterly*, *85*(3), 328-329.

Beauvoir, S. de. (1993). *Kadın ikinci cins I: Genç kızlık çağı* (B. Onaran, Çev.; 7. basım). Payel Yayınları.

Berger, P. L. (1995). Dini Kurumlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 425–465. (A. Çiftçi, Çev.).

Billig, M., & Tajfel, H. (1973). Social categorization and similarity in intergroup behaviour. *European journal of social psychology*, *3*(1), 27-52.

Blau, F. D., & Kahn, L. M. (2017). The gender wage gap: Extent, trends, and explanations. *Journal of Economic Literature*, *55*(3), 789–865.

Bobbio, N. (1996). *Left and right: The significance of a political distinction* (A. Cameron, Çev.). The University of Chicago Press. (Orijinal eser 1994 tarihinde yayımlanmıştır).

Bourdieu, P. (2001). Masculine Domination. (R. Nice, Çev.) Standford: Standford University Press.

Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.

Chancer, L. S., & Watkins, B. X. (2006). *Gender, race, and class: An overview*. Blackwell Publishing

Chisango, T., Mayekiso, T., & Thomae, M. (2015). The social nature of benevolent sexism and the antisocial nature of hostile sexism: Is benevolent sexism more likely to manifest in public contexts and hostile sexism in private contexts? *International Journal of Psychology*, *50*(5), 363–371. https://doi.org/10.1002/ijop.12106

Cohen, A. B., Wu, M. S., & Miller, J. (2016). Religion and culture: Individualism and collectivism in the East and West. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *47*(9), 1236-1249.

Connelly, K., & Heesacker, M. (2012). Why is benevolent sexism appealing? Associations with system justification and life satisfaction. *Psychology of women Quarterly*, *36*(4), 432-443.

Çağlayan, H. (2016). Sosyolojik açıdan müslüman ilahî adalet algısı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5*(4), 766-779.

Dirilen-Gumus, O. (2011). Differences in system justification with respect to gender, political conservatism, socio-economic status and religious fundamentalism. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *30*, 2607-2611.

Donovan, J. (2013). *Feminist teori: Entelektüel gelenekler* (A. Bora, M. A. Gevrek ve F. Sayılan, Çev.). İletişim Yayınları. (1985)

Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 33, pp. 41 113). Academic Press.

Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2010). Personality, ideology, prejudice, and politics: A dual-process motivational model. *Journal of personality*, *78*(6), 1861-1894.

Duckitt, J., Bizumic, B., Krauss, S. W., & Heled, E. (2010b). A tripartite approach to right-wing authoritarianism: The authoritarianism-conservatism-traditionalism model. *Political Psychology, 31*(5), 685–715.

Duriez, B. (2003). Religiosity and conservatism revisited: Relating a new religiosity measure to the two main conservative political ideologies. *Psychological Reports, 92*(2).

Eagleton, T. (1991). Ideology: An introduction. Verso.

Eagly, A. H., Carli, L. L., & Carli, L. L. (2007). *Through the labyrinth: The truth about how women become leaders*. Harvard Business School Press.

Elster, J. (1983). Sour grapes: Studies in the subversion of rationality. Cambridge University Press.

Emiroglu, B. (2020). Construction of social identity and religion. *International Journal of Eurasia Social Sciences/Uluslararasi Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(39).

Engels, F., & Untermann, E. (2021). The origin of the family, private property and the state. In *Politics and kinship* (pp. 217-223). Routledge.

Ercan, N. (2009). *The predictors of attitudes toward physical wife abuse: Ambivalent sexism, system justification and religious orientation* (Master's thesis, Middle East Technical University (Turkey)).

Federici, S. (2004). *Caliban and the witch: Women, the body and primitive accumulation.* Autonomedia.

Fraser, N. (1997). Justice interruptus: Critical reflections on the "postsocialist" condition. Routledge.

Fraser, N. (2003). Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition, and participation. In N. Fraser & A. Honneth, *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange* (pp. 7–109). Verso.

Fricker, M. (2007). Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing. Oxford University Press.

Fisher, M. I. M. (2023). *Deconstructing dependence and gender concerns in men's hostile sexism* [Doctoral dissertation, Victoria University of Wellington].

Glick P., & Fiske S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology,* 70, 491–512

Glick, P., & Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., & López, W. L. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: hostile and benevolent

sexism across cultures. *Journal of personality and social psychology*, *79*(5), 763-775.

Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American psychologist*, *56*(2), 109.

Gramsci, A. (1971). The modern prince. *Selections from the prison notebooks*, 123 205.

Gülmez, Çiğdem. *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ahlaki Çözülme ve Dindarlık*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014.

Heywood, A. (2014). *Siyaset* (B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu ve A. Yayla, Çev.). Adres Yayınları.

Hogg, M. A. & Abrams, D. (1988). Comments on the motivational status of self esteem in social identity and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 18(4), 317-334.

Hogg Michael A. & Paul GRIEVE (1999), "Social Identity Theory and the Crisis of Confidence in Social Psychology: A Commentary, and Some Research on Uncertainty Reduction", *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1), pp. 79-93.

Honneth, A. (1995). The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts (J. Anderson, Çev.). Polity Press.

Hooks, B. (2000). Feminist theory: From margin to center (2. baskı). South End Press.

Howard, S., Oswald, D. L., & Kirkman, M. (2020). The relationship between God's gender, gender system justification and sexism. *The international journal for the psychology of religion*, *30*(3), 216-230.

Jost, J. T., & Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness. *British journal of social psychology*, *33*(1), 1-27.

Jost, J. T., & Hunyady, O. (2002). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European Review of Social Psychology*, 13, 111–153.

Jost, J. T., Banaji, M. R., & Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *Political Psychology*, *25*(6), 881–919. https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2004.00402.x

Jost, J. T. & Kay, A. C. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: Consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology, 88*(3), 498-509. doi: 10.1037/0022-3514.88.3.498

Jost, J. T. (2006). The end of the end of ideology. *American psychologist, 61*(7), 651.

Kim, J. (2025). Men's decline and rising support for hostile sexism: A survey experiment from South Korea. *Social Science Research, 127*, 103134. https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2024.103134

Laurin, K., Gaucher, D., & Kay, A. (2013). Stability and the justification of social inequality. *European Journal of Social Psychology*, *43*(4), 246-254.

Lockhart, C., Sibley, C. G., & Osborne, D. (2020). Religion makes and unmakes the status quo: Religiosity and spirituality have opposing effects on conservatism via RWA and SDO. *Religion, Brain & Behavior, 10*(4), 379-392.

Malka, A., Lelkes, Y., Srivastava, S., Cohen, A.B. & Miller, D.T. (2012), The Association of Religiosity and Political Conservatism: The Role of Political Engagement. *Political Psychology, 33*, 275-299.

Maltby, L. E., Hall, M. E. L., Anderson, T. L., & Edwards, K. (2010). Religion and sexism: The moderating role of participant gender. *Sex Roles, 62*(9), 615-622.

Mardin, Ş. (1973). Center-periphery relations: A key to Turkish politics? *Daedalus, 102*(1), 169–190.

Mikołajczak, M., & Pietrzak, J. (2014). Ambivalent sexism and religion: Connected through values. *Sex Roles, 70*(9), 387-399.

Mill, J. S. (1988). from *The Subjection of Women* (1869). *Victorian Prose and Poetry*.

Napier, J. L., Thorisdottir, H., & Jost, J. T. (2010). The joy of sexism? A multinational investigation of hostile and benevolent justifications for gender inequality and their relations to subjective well-being. *Sex roles, 62*(7), 405-419.

Nussbaum, M. C. (1999). Sex and social justice. Oxford University Press.

Nussbaum, M. C. (2000). Women and human development: The capabilities approach. Cambridge University Press.

Okumuş, E. (2009). Toplumsal değişme ve din. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(30), 323-347.

Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of personality and social psychology*, *67*(4), 741.

Ruggiero, K. M., & Major, B. N. (1998). Retracted: Group Status and Attributions to Discrimination: Are Low-or High-Status Group Members More Likely to Blame their Failure on Discrimination?. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *24*(8), 821-837.

Ramos, M., Barreto, M., Ellemers, N., Moya, M., & Ferreira, L. (2018). What hostile and benevolent sexism communicate about men's and women's warmth and competence. *Group Processes & Intergroup Relations, 21*(1), 159–177. https://doi.org/10.1177/1368430216656921

Sakallı-Uğurlu, N. (2002). Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk psikoloji dergisi*, *17*(49), 47-58.

Sarıbay, S. A., & Yılmaz, O. (2018). Relationships between core ideological motives, social and economic conservatism, and religiosity: Evidence from a Turkish sample. *Asian Journal of Social Psychology*, *21*(3), 205-211.

Sesli, M., & Köroğlu, A. (2024). Dindarlık düzeyinin partiye yönelik tutum üzerindeki etkisinde lider imajının aracılık rolü. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17*(1), 59-84.

Shaffer, L. S. (2008). Religion as a large-scale justification system: Does the justification hypothesis explain animistic attribution? *Theory & Psychology*, *18*(6), 779-799.

Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information, 13*(2), 65–93. https://doi.org/10.1177/053901847401300204

Tajfel, H. E. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. Academic press.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* 33–48.

Tajfel, H. (1982*). Social psychology of intergroup relations*. Annual Review of Psychology, *33*, 1-39.

Taylor, Charles. (1991). *The Ethics of Authenticity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Taylor, C. (2011). *Modernliğin sıkıntıları* (U. Canbilen, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (1991).

Taylor, C. (2012). Benliğin kaynakları: Modern kimliğin inşası. (Çev: A. Baş, B. Baş), Küre Yayınları.

Turan, E., Şen, A. T., & Aydilek, E. (2015). Kastamonu Bölgesinde Siyasal Tutum Ve Davranışlarda Sosyo-Kültürel Ve Dinsel Faktörlerin Etkisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9*(3), 100-119.

Turner, J. C., Sachdev, I., & Hogg, M. A. (1983). Social categorization interpersonal attraction and group formation. *British Journal of Social Psychology, 22*, 227 239.

Van Assche, J., Koç, Y., & Roets, A. (2019). Religiosity or ideology? On the individual differences predictors of sexism. *Personality and Individual Differences, 139*, 191-197.

Üzümçeker, E., & Akfırat, S. (2018). Kadın cinayetlerine yönelik atıfların cinsiyet grubuyla özdeşleşme, çelişik duygulu cinsiyetçilik ve siyasi ideolojilerle ilişkisi. *Psikoloji Çalışmaları*, 38(1), 1-32.

Weber, M. (2012). *Din sosyolojisi* (L. Boyacı, Çev.). Yarın Yayınları. (1920).

Young, I. M. (2005). On female body experience: "Throwing like a girl" and other essays. Oxford University Press.

Young, I. M. (2023). *Adalet ve farklılık politikası* (N. Özdemir, Çev.). Fol Kitap.

EKLER

EK A Toplumsal Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği

Toplumsal Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği

Yönerge: Aşağıda toplumsal cinsiyet düzenine ve kadın-erkek ilişkilerine ilişkin bazı ifadeler yer almaktadır. Lütfen her bir ifadeye ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz.

1 = Kesinlikle katılmıyorum
2 = Katılmıyorum
3 = Kısmen katılmıyorum
4 = Kararsızım
5 = Kısmen katılıyorum
6 = Katılıyorum
7 = Oldukça katılıyorum
8 = Büyük ölçüde katılıyorum
9 = Kesinlikle katılıyorum

No	İfade	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Genel olarak, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiler adildir.									
2	Aile içindeki iş bölümü genel olarak olması gerektiği gibi işlemektedir.									
3	Toplumsal cinsiyet rolleri köklü biçimde yeniden yapılandırılmalıdır.									
4	Kadınlar için Türkiye, dünyada yaşanabilecek en iyi ülkelerden biridir.									
5	Toplumsal cinsiyet ve cinsiyete dayalı iş bölümüyle ilgili politikaların çoğu toplumun genel yararına hizmet eder.									
6	Herkesin, kadın ya da erkek fark etmeksizin, refah ve mutluluğa ulaşma konusunda adil bir şansı vardır.									
7	Toplumdaki cinsiyetçilik her yıl daha da kötüye gitmektedir.									
8	Toplum, kadınların ve erkeklerin genellikle hak ettiklerini alacakları şekilde düzenlenmiştir.									

EK B Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği

No	İfade	Tamamen Karşıyım	Karşıyım	Biraz Karşıyım	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Ne kadar başarılı olursa olsun bir kadının sevgisine sahip olmadıkça bir erkek gerçek anlamda bütün bir insan olamaz.						
2	Gerçekte birçok kadın "eşitlik" arıyoruz maskesi altında işe alınmalarda kendilerinin kayırılması gibi özel muameleler arıyorlar						
3	Bir felaket durumunda kadınlar erkeklerden önce kurtarılmalıdır						
4	Birçok kadın masum söz veya davranışları cinsel ayrımcılık olarak yorumlamaktadır.						
5	Kadınlar çok çabuk alınırlar.						
6	Karşı cinsten biri ile romantik ilişki olmaksızın insanlar hayatta gerçekten mutlu olamazlar.						
7	Feministler gerçekte kadınların erkeklerden daha fazla güce sahip olmalarını istemektedirler.						
8	Birçok kadın çok az erkekte olan bir saflığa sahiptir.						
9	Kadınlar erkekler tarafından el üstünde tutulmalı ve korunmalıdır.						
10	Birçok kadın erkeklerin kendileri için yaptıklarına tamamen minnettar olmamaktadırlar.						
11	Kadınlar erkekler üzerinde kontrolü sağlayarak güç kazanmak hevesindeler.						
12	Her erkeğin hayatında hayran olduğu bir kadın olmalıdır.						
13	Erkekler kadınsız eksiktirler						
14	Kadınlar işyerlerindeki problemleri abartmaktadırlar.						
15	Bir kadın bir erkeğin bağlılığını kazandıktan sonra genellikle o erkeğe sıkı bir yular takmaya çalışır.						
16	Adaletli bir yarışmada kadınlar erkeklere karşı kaybettikleri zaman tipik olarak kendilerinin ayrımcılığa maruz kaldıklarından yakınırlar						
17	İyi bir kadın erkeği tarafından yüceltilmelidir.						
18	Erkeklere cinsel yönden yaklaşılabilir olduklarını gösterircesine şakalar yapıp daha sonra erkeklerin tekliflerini reddetmekten zevk alan birçok kadın vardır.						
19	Kadınlar erkeklerden daha yüksek ahlaki duyarlılığa sahip olma eğilimindedirler						
20	Erkekler hayatlarındaki kadın için mali yardım sağlamak için kendi rahatlarını gönüllü olarak feda etmelidirler						
21	Feministler erkeklere makul olmayan istekler sunmaktadırlar						
22	Kadınlar erkeklerden daha ince bir kültür anlayışına ve zevkine sahiptirler						

EK C Grup Temelli Duygulanım Ölçeği

Cinsiyete Yönelik Grup Temelli Duygular Anketi Aşağıda bazı duygu ifadeleri yer almaktadır. Lütfen kendinizi ait olduğunuz cinsiyet grubunun bir üyesi olarak düşündüğünüzde, bu duyguları ne düzeyde yaşadığınızı belirtiniz. Her bir duygu için size en uygun seçeneği						
Derecelendirme: **1 = Hiç hissetmiyorum** **2 = Çok az hissediyorum** **3 = Biraz hissediyorum** **4 = Orta düzeyde hissediyorum** **5 = Oldukça hissediyorum** **6 = Çok yoğun hissediyorum**						
Kendimi cinsiyet grubumun bir üyesi olarak düşündüğümde...	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
Gurur hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mutluluk hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Güven hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Aidiyet hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Huzur hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Rahatsızlık hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öfke hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Utanç hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kaygı hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Üzüntü hissederim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

EK D Dindarlık Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadelere uygun gördüğünüz şıkları işaretleyiniz.

1). Dini inançlarım muhtaçlara yardım etmemde etkilidir.

(a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

2). İbadet ederken kendimi Allah'a yakın hissederim.

(a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

3). Din, hayatın anlamını kavrama ve hayatta karşılaşılan sorulara cevap bulmada yardımcıdır.

(a) Tamamen katılıyorum (b) Katılıyorum (c) Kararsızım (d) Katılmıyorum (e) Hiç katılmıyorum

4). Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb) ilgili çözüm yolları ararken dini inançlarınızın rolü olur mu?

(a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

5). Kur'an-ı Kerim'i, Arapçasından veya Türkçe mealinden ne sıklıkta okursunuz?

(a) Her gün bir miktar okurum (b) Çoğu zaman okurum (c) Bazen okurum (d) Nadiren okurum

(e) Hiç okumam

6). Beş vakit namaz kılmayla ilgili davranışınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?

(a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

7). Sağlığınız elverdiği sürece Ramazan oruçlarını tutar mısınız?

(a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

8). İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için sahip olduğunuz bilgi düzeyini nasıl buluyorsunuz?

(a) Çok İyi (b) İyi (c) Orta (d) Zayıf (e) Hiçbir bilgim yok

9). Dini inançlarım gereği doğru söylemeye gayret ediyorum.

(a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

10). Dini inançlarım gereği komşularıma iyi davranıyorum.

(a) Her zaman (b) Çoğu zaman (c) Bazen (d) Nadiren (e) Hiçbir zaman

EK E Sosyopolitik Tutum Çizgi Ölçeği

Aşağıda politik görüşünüzü değerlendirebilmeniz için 1'den 7'ye kadar derecelendirilmiş bir çizgi verilmiştir. Lütfen politik tutumlarınızı genel olarak düşündüğünüzde, kendinizi sağ-sol ekseninde en uygun gördüğünüz noktayı işaretleyiniz.

1 2 3 4 5 6 7

I……..….I…..……I…..……..I…..…….I…..……..I…..……..I

Sağ - Sağa yakın - Merkez sağa yakın - Merkez - Merkez sola yakın - Sola yakın- Sol

EK F Etik Kurul Onay Belgesi

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kurulu

TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI	TOPLANTI TARİHİ
6	102	02.01.2026

DAĞITIM YERLERİNE

Doç. Dr. Sibel KİBAR'ın sorumlu araştırmacı, Rüveyda KARACA'nın yardımcı araştırmacı olarak yürütmeyi planladıkları **"Psikososyal Eğilimler İle Toplumsal Cinsiyet Sistemini Meşrulaştırma ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçiliğin İlişkisi"** isimli çalışma Kurulumuz tarafından incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda, başvuru dosyasında yer alan bilgi ve belgelerin etik kurul değerlendirmesi açısından yeterli olduğu kanaatine varılmıştır.

Bu bilgiler ışığında; bilgilendirilmiş gönüllü onam formunun (BGOF) katılımcılara imzalatılması ve gerekli bilgilendirmelerin yapılması, veri toplama araçlarının kullanımına ilişkin gerekli izinlerin temin edilmesi, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında katılımcılardan açık rıza alınması, veri toplamaya etik kurul karar tarihinden sonra başlanması ve araştırma sürecinde etik ilkelere uyulması şartıyla söz konusu araştırmanın yapılmasının **etik açıdan uygun olduğuna**, toplantıya katılan kurul üyelerinin oy birliği ile karar verilmiştir.

*Kurul Üyesi Prof. Dr. Kutay OKTAY; idari izinli olması sebebiyle toplantıya katılmamıştır.
*Kurul Üyesi Prof. Dr. Mehmet Fatih KALIN; izinli olması sebebiyle toplantıya katılmamıştır.

Prof. Dr. Yavuz UNAT Kurul Başkanı	Prof. Dr. Aytekin DEMİRCİOĞLU Başkan Yardımcısı	Prof. Dr. Ergün RECEPOĞLU Kurul Üyesi
Prof. Dr. Abdullah Çağrı BİBER Kurul Üyesi	Prof. Dr. Tolga ULUSOY Kurul Üyesi	

Ek: İlgili Çalışmanın Başvuru Evrakları

DAĞITIM LİSTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar ve Yayın Etiği Kuruluna
Sayın Doç. Dr. Sibel KİBAR

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu: 7F4FPCH
Belge Takip Adresi: https://www.turkiye.gov.tr/kastamonu-universitesi-ebys

Adres: Kastamonu Üniversitesi Rektörlüğü, Kuzeykent Kampüsü, Merkez/Kastamonu
Telefon No: (0 366) 2801012
e-Posta:
Kep Adresi: kastamonuuniversitesi@hs01.kep.tr
Faks No: (0 366) 2801139
İnternet Adresi: www.kastamonu.edu.tr
Bilgi için : Serdar Durur
Raportör
Telefon No: (0 366) 2801144 - 1144